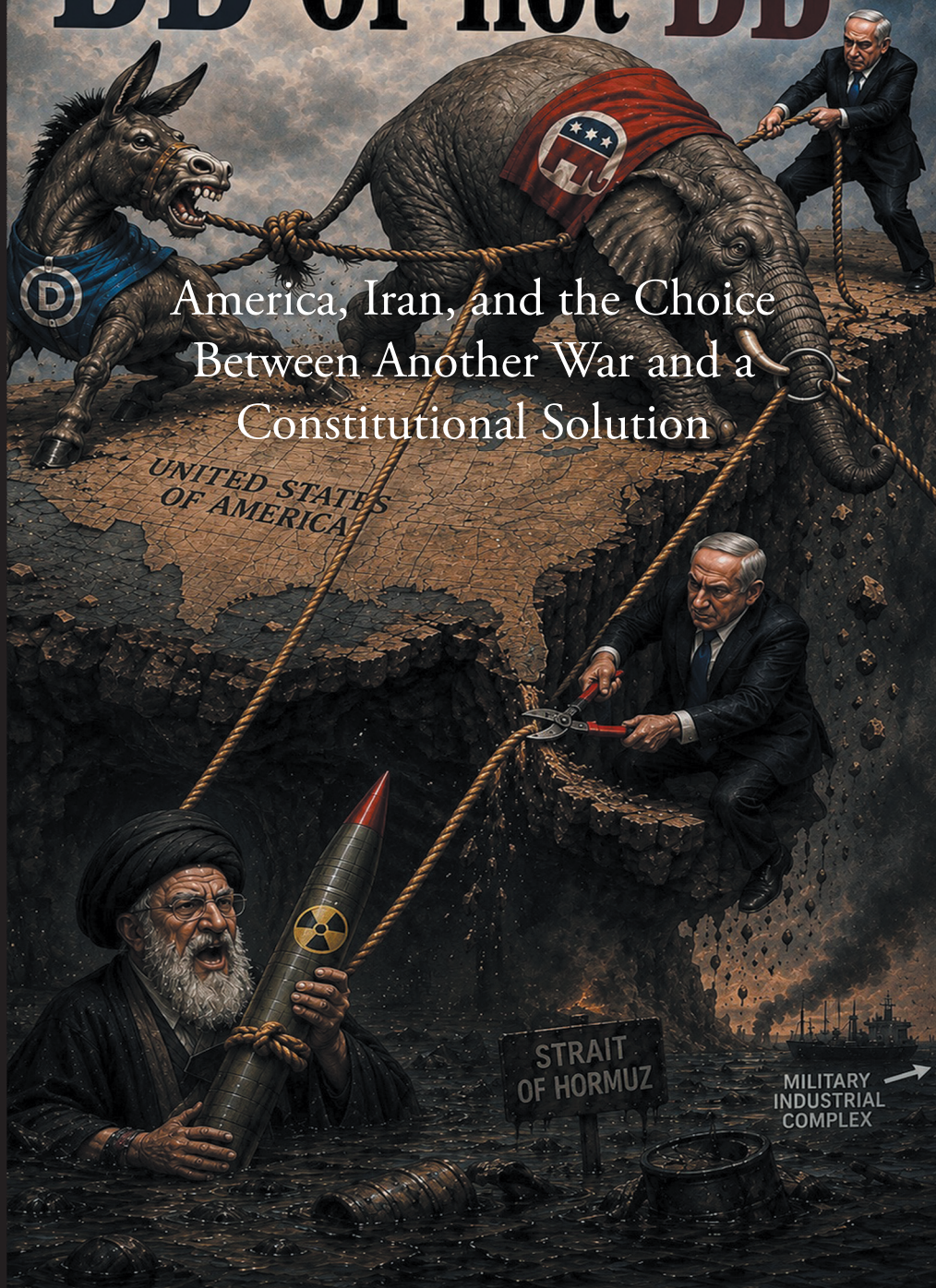

BB or not BB

America, Iran, and the Choice
Between Another War and a
Constitutional Solution

BB OR NOT BB

BB OR NOT BB

America, Iran, and the Choice Between
Another War and a Constitutional Solution

SOHRAB CHAMANARA

Copyright © 2026 by Sohrab Chamanara.

ISBN:	Softcover	978-1-4705-4279-5
	eBook	978-1-4705-4278-8

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopying, recording, or by any information storage and retrieval system, without permission in writing from the copyright owner.

Any people depicted in stock imagery provided by Getty Images are models, and such images are being used for illustrative purposes only.
Certain stock imagery © Getty Images.

Rev. date: 08/21/2026

Xlibris
844-714-8691
www.Xlibris.com
879539

Contents

Preface	vii
Why This Book, and Why Now?	
Chapter One	1
The Crisis Washington Keeps Trying to Solve	
Chapter Two	14
BB or Not BB: What Happens the Morning After?	
Chapter Three	28
Before Washington Chooses Another Iranian	
Chapter Four	46
The Constitution That Created the Crisis	
Chapter Five	64
Twenty Years Knocking on Washington's Door	
Chapter Six.....	82
The Other BB	
Chapter Seven.....	97
The Trump Doctrine for Iran: Two Fundamental Demands	
Chapter Eight	115
Intelligence Before Military Action	
Chapter Nine	134
The Day After Peace	
Chapter Ten.....	152
Mr. President, This Decision Is Yours	

Epilogue 171
This Book Does Not Ask You to Agree With Me

Afterword 173
From an Engineer Who Never Intended to Become a Politician

Appendix..... 185
Documents Behind This Book

Appendix A 187
A Letter From Senator Richard J. Durbin

Appendix B..... 191
Correspondence From President Donald J. Trump

Appendix C..... 193
Correspondence From Vice President Mike Pence

Appendix D 195
The Road Map: Two Fundamental Demands

Appendix E 201
A Record Of Political Involvement

Appendix F..... 203
Letters During The Present Crisis

Preface

Why This Book, and Why Now?

As I write these words, Iran is once again at the center of an international crisis.

For nearly half a century, American presidents—Republicans and Democrats alike—have confronted essentially the same question: What should the United States do about Iran?

The answers have changed. Sanctions. Negotiations. Isolation. Engagement. Maximum pressure. Military threats. Covert operations. Nuclear agreements. Withdrawal from agreements. More sanctions. More negotiations. And, eventually, military confrontation.

Yet the fundamental problem remains.

Perhaps it is time to ask whether we have been asking the wrong question.

For decades, Washington has concentrated on what the Islamic Republic does: its nuclear program, ballistic missiles, support for armed groups, hostility toward Israel, threats against American interests, and repression of its own people.

All of these matters are important.

But they are consequences of something more fundamental: the political and constitutional structure that governs Iran.

I am an engineer, not a professional politician.

Engineering taught me a simple principle: when a system repeatedly fails, repairing one malfunction after another does not necessarily solve the problem. At some point, one must examine the design of the system itself.

That is how I have come to look at Iran.

For almost five decades, the United States has been fighting the symptoms while rarely confronting the defective political structure that continuously reproduces them.

The Islamic Republic is not merely a government with which America has disagreements. It operates under a constitution that places extraordinary political and religious authority above the ordinary mechanisms of representative government. Until that fundamental structure is changed by the Iranian people themselves, replacing one president, weakening one institution, signing another agreement, or destroying another military facility cannot by itself create a durable solution.

This book therefore makes a different argument.

America does not need to choose between accepting the Islamic Republic as it is and destroying Iran in order to change it.

There is another battlefield.

The battlefield is the Constitution.

This Is Not a Book for the Iranian Opposition

I have written separately in Persian for an Iranian audience.

That work examines a painful question: why, after decades of exile, has so much of the Iranian opposition outside the country remained

disconnected from political realities and demands developing inside Iran?

The Persian work traces the widening distance between Iranian expatriate politics and people living inside the country, and asks directly why the opposition has failed to speak with them in one national voice.

It ultimately argues for a Constituent Assembly in which Iranians themselves determine their future constitutional order.

I will not repeat that book here.

This book is written primarily for Americans.

It is for a President who may have to decide between diplomacy and another military operation.

It is for a Vice President and Secretary of State who must think beyond tomorrow's headlines.

It is for senators and representatives who vote on sanctions, military authorities, and American policy toward Iran.

And it is for ordinary Americans who reasonably ask:

After all these years, why is Iran still our problem?

Forty-Seven Years of Trying

Since 1979, the United States and Iran have moved from one confrontation to another.

Presidents have changed.

Congress has changed.

Iranian presidents have changed.

Military commanders have changed.

Negotiators have changed.

Strategies have changed.

But the confrontation survives.

That fact alone should make us willing to reconsider the premises upon which our policies have been built.

The choice should not be reduced to two alternatives:

Bomb Iran.

or

Do not bomb Iran.

That is the “BB or Not BB” of this book.

Behind those two letters is a much larger question.

What happens after the bombs?

A military can destroy a nuclear installation. It can destroy missile launchers, command centers, radar stations and military infrastructure.

But no bomb can write a legitimate constitution.

No missile can create independent courts.

No air campaign can establish representative government.

And no foreign country—not even the United States—should choose Iran’s future government for eighty-plus million Iranians.

That belongs to the Iranian people.

A Third Choice

There is therefore a third possibility between accommodation and destruction.

The United States can make clear that its conflict is not with Iran as a nation and not with the Iranian people.

It can stop allowing the struggle to be defined exclusively by nuclear enrichment, missiles, naval confrontations and military targets.

It can instead support a principle that Americans themselves understand better than almost anyone:

People have the right to determine the government under which they live.

For Iran, the mechanism for doing that is not another foreign-designed regime-change operation.

It is not choosing a king.

It is not choosing a president in exile.

It is not selecting an opposition organization in Washington, Paris, London, or anywhere else and announcing that it represents Iran.

It is something simultaneously more modest and more revolutionary:

A freely elected Constituent Assembly.

Let Iranians with different political philosophies, ethnic backgrounds, religions, regions and economic views compete peacefully for representation.

Let constitutional scholars advise them.

Let competing constitutional proposals be debated openly.

And ultimately, let the people of Iran decide.

America does not have to write that constitution.

America only has to recognize the legitimacy of the Iranian people's right to write it themselves.

Why Am I Writing This?

I do not approach Washington as a stranger who discovered Iran yesterday.

My correspondence with American political leaders extends across administrations and across party lines. Some of the documents reproduced or discussed later in this book are part of that record.

In October 2020, for example, I received correspondence from the White House acknowledging suggestions I had submitted concerning critical issues facing the United States.

My political involvement in America also goes back years. The documents I have preserved include Republican Party and campaign recognition dating to 2018 and 2019, as well as later records.

But this book is not being written to display certificates, cards, photographs or correspondence.

Those documents establish only one relevant fact:

I did not begin thinking about Iran when the latest war began.

The argument presented here is the product of decades of observation, mistakes, conversations, writing, political activity, business experience, and repeated attempts to persuade people in both Iran and America that the constitutional question cannot forever be avoided.

I have watched one strategy after another come and go.

And now, as another generation of American and Iranian leaders faces the possibility of repeating the same cycle, I want to put the argument in the simplest possible terms.

Before America asks:

Where should we bomb?

Perhaps it should ask:

What are we trying to achieve?

If the objective is merely to destroy a particular military capability, military planners can answer the first question.

But if the objective is a peaceful Iran that no longer threatens its neighbors, no longer requires endless sanctions, no longer drives its best people into exile, and can eventually have normal relations with the United States and the rest of the world, then military planning alone cannot provide the answer.

That requires politics.

And politics ultimately requires legitimacy.

In Iran, legitimacy begins with allowing the Iranian people to answer the question postponed for nearly half a century:

Under what Constitution do we wish to govern ourselves?

That is where this book begins.

Chapter One

The Crisis Washington Keeps Trying to Solve

Every new crisis with Iran is presented as though it were the decisive crisis.

A nuclear deadline approaches. A tanker is attacked. An American installation is threatened. Israel warns that time is running out. Iran enriches more uranium. The Revolutionary Guards issue another threat. Washington announces new sanctions. Military planners are asked for options.

The names and circumstances change, but the pattern is remarkably familiar.

Then comes the question that has dominated American policy toward Iran for decades:

How do we pressure the Islamic Republic enough to change its behavior?

I believe that question contains the reason so many policies have failed.

The United States has spent almost half a century trying to change the behavior of a political system without adequately addressing the nature of the system itself.

That distinction is the foundation of this book.

The Problem Is Larger Than the Nuclear Program

The nuclear issue is serious. No responsible American administration can ignore the possibility of nuclear proliferation in the Middle East.

But suppose, for a moment, that tomorrow morning every centrifuge in Iran disappeared.

Would the Iran problem be solved?

Would the hostility toward the United States disappear?

Would the Revolutionary Guards cease to exercise enormous political and economic power?

Would Iran's regional policies automatically change?

Would political prisoners be released?

Would Iranians suddenly possess a government accountable to them?

Would the constitutional concentration of religious and political authority disappear?

Obviously not.

The nuclear program is therefore an important problem, but it is not the origin of the conflict.

The same applies to missiles.

Destroy every missile, and eventually another missile can be built.

Destroy a weapons factory, and another factory can be constructed.

Eliminate one commander, and another commander takes his place.

Sanction one institution, and money finds another route.

This is why treating Iran primarily as a collection of military targets can become an endless undertaking.

An engineer would recognize the problem immediately.

If the same failures repeatedly appear in different components of a system, eventually you stop replacing components and examine the design.

The Constitution Nobody in Washington Talks About

Americans debate Iran constantly.

They debate uranium enrichment.

They debate sanctions.

They debate Israel.

They debate the Revolutionary Guards.

They debate terrorism.

They debate regime change.

They debate whether the Iranian opposition is united.

They debate whether military action would strengthen or weaken the government.

Yet one subject receives remarkably little attention:

The Constitution of the Islamic Republic itself.

That is strange because constitutions matter enormously to Americans.

The United States does not regard its Constitution as a ceremonial document. It defines the powers of the President, Congress and the courts. It establishes limits. It distributes authority. It creates

procedures through which political conflict can occur without destroying the state.

Why, then, when discussing Iran, do we so often behave as though its constitutional structure were irrelevant?

Iran's problem cannot be understood simply by asking who occupies the presidency at any particular moment.

Presidents come and go.

The constitutional system remains.

This is one reason Western governments repeatedly convince themselves that a particular Iranian election may produce fundamental change, only to discover later that the deeper structure of power has survived.

The personalities changed.

The system did not.

1979 Was Not the End of a Revolution

For many Americans, modern Iranian history is compressed into a few images.

The Shah leaves.

Ayatollah Khomeini returns.

The American Embassy is seized.

Hostages are taken.

The Islamic Republic begins.

That simplified history has shaped American thinking for generations.

But something essential is missing between the fall of the monarchy and the consolidation of the Islamic Republic:

Who had the right to determine the constitutional order that followed the Revolution?

That question matters today because it was never satisfactorily resolved.

Millions of Iranians who opposed the monarchy did not necessarily march in the streets demanding the precise political structure that ultimately emerged.

A revolution can tell you what people reject.

It does not automatically tell you what constitutional system they consent to afterward.

That requires another process.

It requires debate.

Representation.

Competing ideas.

And ultimately public consent to a clearly defined constitutional order.

This is why the idea of a Constituent Assembly is not some academic proposal invented decades after the Revolution.

It goes to the heart of the unfinished political question created by the Revolution itself.

Regime Change Is the Wrong Phrase

In Washington, discussions about Iran often reach an apparent fork in the road.

Either the United States accepts the Islamic Republic and negotiates with it, or the United States pursues "regime change."

I reject that formulation.

The phrase regime change immediately raises another question:

Changed to what?

And chosen by whom?

If Washington chooses the replacement, it has repeated one of the oldest mistakes of foreign policy.

If expatriate politicians choose themselves, that does not establish legitimacy either.

If one opposition faction declares itself the representative of the Iranian people, its declaration does not make it so.

Iran belongs to the people who live there as much as to those of us who left it. No Iranian abroad, regardless of wealth, family name, television audience, political organization, or connections in Washington, can acquire the right to decide Iran's future on behalf of those people.

This is precisely why I prefer another phrase:

Constitutional change.

The distinction is fundamental.

Regime change begins by asking:

Who should rule Iran next?

Constitutional change begins by asking:

How should the Iranian people be allowed to decide who governs them?

America should not answer the first question.

America can support the principle contained in the second.

The Failure of the Exile Opposition

This is also where much of the Iranian opposition outside the country has failed.

After decades abroad, numerous organizations, personalities, monarchists, republicans, former officials, activists and self-appointed transition groups have presented plans for Iran's future.

Some have written constitutions.

Some have formed councils.

Some have announced governments in waiting.

Some have tried to persuade Washington that they represent the Iranian people.

But representation cannot be manufactured in Los Angeles, Washington, London, Paris or any other foreign city.

It must come from the Iranian people.

I have addressed this subject much more extensively in my Persian writing. The Persian book examines specifically the widening distance between parts of the expatriate opposition and the people inside Iran, and asks why the opposition has been unable to develop a common national demand with them.

I do not intend to repeat that debate here.

For the American reader, only one conclusion is necessary:

Do not choose an Iranian opposition for Iran.

Support a process through which Iranians can choose for themselves.

That is a much safer principle for the United States and a much more democratic one for Iran.

Do Not Replace One Mistake With Another

This distinction becomes especially important during war.

Military crises create urgency.

Urgency creates shortcuts.

Governments want names. Who can take over? Who can maintain order? Who can talk to Washington? Who can prevent chaos?

Those are understandable questions.

But answering them prematurely can produce the next disaster.

The United States does not need to identify the future president of Iran.

It does not need to select the future prime minister.

It does not need to decide whether Iran should be a monarchy or a republic.

It does not need to write Iran's constitution.

Indeed, it should not do any of those things.

Those decisions belong to Iranians.

America's objective should be narrower and more defensible:

Create international political support for a peaceful democratic mechanism through which Iranians themselves can make those decisions.

That mechanism is a Constituent Assembly.

What Would a Constituent Assembly Mean?

The idea is simpler than its name may sound to an American reader.

Imagine that instead of asking Washington to recognize one opposition leader, Iranians are given the opportunity to elect representatives for the specific purpose of debating and preparing a new constitutional order.

Monarchists could participate.

Republicans could participate.

Secular democrats could participate.

Religious Iranians could participate.

Ethnic and regional communities could participate.

Women could participate not as symbols but as elected representatives.

Constitutional lawyers and scholars could advise the process.

Different drafts could be presented.

Different visions of Iran could compete.

Nobody would need to agree beforehand on the final form of government.

That is precisely the point.

The process comes before the outcome.

The final constitution would then require the consent of the Iranian people through a genuinely free national vote.

That is democracy.

It is also the opposite of foreign-imposed regime change.

The Two Battles

There are therefore two very different battles that America can help fight.

One is the familiar battle:

Ships.

Aircraft.

Missiles.

Bombs.

Sanctions.

Military bases.

Intelligence operations.

The other is almost never discussed:

Legitimacy.

Representation.

Constitutional rights.

A Constituent Assembly.

A free choice by the Iranian people.

The first battlefield belongs primarily to generals.

The second belongs to the Iranian people.

America is powerful enough to influence both.

But only one of them offers the possibility that someday America will no longer need to fight Iran at all.

That is why I have repeated for years:

Move the battlefield from the Persian Gulf to the Constitution.

Before the Next Bomb Falls

This brings us back to the immediate crisis.

When an American President receives military options, those options necessarily answer military questions.

What targets can be destroyed?

With what weapons?

At what risk?

How will Iran respond?

How many days will the operation require?

Those are necessary questions if military action is being considered.

But there is another question that cannot be delegated to the Pentagon:

What political result are we trying to produce?

If that question has no clear answer, military success can become political failure.

America has learned this lesson before.

Destroying something is measurable.

Building legitimacy is much harder.

That is why the political objective must come before the military operation, not after it.

Before the next bomb falls, the President of the United States should know what comes the morning after.

And if the answer is merely another round of retaliation, another negotiation, another temporary agreement, another sanctions package and another crisis several years from now, then we have not solved the problem.

We have only reset the clock.

There is another possibility.

Do not ask America to decide Iran's future.

Do not ask Israel to decide Iran's future.

Do not ask the Iranian opposition abroad to decide Iran's future.

Ask the Iranian people.

That is the idea upon which everything that follows in this book rests.

Chapter Two

BB or Not BB: What Happens the Morning After?

The title of this book began with a deliberately simple question:

BB or Not BB?

Bomb or not bomb.

At first glance, that appears to be the decision facing an American President during an Iran crisis.

But it is not the real decision.

The real question begins one minute after the bombing stops.

Then what?

Bombing Is an Action, Not a Strategy

Military officers are trained to accomplish defined missions.

If the President orders them to destroy a particular military facility, disable an air-defense system, attack missile installations, or weaken the Revolutionary Guards, they can develop plans for doing so.

That is their profession.

But no general, however brilliant, can answer the political question that follows:

What Iran do we want to see when the military operation is over?

That decision belongs to political leadership.

And this is where the distinction between an operation and a strategy becomes critical.

Bombing is an operation.

Sanctions are an instrument.

Negotiations are an instrument.

Even war itself is an instrument.

None of them defines the desired political destination.

If the destination is unclear, success on the battlefield can leave everyone standing exactly where they were before—only with more dead people, more destroyed infrastructure, greater hatred and another generation preparing for the next confrontation.

Iran Is Not a Military Installation

There is another danger in the way Iran is discussed in Washington.

Iran gradually becomes an abstraction.

A nuclear site.

A missile program.

The IRGC.

A map covered with targets.

But Iran is a country.

It has cities, factories, universities, hospitals, roads, bridges, power stations, water systems and industries.

More importantly, it has people.

Those people are not identical to their government.

This distinction should be obvious to Americans.

An American citizen is not personally responsible for every decision made in Washington. An Iranian citizen should not be treated as responsible for every action of the Islamic Republic.

Yet prolonged confrontation can erase this distinction.

That is dangerous.

The Iranian people should never be made to believe that they must choose between defending their country and opposing their government.

If foreign military action turns the political conflict into a defense of the Iranian homeland, the government may receive precisely the nationalist legitimacy that its domestic failures could not provide.

This is one of the reasons I have consistently opposed turning Iran itself into the battlefield.

Do Not Destroy the Country You Claim to Want to Save

There is a phrase often heard before military operations:

We are not at war with the Iranian people.

That statement is important.

But words alone are not enough.

If Iranian families lose electricity, water, homes, jobs, transportation and loved ones, they will judge America by what happened to them, not by what an American official said at a press conference.

Iran will eventually need enormous investment.

Its energy sector needs modernization.

Its water problems require serious engineering.

Its transportation networks require development.

Its cities need infrastructure.

Its young people need jobs and opportunities.

Its educated population should be building Iran rather than searching for ways to leave it.

Why destroy these assets if the long-term objective is a peaceful and prosperous Iran?

A bridge does not have an ideology.

A power station does not believe in the Islamic Republic.

A water-treatment plant is not a Revolutionary Guard commander.

Iran's civilian infrastructure belongs ultimately to the Iranian people.

Protecting it should therefore be part of any intelligent strategy.

The Yemenization of Iran

There is a possibility that concerns me far more than the survival of any particular Iranian official.

It is the fragmentation of Iran.

A prolonged war can weaken a central government without creating a legitimate replacement.

Armed groups emerge.

Regional interests compete.

Foreign powers find local clients.

Weapons spread.

Economic life collapses.

Political grievances become territorial grievances.

What begins as an effort to weaken a government can end by weakening the country itself.

I call this danger the Yemenization of Iran.

Iran is not Yemen, Iraq, Libya, Syria or Afghanistan. Its history, population, institutions, geography and national identity are different.

But no nation is magically protected from disintegration if sufficient force is applied without a viable political process for what follows.

For those who believe that weakening the central government automatically produces democracy, recent history should provide enough warning.

A vacuum is not democracy.

Chaos is not freedom.

The destruction of state authority is not the same thing as the creation of legitimate government.

This is another reason the constitutional process must begin before a vacuum appears.

The Morning-After Problem

Suppose a military campaign succeeds beyond expectations.

Suppose important Revolutionary Guard facilities are destroyed.

Suppose the nuclear program is severely damaged.

Suppose senior officials lose control.

Suppose demonstrations spread throughout Iran.

Suppose suddenly the government can no longer govern.

Then what?

Who speaks for Iran?

The loudest television personality abroad?

The best-funded opposition organization?

A former royal family?

An armed organization?

A coalition assembled hurriedly in Washington?

A group selected by European governments?

A military council?

Another clerical faction?

These are not hypothetical details.

If there is no legitimate political mechanism prepared in advance, somebody will try to fill the vacuum.

And whoever has the most money, weapons, foreign backing or media access may gain an enormous advantage over millions of Iranians who possess none of those things.

That would not be democracy.

It would simply replace one struggle for power with another.

America Should Choose a Process, Not a Person

This is where American policy can change dramatically without choosing Iran's next government.

The United States can say:

We do not recognize any individual abroad as the predetermined ruler of Iran.

We do not determine whether Iran will be a monarchy or republic.

We do not write Iran's next constitution.

We do not select its next president.

We support the right of Iranians to determine these questions themselves through a peaceful, representative constitutional process.

That is a policy Americans can defend.

It does not require agreement with every Iranian opposition group.

It does not require predicting who will win an election.

It does not require America to become responsible for governing Iran.

It requires only consistency with a principle upon which the United States itself was founded:

Government derives legitimacy from the consent of the governed.

Intelligence Before Military Action

There is another lesson that Washington must remember.

Military intelligence is not the same as understanding a society.

Satellites can locate installations.

Signals intelligence can identify communications.

Aircraft can photograph facilities.

Intelligence agencies can follow commanders and military movements.

But none of these necessarily tells a President what eighty-plus million people are thinking.

Who do Iranians trust?

What do they fear?

What political arrangements would they accept?

How much support does any opposition figure actually possess inside the country?

What would happen if central authority suddenly collapsed?

Would security forces remain intact?

Would provinces cooperate?

Would ethnic tensions increase?

Would demonstrations become organized political action—or disorder?

These are not secondary questions.

They determine whether military success produces political success or political catastrophe.

That is why I use another simple principle:

Intelligence before Military Action.

And by intelligence, I do not mean merely identifying targets.

I mean understanding Iran.

The People Inside Iran Must Come First

For decades, Washington has had a practical problem.

The easiest Iranians for American policymakers to meet are the Iranians who are already in America.

They speak English.

They understand Washington.

They know journalists.

They attend conferences.

They establish organizations.

They write reports.

Some have political connections.

Naturally, they become the people whom American officials hear.

But accessibility is not legitimacy.

A person who can enter a congressional office is not automatically representative of someone living in Tehran, Isfahan, Shiraz, Tabriz, Mashhad, Kermanshah, Ahvaz, Zahedan or a small Iranian town.

This distinction is essential.

The Persian book I have written addresses precisely the growing distance between much of the expatriate political community and people inside Iran. Its early chapters examine the development of the opposition abroad and why it has failed to create a common national demand with those inside the country.

For American policymakers, the lesson is much simpler:

Listen to Iranians abroad—but do not confuse them with Iran.

The people who will live under the next Iranian constitution must have the decisive voice in creating it.

What America Can Do

Supporting a constitutional process does not mean sending Americans to Tehran with a draft constitution.

Quite the opposite.

The United States should publicly refuse to endorse a predetermined form of government.

It should encourage the international community to recognize the principle of a freely chosen Constituent Assembly.

It should encourage access to communications so Iranians can debate their political future.

It should distinguish the Iranian population and civilian economy from those directly responsible for repression, corruption and violence.

It should use diplomatic and economic pressure intelligently rather than treating an entire nation as the enemy.

Most importantly, it should make clear that if Iranians themselves demand a genuine constitutional process, they will not stand alone.

This changes the psychology of the confrontation.

The message would no longer be:

America wants to overthrow your country.

It would be:

America will not choose your government. You will.

Those are profoundly different messages.

What Israel Can and Cannot Do

Israel has legitimate security concerns regarding Iran.

No Israeli government can reasonably ignore threats against its citizens or the possibility of weapons that could endanger the country's existence.

But Israel cannot solve Iran's constitutional problem.

Its military can attack threats it considers imminent.

It cannot create political legitimacy inside Iran.

Indeed, the more the future of Iran appears to be determined by Israeli military objectives, the easier it becomes for the Islamic Republic to portray domestic opposition as collaboration with a foreign enemy.

That would be disastrous for Iranians seeking political change.

The interests of Israel, America and the Iranian people may overlap in important areas, but they are not identical.

American policy toward a nation of more than eighty million people cannot simply become an extension of another country's security doctrine.

The United States must have its own Iran strategy.

And that strategy must extend beyond the next military operation.

The Real Meaning of BB or Not BB

So the title of this book should not be misunderstood.

I am not arguing that military force can never be justified.

Every President has a responsibility to defend the United States and its citizens. Circumstances can arise in which force becomes unavoidable.

My argument is different.

Bombing must never substitute for strategy.

Before the first bomb, there must be a political objective.

During military action, civilian Iran must be protected as much as possible.

And after military action, America must resist the temptation to choose Iran's next ruler.

The objective should not be to conquer Iran.

It should not be to humiliate Iran.

It should not be to divide Iran.

And it should certainly not be to destroy Iran in order to save it.

The objective should be to reach the day when Iran and the United States no longer need to regard one another as permanent enemies.

That cannot be bombed into existence.

It must be built.

And the foundation of that construction is legitimacy.

For Iran, legitimacy can begin only when Iranians themselves are finally permitted to answer the constitutional question.

So when the President is presented with the choice:

BB or Not BB?

I would ask him to add one more question before making his decision:

What happens the morning after?

If Washington cannot answer that question, Washington is not yet ready to answer the first one.

Chapter Three

Before Washington Chooses Another Iranian

For nearly half a century, whenever Iran enters a period of instability, another competition begins thousands of miles away.

Different individuals and organizations approach Washington with essentially the same message:

We are the alternative.

This is where America must be extraordinarily careful.

The greatest contribution the United States can make to Iran's political future may be something surprisingly difficult for a superpower:

Do not choose.

Do not choose a shah.

Do not choose a president.

Do not choose a council.

Do not choose an exile organization.

Do not choose a constitution.

Instead, help create the conditions under which the Iranian people can choose.

That sounds simple.

History shows that it is not.

I Have Seen This Movie Before

My skepticism about political alternatives manufactured outside Iran did not begin with today's crisis.

I have lived long enough to watch Iranian opposition politics change names, organizations, alliances and personalities many times.

I have met monarchists.

I have met republicans.

I have known former officials of the Shah.

I have known people associated with the Islamic Republic.

I have spoken with constitutionalists, nationalists, religious people, secular people, academics, businessmen, activists and people who wanted nothing whatsoever to do with politics.

They disagreed about almost everything.

But over the years I noticed a recurring problem.

Too many people began by deciding who should govern Iran, while I wanted to begin with how Iranians should decide who governs Iran.

These are not the same question.

That disagreement eventually became the center of my political thinking.

My Obsession With the Constitution

I did not arrive at the constitutional question as a professor of political science.

I arrived there as an engineer.

Perhaps that explains why I have often been impatient with ideological arguments.

When engineers disagree about a project, eventually somebody must produce drawings, specifications and calculations.

You cannot build a power plant with slogans.

You cannot construct a refinery by announcing that you are a socialist, monarchist, conservative or liberal.

You have to define the system.

Politics, of course, is far more complicated than engineering. Human beings cannot be reduced to equations.

But the underlying lesson stayed with me:

Before arguing about who operates the system, understand how the system is designed.

For Iran, that means the Constitution.

Who possesses power?

Where does that power come from?

Who can remove those who exercise it?

What rights belong to citizens?

Who commands the armed forces?

What is the relationship between religion and government?

Are judges independent?

What protections exist for minorities?

Can citizens peacefully replace their leaders?

Who has the final word when institutions disagree?

These are constitutional questions.

If they are not answered properly, changing personalities at the top changes much less than people imagine.

The Mistake of 1979

This is particularly important because Iran has already experienced what happens when the removal of a ruler becomes more important than agreement about what follows.

In 1978 and 1979, millions of Iranians agreed on one thing:

The Shah must go.

But agreement on what must end is not the same as agreement on what must begin.

That distinction was lost in the excitement and turmoil of revolution.

People with completely different visions of Iran stood temporarily on the same side.

Religious revolutionaries marched alongside secular opponents of the monarchy.

Marxists opposed the Shah.

Nationalists opposed the Shah.

Liberals opposed the Shah.

Students opposed the Shah.

Bazaar merchants opposed the Shah.

Ordinary citizens who belonged to no political organization opposed the Shah.

They could unite around rejection.

They had not united around a constitutional replacement.

Once the old order collapsed, the most organized forces had an enormous advantage.

This should be one of the most important lessons for anyone contemplating political change in Iran today.

Removing a government is an event. Building a legitimate political order is a process.

Confusing the two can cost a nation generations.

We Must Not Repeat 1979 in Reverse

Today there is a temptation to make precisely the same mistake from the opposite direction.

This time the slogan becomes:

The Islamic Republic must go.

For many Iranians that sentiment is understandable.

But then what?

If the answer is simply the name of another person, we have learned very little from history.

Replacing an Ayatollah with a Shah does not by itself establish democracy.

Replacing an Ayatollah with a secular president does not by itself establish democracy.

Replacing an Ayatollah with a military council does not establish democracy.

Even replacing the entire Islamic Republic with people whom I personally admire would not establish democracy if those people had not received legitimate authority from the Iranian population.

The issue is not whether the next ruler is a good person.

The issue is:

Who gave that person the right to rule?

That is the constitutional question.

Reza Pahlavi and the Wrong Question

Because this book is written for Americans, I must address one name that American policymakers and media repeatedly encounter: Reza Pahlavi, the son of the late Shah.

My objection is not personal.

Nor do I argue that he should be excluded from Iranian politics.

Quite the contrary.

If a free constitutional process takes place, Mr. Pahlavi should possess the same political rights as every other Iranian. He should be free to advocate constitutional monarchy, republicanism, or whatever political program he chooses.

Those who support him should also be free to organize, campaign and vote.

But there is an enormous difference between having the right to participate and being designated in advance as Iran's alternative.

Washington should understand that distinction.

The question should not be:

Should America support Reza Pahlavi?

The question should be:

Should America support a process in which Reza Pahlavi, his supporters, his opponents and every other peaceful political tendency can present their case to the Iranian people?

My answer to the second question is yes.

And because I answer yes to the second question, America does not need to answer the first.

The Same Rule Must Apply to Everyone

This principle cannot be directed only at monarchists.

It must apply equally to every organization.

No republican coalition should be selected in Washington.

No former official should be appointed the voice of Iran.

No armed opposition group should gain political legitimacy merely because it has access to American officials.

No celebrity should become representative of eighty-plus million people because he or she has millions of social-media followers.

No conference in Europe or America can substitute for an election inside Iran.

And no collection of distinguished names at the bottom of a declaration transforms that declaration into the consent of a nation.

This does not mean these people are useless.

Quite the opposite.

Iran will need political activists.

It will need constitutional scholars.

It will need economists.

Engineers.

Lawyers.

Teachers.

Businesspeople.

Labor representatives.

Women activists.

Representatives of different regions and ethnic communities.

Religious Iranians.

Secular Iranians.

Young Iranians who have never known any government except the Islamic Republic.

And experienced Iranians who remember the country before 1979.

But they must enter a process, not simply divide positions among themselves before the Iranian people have spoken.

The Opposition Abroad Has Another Job

If Iranian expatriates should not appoint themselves the next government, what should they do?

Here I believe the Iranian diaspora can be enormously useful.

We live in countries where we can speak freely.

We can write.

We can organize.

We can contact senators and representatives.

We can meet scholars and journalists.

We can communicate with governments.

We can explain what people inside Iran cannot always explain without risk.

We can help keep communications open.

We can bring expertise accumulated over decades abroad.

We can help reconstruct Iran economically when the opportunity comes.

But our freedom abroad gives us a responsibility, not a superior political right.

Our job should be to amplify the ability of Iranians to choose—not to choose for them.

That distinction is so important that I have devoted a separate Persian work to it. That book examines the widening distance between expatriate politics and people inside Iran, and ultimately turns toward the Constituent Assembly as the mechanism for returning political choice to the people themselves.

What Washington Hears

There is an institutional reason Washington repeatedly falls into this trap.

American officials need people to talk to.

They cannot interview millions of Iranians individually.

So they meet organized groups.

Think tanks invite recognizable speakers.

Television networks invite people who speak fluent English and can explain complicated events in three minutes.

Members of Congress meet representatives who have offices, organizations and schedules.

Gradually, familiarity can be mistaken for legitimacy.

A person becomes “an Iranian opposition leader” because American institutions repeatedly call that person an Iranian opposition leader.

Then the title itself creates more invitations.

More invitations create more visibility.

More visibility is interpreted as more support.

A circle develops.

But the missing participant in that circle is the most important one:

The Iranian citizen inside Iran.

This is why American intelligence and diplomacy must look beyond the Washington opposition ecosystem.

Listen Inside Iran

The United States possesses extraordinary intelligence capabilities.

Use some of that capability not merely to identify missiles, commanders and nuclear facilities, but to understand Iranian society.

Listen to what people actually demand.

Study slogans carefully.

Study labor movements.

Study women’s movements.

Study students.

Study professionals.

Study provincial differences.

Study what people risk imprisonment to say.

Study what they refuse to say even when expatriate television channels encourage them to say it.

And distinguish between what Iranians themselves demand and what political organizations abroad would like Americans to believe they demand.

This is not easy.

But deciding the future of a major country should not be easy.

The Constituent Assembly Solves the Opposition Problem

This is where the Constituent Assembly becomes more than a constitutional concept.

It solves a practical American foreign-policy problem.

Washington does not have to determine which opposition group is legitimate.

Let the voters determine it.

Washington does not have to decide whether Iranians want a monarchy.

Let Iranians decide.

Washington does not have to decide whether a secular republic is preferable.

Let Iranians debate it.

Washington does not need to determine the balance between central and regional authority.

Let elected Iranian representatives negotiate it.

Washington does not need to decide what role religion should have in government.

Let Iranian society resolve it through constitutional debate.

The Constituent Assembly converts a dangerous question—

“Whom should America back?”

—into a democratic one:

“How can Iranians be allowed to choose?”

That is a much better question.

A Constitution Cannot Be Written in Advance

I also disagree with another habit of opposition politics: writing the finished constitution before the representatives of the people have even been elected.

Constitutional scholars should certainly prepare proposals.

Political organizations should publish drafts.

Monarchists should explain their preferred system.

Republicans should explain theirs.

Federalists and advocates of centralized government should make their arguments.

Religious and secular thinkers should debate the relationship between faith and state.

But these documents should be proposals, not faits accomplis.

A Constituent Assembly should not be convened merely to approve a constitution already written by one faction.

The purpose of the Assembly is deliberation.

That means disagreement.

It means compromise.

It means listening.

It means losing some arguments.

It means accepting that nobody owns Iran.

My Own Constitution Is Not the Answer

Over many years, I have worked with people who had detailed ideas about what Iran's constitution should contain.

I have had my own strong opinions.

After almost half a century thinking about this subject, naturally I believe some constitutional principles are better than others.

But if I insist that Iran must adopt my constitution, I have contradicted everything I am arguing in this book.

My task is not to write the final law for millions of people.

My task is to argue for the mechanism through which they can write it themselves.

This difference has caused disagreements between me and friends whom I deeply respected.

Some believed that if they had prepared an excellent constitution, the objective should be to persuade a future assembly to adopt it.

I believed the assembly itself had to remain sovereign in its deliberations.

Experts advise.

Citizens propose.

Political groups advocate.

The elected representatives decide what goes before the people.

And ultimately the people ratify or reject it.

Anything less risks turning constitutionalism into another ideology imposed from above.

America Should Announce What It Will Not Do

Sometimes foreign policy becomes clearer when a country states not only what it intends to do but what it refuses to do.

The United States could make several principles unmistakable:

America will not annex one inch of Iranian territory.

America does not seek the fragmentation of Iran.

America does not seek control of Iranian oil.

America will not select Iran's future ruler.

America will not impose a constitution.

America will not decide monarchy versus republic.

America distinguishes the Iranian people from the institutions responsible for aggression and repression.

And America will support the right of Iranians to establish a representative constitutional process and determine their own government.

Imagine the effect of such a declaration if repeated consistently—not merely as public relations during a bombing campaign, but as actual policy.

It would deprive the Islamic Republic of one of its most effective arguments:

Foreigners want to control Iran again.

The Lesson America Should Have Learned

Americans know from their own history that constitutions matter.

The American Revolution did not end when the British were defeated.

Winning independence did not answer every question about governing the new country.

Americans themselves struggled with how authority should be distributed, what institutions should exist, and how competing interests could live under one political structure.

Iran deserves the same political dignity.

Not an American constitution.

Not an imported system.

Not a government selected in Washington.

The dignity of being allowed to argue about its own future.

The Most Radical Thing America Can Do

In the end, the policy I propose may appear almost passive:

Let them choose.

But in the context of forty-seven years of confrontation, it is radical.

It means America stops searching for “our Iranian.”

It means Washington stops asking which personality can replace the present leadership.

It means think tanks stop treating access to American officials as evidence of Iranian legitimacy.

It means the diaspora stops competing for American recognition and starts competing for the confidence of Iranians.

And it means that the Iranian government must eventually confront a question far more dangerous to authoritarian power than another foreign enemy:

Why should the Iranian people not be allowed to choose their own Constitution?

A missile can be described as foreign aggression.

A sanction can be described as economic warfare.

A naval confrontation can be described as defense of the homeland.

But the demand for a Constituent Assembly comes from an entirely different battlefield.

It asks not whether America has the right to change Iran.

It asks whether Iranians have the right to change Iran.

That is a question no bomb can answer.

And it leads directly to the subject of the next chapter:

Chapter Four

The Constitution That Created the Crisis

To understand why I believe the battlefield must move to the Constitution, we must finally examine the document that Washington has spent decades largely ignoring.

The confrontation between Iran and the United States did not arise from one president, one ayatollah, one general, or one nuclear installation.

Part of it was built into the political order created after the Revolution.

To understand today's crisis, we must return briefly to 1979—not to retell the Revolution, but to examine what happened after the Shah was gone and before the new system had fully taken shape.

The Question We Failed to Ask

When the Shah left Iran in January 1979, the country was intoxicated with revolution.

Some celebrated.

Some were frightened.

Some expected democracy.

Some wanted an Islamic government.

Some wanted socialism.

Some wanted a return to the constitutional principles of 1906.

And many ordinary Iranians simply wanted an end to dictatorship, corruption and political repression.

What united these very different people was opposition to the existing order.

What did not unite them was agreement on the government that should replace it.

This distinction is essential.

A revolution answers one question:

What do we no longer want?

A constitution must answer another:

How do we want to govern ourselves?

Iran moved from the first question to the second far too quickly, and the consequences have lasted nearly half a century.

The Referendum Before the Constitution

Shortly after the Revolution, Iranians were asked to vote on whether they wanted an "Islamic Republic."

But what exactly was an Islamic Republic?

Where was its constitution?

What powers would its religious leaders possess?

What would be the authority of the elected president?

What would happen to the judiciary?

What would be the relationship between religious authority and popular sovereignty?

What rights would political minorities possess?

How would the armed forces be controlled?

What limitations would exist on the highest authority?

These questions had not yet been settled in a final constitution when the population was asked to approve the name of the new political order.

That sequence matters.

The people effectively approved a title before they had the complete operating manual.

For an engineer, the problem is obvious.

You would never ask a client to approve an entire industrial plant and only afterward decide how the plant would actually operate.

Yet something similar occurred politically.

The name came first.

The full constitutional structure came later.

What Happened to the Constituent Assembly?

During the revolutionary period, the concept of a Constituent Assembly was familiar and expected.

That made sense.

The monarchy had fallen. A fundamentally new political order was being created. Representatives of the people should therefore debate the constitution of that new order.

But the broad Constituent Assembly that many expected did not become the institution that ultimately determined Iran's constitutional future.

Instead, a much smaller Assembly of Experts for the Constitution took over the task.

This was not a minor procedural change.

It altered the character of constitution-making.

A true Constituent Assembly is important precisely because the final political order has not yet been decided.

Different philosophies must enter.

Different constituencies must be represented.

Different drafts must compete.

The people elect representatives not merely to approve an existing ideology, but to debate the fundamental rules under which everyone—including those who lose political battles—must subsequently live.

Iran lost that opportunity.

From Revolution to Religious Authority

The most consequential development was the incorporation of Velayat-e Faqih, the Guardianship of the Islamic Jurist, into the constitutional structure.

For an American reader, the theological arguments surrounding this doctrine may be unfamiliar.

They are also not necessary for understanding the central political issue.

The practical question is straightforward:

Where does ultimate political authority reside?

In a democratic constitutional system, elected institutions derive authority from citizens and exercise that authority subject to constitutional limitations.

In the system created in Iran, religious authority became constitutionally intertwined with state authority in a way that placed crucial powers beyond ordinary electoral control.

Iran could hold elections.

Iran could have a president.

Iran could have a parliament.

People could vote.

But elected institutions existed within a larger structure containing unelected institutions and religious authority.

This explains one of the great misunderstandings about Iran in the West.

Elections Are Not the Same as Popular Sovereignty

Every few years, American newspapers announce an Iranian election.

One candidate is called conservative.

Another is called moderate.

Another may be described as reformist.

Western observers then ask whether the election signals a new direction for Iran.

Sometimes millions of Iranians genuinely hope that it does.

But elections alone do not define a democracy.

The constitutional question is:

What can the elected official actually change?

If fundamental areas of state authority remain outside the control of ordinary electoral competition, replacing the president cannot transform the entire system.

This is why Washington repeatedly becomes hopeful about personalities and then disappointed by institutions.

The problem is not simply that the wrong candidate won.

The problem is structural.

Once again:

The system matters more than the personality.

The Constitution and America

There is another feature of the post-revolutionary political order that Americans should understand.

Hostility toward foreign domination—and particularly toward the United States—was not merely campaign rhetoric used by one politician.

The revolutionary state developed an ideological identity in which resistance to perceived foreign domination became part of its political legitimacy.

Historical grievances made this message powerful.

Iranians remembered foreign interference.

They remembered British and Russian influence.

They remembered the 1953 overthrow of Mohammad Mossadegh.

They remembered Western support for the Shah.

These memories were real and politically useful.

The new state could therefore present itself not merely as a government but as the defender of Iranian and Islamic independence against foreign powers.

Then came the American Embassy hostage crisis.

For Americans, the images were unforgettable.

Blindfolded hostages.

Burning American flags.

Crowds chanting "Death to America."

444 days.

A generation of Americans came to understand Iran through those images.

At almost exactly the same historical moment, a generation of Iranians was being taught to understand America through the political ideology of the Revolution.

Two national narratives hardened against one another.

And they have been feeding each other ever since.

Each Side Helped the Hard-Liners on the Other Side

This is one of the tragedies of the relationship.

Every Iranian threat strengthened Americans who argued that Iran understood only force.

Every American threat strengthened Iranian hard-liners who argued that America sought Iran's destruction.

Every sanction could be presented as proof of American hostility.

Every hostage-taking, attack or threat could be presented as proof that negotiation with Iran was naïve.

Each side produced evidence for the most hostile interpretation held by the other.

The cycle became self-sustaining.

This does not mean the two governments bear equal responsibility for every event.

History is more complicated than that.

It means that once confrontation becomes institutionalized, the confrontation itself begins producing political beneficiaries.

Fear becomes useful.

Enemies become useful.

Crisis becomes useful.

Crisis as a Political System

This point deserves particular attention.

Governments normally want stability.

But political institutions can also learn to survive through crisis.

An external enemy can justify internal restrictions.

National security can justify secrecy.

Foreign threats can justify military budgets.

Sanctions can create black markets.

Black markets create fortunes.

Isolation can protect monopolies.

And institutions created to defend a revolution can gradually acquire enormous political and economic interests in preserving the conditions that justify their existence.

At that point, confrontation is no longer merely foreign policy.

It becomes part of the domestic political economy.

This is one reason another agreement alone cannot solve the problem.

You are negotiating not simply with diplomats.

You are confronting a system shaped for decades by confrontation.

The Revolutionary Guards

No discussion of this system can avoid the Islamic Revolutionary Guard Corps.

The IRGC was created to protect the Revolution.

Over time, however, its role extended far beyond the narrow meaning of a military organization.

Its influence reached security, regional policy, politics and significant areas of the economy.

For American policymakers, the IRGC naturally became a principal focus.

Sanctions targeted it.

Military planning targeted its capabilities.

Intelligence agencies followed its activities.

That focus is understandable.

But again, we should ask the engineering question.

If the political structure continuously produces and protects an institution with extraordinary power, is destroying pieces of that institution the same as changing the structure that gives it power?

No.

You can weaken an organization militarily.

The political system can rebuild it.

The Supreme Leader Is Also Not the Whole Problem

The same reasoning applies to the Supreme Leader.

American discussion sometimes personalizes the entire conflict.

Remove one man, and perhaps everything changes.

But constitutions outlive individuals.

Ayatollah Khomeini died in 1989.

The Islamic Republic did not die with him.

Ayatollah Ali Khamenei eventually replaced him.

Whatever happens to any individual leader, the fundamental question remains:

What constitutional structure comes afterward?

This is why I do not want America's Iran strategy to become an assassination list.

Individuals matter.

Institutions matter more.

And constitutional legitimacy matters most.

The Eight Constitutional Provisions

Over the years, in my writings and correspondence with American officials, I have repeatedly tried to draw attention to provisions and principles within the Islamic Republic's constitutional framework that, in my reading, help institutionalize the revolutionary state's ideological mission, its religious authority, and its posture toward the outside world.

I have particularly drawn attention to the Preamble and Articles 11, 14, 57, 60, 144, 141 and 154.

My purpose in doing so has never been to conduct an academic seminar in Iranian constitutional law.

The point is much simpler:

If the political structure itself contains the mechanisms and ideological assumptions that repeatedly generate confrontation, America should at least examine that structure before concluding that another bombing campaign will solve the problem.

A bomb cannot amend an article of a constitution.

A missile cannot redistribute constitutional authority.

Only political action by the Iranian people can do that.

The Constitution Is Not Sacred

Some will argue that Iran already has a constitutional mechanism and that outsiders have no right to demand its replacement.

I agree with the second half of that statement.

Outsiders do not have that right.

Iranians do.

A constitution exists to serve a nation.

A nation does not exist to serve a constitution.

Americans understand this principle because their own Constitution contains an amendment process.

No legitimate constitutional theory can require generations not yet born when a political system was created to live forever under rules they are forbidden to reconsider.

Iran's present young generation did not vote in the referendum following the 1979 Revolution.

Many of their parents were children then.

Why should they be told that a political decision made almost half a century ago permanently exhausts their right to constitutional choice?

This is the democratic argument Washington should understand.

The Demand Is Not for Another Revolution

Here I must make another distinction.

I am not calling for another 1979.

Iran does not need another revolution in which everything collapses first and everyone argues about the replacement afterward.

That is exactly what I want to avoid.

The constitutional movement I envision reverses the sequence.

First establish the principle:

The Iranian people have the right to reconsider their constitutional order.

Then establish a representative mechanism.

Then debate competing alternatives.

Then place the result before the people.

Political transition should follow legitimacy rather than trying to manufacture legitimacy after collapse.

This is why the Constituent Assembly must not be treated as something to think about the morning after the government falls.

It should be the political objective before that morning arrives.

Change the Battlefield

Now the phrase I have used repeatedly becomes clearer.

Change the battlefield to the Constitution.

This does not mean abandoning pressure.

It does not mean ignoring nuclear proliferation.

It does not mean ignoring terrorism.

It does not mean trusting officials who have repeatedly violated agreements.

And it does not mean that America should surrender its ability to defend itself or its allies.

It means adding a political strategy that has been missing.

Instead of merely telling Iran's rulers what America demands from them, begin telling the Iranian people what America does not demand from them.

America does not demand their oil.

America does not demand their territory.

America does not demand their religion.

America does not demand a monarchy.

America does not demand a republic.

America does not demand that they follow an exile leader selected in Washington.

America asks only that the Iranian people be allowed to determine their own constitutional future.

Then let the Islamic Republic answer the question:

Why not?

The Most Difficult Question for the Islamic Republic

This is the strength of moving the battlefield.

The government knows how to answer military threats.

It mobilizes.

It retaliates.

It invokes nationalism.

It arrests suspected collaborators.

It tells Iranians that the homeland is under attack.

It knows how to answer sanctions.

It blames economic hardship on America.

It develops methods of circumvention.

It creates alternative trading networks.

It knows how to answer opposition organizations abroad.

It labels them foreign agents.

But how does it answer an Iranian citizen who asks peacefully:

Why can my generation not choose the Constitution under which it lives?

That is a much more difficult battlefield.

No aircraft carrier is required.

From 1979 to Today

For nearly half a century, America has concentrated on the outward manifestations of Iran's revolutionary system.

Perhaps understandably so.

Hostages demanded attention.

Terrorism demanded attention.

Wars demanded attention.

Nuclear enrichment demanded attention.

Missiles demanded attention.

Regional conflicts demanded attention.

But underneath those crises, the constitutional structure endured.

That is why the same conflict repeatedly returned in different forms.

If we want a different future, we must finally confront the question that was mishandled at the beginning:

Who has the right to determine Iran's political order?

My answer is not Ayatollah Khamenei.

It is not Donald Trump.

It is not Benjamin Netanyahu

It is not Reza Pahlavi.

It is not me.

It is not any opposition council.

It is the Iranian people.

Once that principle is accepted, the problem becomes not whom to install but how to allow those people to exercise their right.

And that brings us to another part of the story that Washington rarely hears.

I did not arrive at these conclusions from books alone.

For decades I tried to carry this argument into American politics—through Democrats and Republicans, through business contacts,

through senators, through letters to presidents, and eventually directly to the White House.

That history matters for one reason only:

It demonstrates that this proposal did not begin with today's crisis.

Chapter Five

Twenty Years Knocking on Washington's Door

Long before the latest war, long before today's headlines, and long before I began writing this book, I had been trying to persuade American policymakers to look at Iran differently.

My experience taught me something unexpected.

The difficulty was not simply getting through the door.

Sometimes I got through the door.

The difficulty was getting Washington to look beyond the choices it already knew.

I Came to Washington Through Business, Not Politics

I did not come to America intending to become an Iranian political activist.

I came as an engineer and businessman.

That distinction matters because my first serious attempts to change relations between Iran and the United States were economic rather than ideological.

I believed that business could sometimes accomplish what politicians could not.

Americans who knew Iran primarily through television images of demonstrations, hostages and burning flags needed to meet ordinary Iranians.

Iranians who had been told for years that America was their enemy needed to meet Americans who came not as soldiers or intelligence officers, but as engineers, executives and businesspeople.

In the late 1990s, I became involved with the Mid-America Committee in Chicago.

Through that organization and my business activities, an idea gradually developed:

Take a group of American business executives to Iran and let them see the country themselves.

It sounded simple.

It was not.

Eighteen Americans Went to Iran

In 1998, we organized a delegation of eighteen American executives to visit Iran.

These were not political activists.

They were businesspeople interested in understanding a country from which American companies had largely been separated.

The original interest was broader than the final delegation. Major American corporate names entered the discussions at different stages, although not everyone who initially showed interest ultimately traveled.

Even before the journey began, I learned something about the economic relationship between Iran and America.

There were people on both sides who benefited from the absence of normal relations.

When direct commercial relationships are impossible, intermediaries become important.

Representatives become important.

Commissions become important.

People who control access become important.

Normal relations threaten those arrangements.

That lesson would stay with me.

Sometimes a crisis continues not merely because governments disagree, but because networks grow around the disagreement.

Iran Was Not What They Expected

When the delegation arrived, the Americans encountered something different from the Iran they knew from American news.

They met people.

They visited places.

They talked to Iranians.

They saw a society that could not be reduced to "Death to America" chants.

This distinction was extremely important to me.

The Islamic Republic and Iran were not the same thing.

The government and the people were not the same thing.

The revolutionary slogans that Americans had heard for years did not tell the whole story of how ordinary Iranians felt about Americans.

At one point during the trip, the experience had been positive enough that members of the delegation discussed preparing a letter to President Bill Clinton.

The essence of the message would have been extraordinary.

After seeing Iran themselves, these Americans had discovered that the country and its people were not what decades of confrontation had led them to expect.

They had found considerable goodwill toward Americans and believed better relations were possible.

For me, such a letter would have been more valuable than a hundred political speeches.

These were Americans reporting what they had seen with their own eyes.

Then Three Motorcycles Changed the Ending

Near the end of the visit, something happened.

Three men on motorcycles approached and harassed our bus.

The situation frightened the delegation.

The driver accelerated.

We returned first to the Intercontinental Hotel and later, using several taxis, to the Azadi Hotel.

Whatever the purpose of those motorcyclists was, the effect was immediate.

The atmosphere changed.

The proposed letter to President Clinton disappeared.

Think about that for a moment.

Days of meetings, conversations, hospitality and personal experience had begun changing perceptions accumulated over years.

Then one incident was enough to revive fear.

That small episode became, for me, a miniature version of U.S.-Iran relations.

Whenever something begins moving toward normalization, something happens.

A provocation.

A threat.

An attack.

An arrest.

A political statement.

A new sanction.

And immediately the old relationship returns.

Who Benefits From Permanent Hostility?

Over the years, I became increasingly interested in that question.

Who benefits when America and Iran remain enemies?

Certainly not ordinary Iranians.

They have paid through sanctions, isolation, lost investment, economic deterioration and emigration.

Certainly not ordinary Americans, who have spent decades worrying about another Middle Eastern conflict.

Yet permanent confrontation creates constituencies.

Inside Iran, it strengthens those who justify their power through resistance to America.

It strengthens economic networks that function more easily in an opaque, sanctioned economy.

Outside Iran, confrontation creates industries of its own.

There are lobbyists.

Consultants.

Political organizations.

Security establishments.

Opposition organizations.

Think tanks.

Media personalities.

Middlemen.

And governments in the region whose own strategic importance increases when Washington views Iran primarily as a threat.

This does not require a conspiracy.

Institutions naturally defend the environment in which they have become important.

That is one reason changing forty-seven years of policy is so difficult.

My Relationship With Senator Durbin

Over the years, my effort moved increasingly from business toward politics.

In Illinois, one of the political figures with whom I corresponded was Senator Richard Durbin.

Our political views were not always the same.

That was never the point.

Iran should not be a Republican issue or a Democratic issue.

If America's Iran policy changes every four or eight years depending upon which party controls the White House, while the underlying Iranian system remains intact, the long-term problem remains unsolved.

My correspondence with Senator Durbin became important to me because I wanted American policymakers to understand that Iranian voices existed outside the familiar categories Washington usually heard.

I was not asking America to install me or my friends.

I was not asking America to recognize an exile government.

I was asking American policymakers to pay attention to a constitutional solution.

Among the correspondence I preserved is a letter from Senator Durbin indicating that when issues concerning Iran arose, my views would be kept in mind.

I kept that letter.

Not because a senator's signature gives my ideas legitimacy.

It does not.

But because it documents something relevant to this book:

I had been carrying the Iran question to Washington for years.

Democrats and the Management of Crisis

My experience with Democratic policymakers gradually led me to a broader conclusion.

For many years, American policy often appeared to be based on an assumption that the Iranian crisis could be managed.

Contain the danger.

Negotiate when useful.

Sanction when necessary.

Prevent nuclear escalation.

Protect allies.

Keep the crisis within limits.

There is logic in such a policy.

A government responsible for American lives cannot gamble recklessly on unpredictable political change in another country.

I understand that.

But managing a crisis is not the same as resolving it.

If the political structure producing the confrontation remains untouched, crisis management can become a permanent doctrine.

One administration manages it.

Then another.

Then another.

The temperature rises and falls.

But the patient never leaves the hospital.

Then Came Donald Trump

Donald Trump's election changed the psychology of the Iran debate.

Whether one liked him or disliked him, he was willing to question assumptions that Washington had treated as permanent.

For many Iranians, particularly those frustrated by decades of unsuccessful Western engagement with the Islamic Republic, his first administration created hope that American policy might finally change fundamentally.

I became active in Republican political circles.

Over the years, I accumulated membership cards, campaign materials, certificates, letters, pins and other records.

Most of them will never appear in this book.

They are not the story.

But they demonstrate that my contacts with Republican politics were not created yesterday because Donald Trump happens to be President during the present crisis.

The records I have preserved include Republican Party and campaign recognition from 2018 and 2019 and subsequent years.

I also corresponded with the Trump White House.

In October 2020, I received two letters from the White House addressed to me and bearing President Trump's signature. One thanked me for taking the time to share my suggestions on critical issues facing the nation.

Again, I do not reproduce such material to imply that a President endorsed my proposals.

He did not.

A White House acknowledgment is not an endorsement.

Its importance is chronological.

I was writing then. I am still writing now.

Across Party Lines

This history is important because I do not want the constitutional argument to become trapped inside American partisan politics.

I have written to Democrats.

I have written to Republicans.

I have communicated with senators.

I have written to presidents.

I have approached organizations and think tanks.

I have written books.

I have spoken publicly.

My objective has remained remarkably consistent even as American administrations changed:

Listen to the Iranian people and move the political struggle toward constitutional legitimacy.

If a Democratic President does that, I support it.

If a Republican President does that, I support it.

Iran will remain after the next American election.

A serious Iran strategy therefore must be larger than an American election cycle.

The Road Map

Eventually, decades of experience had to be reduced to something policymakers could actually read.

Washington does not have time for an Iranian-American to arrive with fifty years of memories and ask a senator to spend three days listening.

I understood that.

So the argument became shorter.

Simpler.

More practical.

The idea was reduced to a road map.

At its center were two fundamental demands.

The first was political:

Support the demand for a Constituent Assembly so Iranians can determine a new constitutional order themselves.

The second was economic and strategic:

Direct pressure toward the powerful individuals and networks responsible for repression and the transfer or concealment of national wealth, rather than making ordinary Iranians bear the principal cost of confrontation.

In other words:

Change the political battlefield.

And make economic pressure smarter.

Smart Sanctions, Not Collective Punishment

Sanctions are among America's most powerful nonmilitary tools.

But a sanction should have an objective.

If sanctions impoverish ordinary people while politically connected networks learn how to circumvent them, we should ask whether the instrument is accomplishing its purpose.

If a young Iranian loses the possibility of employment while a well-connected official's family lives comfortably abroad, something has gone wrong.

If national wealth leaves Iran while ordinary people suffer from inflation, shortages and unemployment, merely tightening the same system of sanctions may not correct the imbalance.

Pressure should follow responsibility.

Identify those who benefit from corruption and repression.

Identify assets.

Identify networks.

Use financial intelligence.

Use transparency.

Make it difficult for those who profit from the system to enjoy their wealth safely outside it.

The objective should not be to punish an Iranian mother because of decisions made by officials she cannot remove.

That is what I mean by smart sanctions.

The Road Map Reaches Washington

In 2024, we prepared a short bilingual document that we called The Road Map.

It was not a thousand-page policy study.

That was intentional.

Policymakers do not need another library of Iranian history before they can understand two simple principles.

Copies were delivered to American political figures, including senators and members of Congress.

The message remained the same:

Do not begin by selecting Iran's next ruler.

Begin with the right of Iranians to select their own constitutional order.

And do not make the Iranian population the principal economic target of American policy.

Target the structure of power and those who profit from it.

Why Didn't Washington Act?

This is the question people sometimes ask me.

If you wrote all these letters, delivered books, contacted senators and sent proposals, what changed?

The answer is uncomfortable.

Very little.

That does not necessarily mean nobody read them.

It does not mean everybody disagreed.

It means that large governments have established ways of thinking.

Iran arrives on the President's desk as a national-security problem.

The Pentagon sees military capabilities.

The intelligence community sees threats.

The Treasury sees sanctions.

The State Department sees diplomacy.

Israel sees existential security.

Arab governments see regional competition.

Think tanks see policy options.

The Iranian opposition sees an opportunity for political recognition.

Each institution sees part of the elephant.

Who is responsible for asking whether the elephant itself should be understood differently?

A Five-Minute Speech

For years, I have imagined something very modest.

Not an American invasion.

Not a secret operation.

Not billions of dollars.

Not recognition of an exile government.

Just five minutes on the floor of the United States Senate.

A senator stands and says, in substance:

The United States does not seek to choose Iran's next government.

We do not seek the destruction or division of Iran.

We distinguish the Iranian people from the government ruling them.

We support the right of Iranians to call for a freely elected Constituent Assembly and to determine their own constitutional future.

Imagine that message being heard inside Iran.

Then imagine another senator saying it.

Then a member of the House.

Then the Secretary of State.

Then the President.

Suddenly, the battlefield has moved.

No bomb has fallen.

No Iranian has been asked to accept an American candidate.

No constitution has been written in Washington.

But a political principle has entered the international discussion.

Twenty Years Later

That is why I am still knocking.

I am older now.

The stack of correspondence is larger.

There are more books.

More letters.

More certificates.

More unanswered messages.

More wars.

More sanctions.

More negotiations.

And still the same fundamental problem.

I do not know whether any President will accept the argument in this book.

I do not know whether a senator will make that five-minute speech.

But I know something else.

For nearly half a century, we have tried almost everything except placing the constitutional question at the center of American strategy.

That alone makes it worth trying.

And today the opportunity may be greater than ever.

Because Donald Trump is again President of the United States, JD Vance is Vice President, and Marco Rubio is Secretary of State.

Three men now sit in positions from which American policy toward Iran can be redirected.

But they face enormous pressure from people who want them to look at Iran through the old battlefield.

And among the most important of those pressures is Israel.

That brings me to the man represented by the other two letters in the title of this book.

Chapter Six

The Other BB

“BB” has another meaning.

Benjamin Netanyahu.

For decades, no foreign leader has influenced the American discussion of Iran more persistently than Israel’s longest-serving prime minister.

I understand why.

Israel has genuine security concerns.

But understanding those concerns does not require the United States to surrender its own strategy.

The question facing President Trump is therefore larger than Bomb or Not Bomb.

It is also:

How much of America’s Iran policy should be determined by Bibi Netanyahu’s view of Iran?

Israel Has a Different Job

This distinction is important because Israel and the United States are close allies, but they are not the same country and do not have identical responsibilities.

The Prime Minister of Israel has one overriding obligation:

Protect Israel.

The President of the United States has another:

Protect the United States and advance American interests.

Often those interests overlap.

Sometimes they do not.

There is nothing anti-Israel about recognizing this.

In fact, alliances work best when friends can distinguish between common interests and separate interests.

Israel looks at Iran primarily through the lens of Israeli national security.

That is understandable.

Iranian leaders have threatened Israel. Iran has supported organizations fighting Israel. Israel sees Iran's missile capabilities and nuclear potential as threats that it cannot afford to misjudge.

An Israeli prime minister therefore naturally asks:

How can I reduce Iran's ability to threaten Israel?

An American President must ask a larger question:

How can I reduce the threat while preventing another generation of Americans from inheriting an endless Middle Eastern war?

Those questions overlap.

They are not identical.

Netanyahu's Iran

Benjamin Netanyahu has warned the world about Iran for many years.

Again and again, he has argued that Iran's nuclear capabilities could become an existential danger to Israel.

American policymakers must take that concern seriously.

But there is a danger when one strategic narrative becomes so dominant that every Iranian development is interpreted through it.

Centrifuges.

Missiles.

Proxies.

Military commanders.

Nuclear facilities.

Weapons.

These become the entire Iran story.

But where are the Iranian people?

Where is the Constitution?

Where are the workers?

Where are the women who have challenged compulsory social controls?

Where are the students?

Where are the young people who want a normal life?

Where are the millions of Iranians who have no desire to destroy Israel and no desire to fight America?

A military map cannot show them.

That is precisely the problem.

You Can Win Netanyahu's War and Still Lose Iran

Suppose Israel achieves every immediate military objective it sets.

Nuclear facilities are severely damaged.

Missile capabilities are reduced.

Senior Revolutionary Guard commanders are eliminated.

Military infrastructure is destroyed.

Then what?

Has Iran become democratic?

Has the constitutional structure changed?

Have the Iranian people gained sovereignty over their government?

Has hostility toward Israel disappeared?

Or has Iran simply become weaker, angrier and more determined to rebuild?

This is the question that must be asked before, not after, military action.

Military victory over Iranian capabilities does not automatically produce political victory inside Iran.

The two should never be confused.

The Danger of Making Israel the Issue

There is also a serious political danger for Iranians seeking change.

The Islamic Republic has spent decades portraying its domestic opponents as agents of foreign powers.

If political change inside Iran becomes visibly identified with an Israeli military campaign, the government receives a powerful weapon.

It can tell the population:

This is no longer a dispute between you and your government.

This is a war between Iran and Israel.

Choose your country.

That is exactly the battlefield on which the government wants to fight.

Nationalism can temporarily unite people who otherwise deeply oppose their rulers.

An Iranian may hate the Islamic Republic and still refuse to see his country bombed.

An Iranian woman may oppose compulsory hijab and still not want an Israeli aircraft destroying a facility near her city.

A young Iranian may want secular government and still resent a foreign leader speaking as though he will determine Iran's liberation.

These positions are not contradictory.

They are human.

Do Not Force Iranians to Choose Between Iran and Freedom

This may be one of the most important sentences in this book:

Do not force Iranians to choose between their country and their freedom.

If America and Israel turn the conflict into Iran versus the outside world, nationalism can overwhelm the constitutional question.

But if the battlefield is political and constitutional, the government must answer its own citizens.

Why can they not choose?

Why can they not freely organize?

Why can they not propose another constitution?

Why can they not elect representatives to a Constituent Assembly?

Why must a constitutional structure created in the aftermath of the 1979 Revolution bind generations that never voted for it?

Those questions cannot easily be answered by pointing to an Israeli fighter aircraft.

Unless we provide the aircraft.

Then the subject changes.

Netanyahu Cannot Liberate Iran

No foreign leader can liberate Iran.

Not Netanyahu.

Not Trump.

Not any European leader.

And no Iranian should ask them to.

Foreign governments can create conditions.

They can apply pressure.

They can protect their own countries.

They can support communications.

They can defend human rights.

They can isolate officials responsible for repression.

They can prevent stolen wealth from finding safe refuge abroad.

They can recognize the legitimacy of a democratic constitutional demand.

But liberation, if that word is to mean anything, must belong to the people being liberated.

Otherwise, it is merely another form of dependency.

Nor Should America Abandon Israel

The opposite extreme is equally mistaken.

Nothing I have written means America should abandon Israel.

Israel exists in a dangerous region and has faced genuine threats since its creation.

American friendship with Israel is not the cause of every problem in the Middle East.

Nor should the United States tell Israel to ignore credible threats to its citizens.

The question is one of strategy.

Supporting an ally does not require accepting every recommendation made by that ally.

Friends sometimes have to say:

Your immediate security objective is understandable, but our larger strategic objective requires another path.

A President of the United States must be capable of saying that to every ally.

Trump's Advantage

Donald Trump possesses one characteristic particularly relevant to this problem.

He does not like inheriting assumptions simply because Washington has repeated them for decades.

That can be disruptive.

It can also be useful.

The Iran problem requires disruption of old thinking.

President Trump does not need to choose between being “pro-Israel” and “pro-Iran.”

That is a false choice.

He can be pro-American.

And an American strategy can simultaneously protect Israel from genuine threats, prevent Iran from acquiring a nuclear weapon, avoid destroying Iran, and support the right of Iranians to determine their own political future.

These objectives are not inherently incompatible.

They become incompatible only when military action becomes the strategy rather than one possible instrument within a larger strategy.

Ending a War Is Not the Same as Solving the Problem

President Trump has often emphasized ending wars.

That instinct matters.

But ending a particular exchange of fire is only the first step.

A ceasefire stops shooting.

It does not necessarily remove the reason the shooting began.

A negotiated pause can prevent deaths.

It does not necessarily change the political structure that produced decades of confrontation.

A nuclear agreement can place restrictions on enrichment.

It does not automatically create normal relations between Iran and America.

This is why I keep returning to the same point.

The morning after matters more than the night of the bombing.

If the morning after returns us to the same confrontation, we have postponed the next crisis rather than solved the present one.

What Netanyahu Wants Is Not the Question

American debate often becomes personalized.

What does Netanyahu want?

What does the Israeli government want?

What does the Iranian government want?

What does the Iranian opposition want?

I suggest that President Trump begin elsewhere.

What does America want Iran to look like ten years from now?

Not next Tuesday.

Not after the next bombing run.

Ten years from now.

Does America want a permanently sanctioned country of more than eighty million people?

Does it want an Iran whose economy remains isolated and whose young people continue emigrating?

Does it want repeated Israeli-Iranian wars requiring American intervention?

Does it want American forces permanently positioned for the next crisis?

Does it want a fragmented Iran with armed factions competing for territory?

Surely not.

Then define the desired alternative.

A peaceful Iran.

A sovereign Iran.

A prosperous Iran.

An Iran that does not threaten Israel.

An Iran that does not threaten America.

An Iran whose government receives legitimacy from its citizens.

An Iran capable eventually of normal relations with the United States and with all its neighbors.

Once that destination is defined, policy can be measured against it.

Does this action move us toward that Iran or away from it?

That is strategy.

Iran and Israel Are Not Natural Eternal Enemies

Americans who know only the last several decades may assume that hostility between Iran and Israel is somehow permanent.

It is not.

Political systems created the present relationship.

Political systems can change it.

Iranians and Jews share a history for older than the Islamic Republic.

Iran's national history contains one of the most important names in Jewish history: Cyrus the Great.

Whatever modern politicians do with ancient history, one fact remains useful:

There is nothing inevitable about permanent hatred between the Iranian and Israeli peoples.

That should matter enormously to strategic thinking.

If hostility is not inevitable, then the objective should not merely be to manage it.

The objective should ultimately be to end it.

Bombing alone cannot accomplish that.

Imagine Another Middle East

Imagine Iran ten or fifteen years from now under a constitutional order accepted by its own people.

Imagine normal diplomatic relations with the United States.

Imagine sanctions removed because their purpose no longer exists.

Imagine Iranian engineers working openly with American companies.

Imagine Iranian oil and gas developed transparently for the benefit of the country rather than through networks created by isolation.

Imagine Israeli and Iranian scientists meeting again.

Imagine tourists traveling.

Imagine trade.

Imagine the enormous resources currently spent preparing for war being invested instead in water, energy, transportation and technology.

Some will call this naïve.

I call endless war naïve.

After nearly half a century of trying the same confrontation in different forms, imagining a different destination is not naïveté.

It is strategic necessity.

Bibi's Job and Donald's Job

So, I return to the two men.

Benjamin Netanyahu must do what he believes protects Israel.

Donald Trump must do what protects America.

They can cooperate.

They can share intelligence.

They can coordinate defense.

They can disagree.

But the President of the United States should never outsource the political future of Iran to the Prime Minister of Israel—or to anyone else.

America needs an American Iran policy.

And the center of that policy should not be:

Who can destroy the most targets?

It should be:

How do we reach a political condition in which those targets no longer need to exist?

That is a far more ambitious objective.

It is also the only one capable of ending the cycle.

BB or Not BB—or Something Better?

Now the double meaning of this book's title becomes clearer.

BB or Not BB.

Bomb or not bomb.

Bibi or not Bibi.

But neither is the real question.

The real question is whether the United States will continue allowing Iran policy to be organized around military crises—or finally develop a political strategy aimed at ending the conditions that repeatedly produce them.

President Trump has an opportunity that previous presidents did not use.

He can say to Netanyahu:

America will defend Israel, but America will determine American policy.

He can say to the Islamic Republic:

America will defend itself, but America does not seek to destroy Iran.

And most importantly, he can say to the Iranian people:

We will not choose your ruler. We support your right to choose your government and your Constitution.

Those three sentences would change the battlefield more profoundly than another hundred bombs.

But words must eventually become policy.

What would such an American policy actually look like?

That is the subject of the next chapter.

Chapter Seven

The Trump Doctrine for Iran: Two Fundamental Demands

After forty-seven years, America does not need another complicated Iran doctrine that requires hundreds of pages to explain.

It needs objectives that an American President can state in minutes and that an Iranian citizen can understand immediately.

I propose two.

I have advocated them for years.

First: support the right of the Iranian people to demand a freely elected Constituent Assembly and determine their own constitutional future.

Second: replace broad punishment of the Iranian population with intelligent pressure directed at the officials, oligarchs, corrupt networks and exported wealth that sustain repression and profit from the present system.

One political.

One economic.

Neither requires America to occupy Iran.

Neither requires America to choose Iran's next ruler.

And together they could move the confrontation from the battlefield on which the Islamic Republic has learned to survive to one on which it has never been forced to compete:

the freely expressed will of the Iranian people.

Demand One: Let Iranians Decide

The first demand is deliberately simple.

The United States should publicly recognize the right of the Iranian people to seek a Constituent Assembly.

Not an American-sponsored government.

Not a government in exile.

Not a transition cabinet assembled in Washington.

Not a monarchy selected by foreigners.

Not a republic selected by foreigners.

A process.

That distinction is the heart of everything I am proposing.

The President of the United States does not have to know what Iran's next constitution will say.

Neither do I.

That is not our decision.

The President needs only to defend the principle that the Iranian people have the right to make that decision themselves.

The President Could Say It in Five Minutes

Imagine President Trump addressing the Iranian people directly:

America does not seek your territory.

America does not seek your oil.

America does not seek to destroy your country.

America will not choose your future ruler.

America will not decide whether Iran should be a monarchy or a republic.

Those decisions belong to you.

If you demand the right to elect representatives to a Constituent Assembly and peacefully determine a new constitutional order, the United States recognizes that democratic right.

Nothing in that declaration requires an American soldier to enter Tehran.

Nothing requires a bombing campaign.

Nothing requires the CIA to manufacture a political leader.

Nothing requires Iranians to become pro-American.

They are merely asked to become responsible for their own political future.

Let the Government Answer

Then Washington should stop talking for a moment.

Let the Iranian authorities answer.

Why should the Iranian people not possess this right?

Why should a young Iranian born decades after 1979 be permanently bound by constitutional decisions made before he or she existed?

Why should an Iranian woman not have an equal voice in determining the constitutional order under which she lives?

Why should religious Iranians fear a free constitutional debate?

Why should secular Iranians be excluded from one?

Why should monarchists not be permitted to make their case?

Why should republicans not be permitted to make theirs?

If the existing Constitution truly represents the will of the Iranian people, its defenders should not fear allowing the people to compare it freely with alternatives.

That is the political power of the proposal.

It requires no American ideology.

It requires only a choice.

Do Not Write the Answer Before Asking the Question

This is where opposition groups often make their greatest mistake.

They arrive with answers.

Here is our leader.

Here is our transition government.

Here is our flag.

Here is our cabinet.

Here is our constitution.

Here is what Iran will become.

But the Iranian people have not yet been asked.

I would reverse the sequence.

First:

Do you want to reconsider the constitutional order?

If the answer is yes, elect representatives.

Then let those representatives debate.

Then let competing ideas be heard.

Then produce a constitutional proposal.

Then let the population vote.

The legitimacy comes from the process.

The Constituent Assembly Must Belong to Iran

America can support the principle without controlling the institution.

That point must be explicit.

The United States should not determine who qualifies as a candidate.

It should not decide how many monarchists participate.

It should not decide how many republicans participate.

It should not allocate seats among ethnic groups.

It should not determine the role of Islam.

It should not write provisions concerning federalism, language, natural resources, the military, or the judiciary.

Those are Iranian arguments.

They may be difficult arguments.

They may become emotional.

That is democracy.

The alternative is to suppress those disagreements until they explode later.

Better to argue around a table than fight over the ruins of a country.

Demand Two: Follow the Money

The second demand is different.

It concerns economic power.

For decades, sanctions have been one of Washington's principal responses to the Islamic Republic.

But sanctions should be judged by their results, not by how severe they sound in a press release.

The central question should be:

Who actually pays?

If ordinary Iranians lose purchasing power while politically connected families preserve wealth abroad, something is wrong.

If a worker suffers while an official's relative owns property outside Iran, something is wrong.

If sanctions make ordinary commerce difficult but sophisticated networks continue moving money through intermediaries, something is wrong.

If isolation creates monopolies that enrich the very people America intends to weaken, something is seriously wrong.

Economic pressure must become more intelligent.

Smart Sanctions

I have used the expression Smart Sanctions for this reason.

The objective should be to separate the Iranian population from those who exploit the system.

That requires financial intelligence.

Follow ownership.

Follow shell companies.

Follow beneficial interests.

Follow unexplained overseas assets.

Follow the movement of money through intermediaries.

Examine the relationship between political power and accumulated wealth.

And where the law permits, prevent individuals responsible for corruption, repression, or sanctioned activities from enjoying abroad the fortunes they accumulated through power at home.

This is much more difficult than simply sanctioning an entire sector.

But difficulty is not an argument against intelligence.

Do Not Make Poverty the Weapon

There is something morally and strategically wrong with a policy whose principal visible accomplishment is making ordinary people poorer.

Economic suffering does not automatically create democracy.

Sometimes it creates desperation.

Sometimes emigration.

Sometimes black markets.

Sometimes criminal networks.

Sometimes dependence on the very government that sanctions were intended to weaken.

And sometimes it allows the government to say:

Your suffering comes from America.

Why give it that argument?

The American message should instead be:

Your national wealth belongs to you. Those who stole it should not be able to enjoy it safely abroad.

That is a very different message.

The Two Demands Reinforce Each Other

The two demands are not separate policies.

They reinforce each other.

The first says:

Political sovereignty belongs to the Iranian people.

The second says:

Iran's national wealth belongs to the Iranian people.

Together they create a coherent American position.

We do not want your government.

We do not want your land.

We do not want your oil.

We do not want to choose your leader.

We want those choices and those resources to belong to you.

That is a much more difficult message for anti-American propaganda to attack.

Sanctions Need an Exit Door

There is another essential feature of intelligent economic pressure.

People must know how it ends.

Sanctions without a political destination become permanent punishment.

The United States should therefore connect pressure to a positive future.

If Iran moves toward representative constitutional government, normal economic relations should become possible.

If confrontation ends, sanctions should not remain simply because bureaucracies have become accustomed to administering them.

The Iranian people need to see not only what America opposes.

They need to see what becomes possible if the confrontation ends.

Trade.

Investment.

Technology.

Banking.

Infrastructure.

Education.

Travel.

Normal diplomacy.

Economic reconstruction.

The purpose of pressure should be to reach the day when pressure is no longer necessary.

Iran Could Become an Economic Giant

I have spent most of my professional life as an engineer and businessman.

So when I look at Iran, I do not see only politics.

I see an enormous development opportunity.

Iran has energy resources.

It has an educated population.

It has major cities.

It has access to important regional markets.

It has a strategic geographic position connecting Central Asia, the Persian Gulf, the Caucasus and beyond.

It has industrial experience.

It has engineers.

Doctors.

Scientists.

Entrepreneurs.

And it has millions of Iranians abroad with education, capital, technology and international experience.

Imagine what those resources could accomplish if Iran were no longer organized economically around sanctions, isolation and political uncertainty.

From Sanctions to Prosperity

This is why my political thinking eventually became connected to another idea:

prosperity after constitutional change.

Political freedom without economic opportunity can become unstable.

People who risk everything for change must see something better than another decade of unemployment and reconstruction.

The world should therefore begin thinking now about the economic morning after.

Energy.

Water.

Transportation.

Waste management.

Sewer systems.

New industries.

Technology.

Artificial intelligence.

Ports.

Railroads.

Housing.

Modern cities.

These are not luxuries.

They are part of political stability.

A young Iranian should be able to imagine a future inside Iran rather than believing success requires leaving the country.

The Iran Prosperity Initiative

For this reason, I have also worked on what I call the Iran Prosperity Initiative.

Its premise is straightforward.

If Iran eventually achieves a legitimate political transition and normal relations with the international community, the objective should not merely be to remove sanctions.

It should be to unlock the country's productive capacity.

Iran will need enormous investment.

American companies could participate.

European companies could participate.

Asian companies could participate.

Iranian expatriates could participate.

Most importantly, Iranians inside the country must participate and benefit.

The transition from confrontation to cooperation must have an economic architecture as well as a political one.

Make Iran Prosperous, Not Dependent

This is not foreign aid in the traditional sense.

Iran is not a poor country without resources.

Its tragedy is that extraordinary human and natural resources have existed alongside political isolation, mismanagement, corruption and confrontation.

A prosperous Iran should not become dependent on Washington.

It should become independent precisely because its economy works.

That is good for Iran.

It is also good for America.

Prosperous countries with normal commercial relationships have more to lose from war.

Trade does not eliminate every conflict.

But permanent isolation almost guarantees that constituencies for normal relations never develop.

The Iranian Diaspora Can Finally Become Useful

This is where millions of Iranians abroad could perform a historic service.

Not by appointing themselves Iran's next rulers.

By helping rebuild.

An Iranian engineer in California does not need to become a cabinet minister.

He can help design infrastructure.

An Iranian physician in Chicago does not need a seat on a political council.

She can help modernize healthcare.

An Iranian entrepreneur in Europe does not need to declare himself a representative of the Iranian people.

He can invest.

Professors can teach.

Scientists can collaborate.

Businesspeople can create jobs.

Lawyers can help build transparent commercial institutions.

The diaspora's greatest contribution may not be political leadership.

It may be the transfer of fifty years of accumulated knowledge back to the country from which so much talent departed.

Trump Understands Prosperity

This is one reason I believe President Trump may understand this argument differently from traditional foreign-policy thinkers.

He thinks in terms of deals.

Investment.

Construction.

Energy.

Business.

Jobs.

Economic leverage.

Those instincts can be applied to Iran.

Instead of asking only:

How much damage can we inflict?

Ask:

What could become possible if the conflict ends?

The answer is enormous.

Iran does not have to become an American ally tomorrow.

It merely has to stop being a permanent American enemy.

That alone would transform the region.

The Doctrine in One Minute

If President Trump asked me to explain the entire strategy in one minute, I would say:

Mr. President, do not choose Iran's next ruler. Support the right of Iranians to choose their own Constitution through a Constituent Assembly. Do not punish eighty-plus million people for the actions of those who rule them. Follow the money

and target those responsible for repression and corruption. Protect Iran's civilian infrastructure. Prevent the country from breaking apart. And show Iranians the prosperous future that becomes possible when forty-seven years of confrontation finally ends.

That is the doctrine.

No thousand-page report is required.

And Then Comes the Hard Part

But a doctrine is useless unless someone implements it.

The President cannot do everything himself.

The State Department must understand the objective.

Treasury must redesign economic pressure around it.

Intelligence agencies must distinguish Iranian society from expatriate political marketing.

Congress must understand the constitutional argument.

America's allies must understand that Washington is not seeking the destruction or division of Iran.

And most importantly, the message must reach the people inside Iran without being rewritten by either the Islamic Republic or the opposition abroad.

That requires a different kind of American campaign.

Not a military campaign.

A political one.

And it begins with something Washington has too often neglected:
listening before acting.

Chapter Eight

Intelligence Before Military Action

The United States knows more about Iran's military capabilities than perhaps any country in the world except Iran itself.

It can watch installations from space.

It can intercept communications.

It can follow ships.

It can track aircraft.

It can analyze enrichment.

It can identify commanders.

It can map missile sites.

But there is one intelligence question more important than all of them if America is contemplating the political future of Iran:

What do the Iranian people actually want?

If Washington gets that answer wrong, it can win every military battle and still lose the peace.

Intelligence Is More Than Finding Targets

When politicians hear the word "intelligence," they naturally think about secret information.

Where are the missiles?

Where are the centrifuges?

Where are the commanders?

What is the enemy planning?

Those questions are essential during a military confrontation.

But political intelligence requires something different.

It requires understanding a society.

What are people discussing privately?

What do young Iranians believe?

What do workers want?

What do women want?

What do merchants want?

What do ethnic and religious minorities fear?

What does the professional class want?

What do people in Tehran believe compared with people in smaller cities and provinces?

What political ideas can unite them?

And perhaps most importantly:

What are they willing to risk their lives for?

A satellite cannot answer that.

Washington Has an Accessibility Problem

There is a simple reason American policymakers repeatedly hear more from Iranian expatriates than from Iranians inside Iran.

We are accessible.

I live in America.

I can write to a senator.

I can send a book to a member of Congress.

I can contact the White House.

I can telephone people.

I can speak without fearing that the Iranian government will arrest me tomorrow morning.

Someone living inside Iran does not necessarily have those freedoms.

That creates a dangerous distortion.

The people easiest for Washington to hear are not necessarily the people Washington most needs to hear.

I include myself in that warning.

Do not believe me merely because I live in America and can reach you.

Examine what I am saying.

Then compare it with what people inside Iran have been demanding.

That is intelligence.

I Do Not Claim to Represent Iran

This distinction is important enough for me to state personally.

I do not represent eighty-plus million Iranians.

Nobody elected me.

I have no right to tell an Iranian living in Iran what government he or she must accept.

I can offer an argument.

I can present my experience.

I can write to presidents and senators.

I can advocate a Constituent Assembly.

But ultimately, I must accept the same democratic rule I demand from everyone else:

The people decide.

If Iranians freely choose something different from what I prefer, democracy requires me to accept their decision.

That is the test.

Test Every Opposition Leader the Same Way

Washington should apply the same test to every Iranian political figure who approaches it.

Ask:

Who elected you?

How do you know what people inside Iran want?

What evidence demonstrates your support?

Are people free to disagree with you?

Will you participate in a process you might lose?

Will you accept an election in which another political tendency wins?

Will you accept a constitution different from the one you prefer if it is freely adopted?

These questions are more useful than asking whether the person is pro-American.

America should not be searching for the Iranian who loves America most.

It should be searching for a process that Iranians themselves consider legitimate.

The Most Dangerous Intelligence Failure

The greatest intelligence failure would be to mistake hatred of the Islamic Republic for support for a particular replacement.

Those are entirely different things.

A person can oppose the Islamic Republic without supporting monarchy.

A person can oppose monarchy without supporting the present government.

A secular Iranian can distrust every expatriate opposition organization.

A religious Iranian can oppose clerical government.

Someone can want political change without wanting foreign military intervention.

Someone can hate the Revolutionary Guards and still oppose attacks on Iran.

Someone can admire America and still reject American interference in Iranian politics.

Human beings are complicated.

Intelligence that reduces them to two camps will produce bad policy.

1953: The History Washington Cannot Ignore

Any American strategy toward Iran must also understand the shadow of 1953.

The overthrow of Prime Minister Mohammad Mossadegh remains part of Iran's political memory.

Different Iranians interpret Mossadegh, the Shah, British involvement and American involvement differently.

Historians continue to debate aspects of that period.

But for present policy, one fact matters enormously:

Millions of Iranians believe foreign powers once helped determine who would govern Iran.

Whether an American policymaker thinks that historical interpretation is complete or incomplete is almost beside the point.

Political memory has consequences.

If Washington now appears to select Iran's next ruler again, the Islamic Republic will immediately reach back to 1953.

It will say:

See?

Nothing has changed.

America still wants to decide who rules Iran.

Why give it that gift?

My Own Family Taught Me to Distrust Simple History

My understanding of that period did not come only from books.

Like many Iranians of my generation, I heard history through people who had lived it.

I heard stories involving the Shah, Mossadegh, military officers, political actors and people whose names later appeared in very different historical narratives.

Those experiences taught me something important:

History becomes dangerously simple after enough time passes.

Heroes become entirely heroic.

Villains become entirely villainous.

Complicated events become slogans.

Then a new generation makes political decisions based upon those slogans.

I do not want America to make that mistake again.

Nor do I want Iranians to make it.

The purpose of history should be to improve judgment, not imprison us inside old battles.

Intelligence Before Ideology

Washington has another problem.

Information about Iran often arrives already packaged inside an ideology.

One organization says the monarchy is the answer.

Another says republicanism is the answer.

Another says ethnic federalism is the answer.

Another says centralized government is essential.

Another says economic collapse will produce revolution.

Another says military strikes will cause people to rise.

Another says strikes will instead rally people around the government.

Everybody arrives with evidence supporting what they already believe.

American officials then have to decide which experts to trust.

I suggest another approach.

Start without choosing the outcome.

Ask what evidence exists inside Iran.

If the evidence changes, change the analysis.

That sounds obvious.

It is surprisingly rare.

Do Not Mistake Social Media for a Ballot Box

Modern politics has created another illusion.

Numbers on a screen look precise.

Followers.

Views.

Likes.

Shares.

Hashtags.

Trending subjects.

Millions of views can create the impression of millions of supporters.

But social media is not an election.

Some users live outside Iran.

Some people have multiple accounts.

Algorithms amplify emotion.

Governments manipulate platforms.

Political organizations organize campaigns.

And people who loudly support something online may not represent the quieter majority.

Social media is valuable intelligence.

It is not a ballot box.

The only reliable way to discover what people choose politically is eventually to let them choose.

Again we return to the Constituent Assembly.

Listen to What People Risk Saying

There is another measure of political importance.

Risk.

A person in Los Angeles can make almost any statement about the Islamic Republic without fear of Iranian police arriving at his door.

A person in Iran may risk employment, education, imprisonment, injury or worse.

Therefore Washington should pay particular attention when demands repeatedly emerge inside Iran despite those risks.

Not because every slogan represents the entire country.

It does not.

But because political demands expressed under repression carry information that cannot be measured merely by the size of an expatriate rally.

This is why America needs much better political intelligence from inside Iranian society.

Intelligence Must Come Before the Morning After

Suppose tomorrow the Islamic Republic suddenly loses control.

Washington will have very little time.

Television networks will demand answers.

Allies will demand coordination.

Opposition leaders will demand recognition.

Military commanders will worry about weapons.

Markets will react.

Neighboring governments will intervene politically.

Every organized group will attempt to shape events.

That is the worst possible moment to begin asking:

Who are these people?

The work must be done now.

Before collapse.

Before another war.

Before Washington is forced to make decisions in forty-eight hours.

Map political tendencies without selecting favorites.

Understand institutions.

Understand provinces.

Understand economic networks.

Understand civil society.

Understand the military and security structures.

Understand what can remain functioning during transition.

And above all, understand the difference between dismantling an authoritarian political structure and dismantling the Iranian state.

Do Not Destroy the State

This distinction could determine whether Iran becomes democratic or chaotic.

The state and the regime are not identical.

Iran will still need police.

Courts.

Municipalities.

Electric utilities.

Water systems.

Hospitals.

Airports.

Customs.

Civil servants.

Teachers.

Engineers.

Military forces capable of protecting national borders.

A constitutional transition should not mean firing everyone who worked for the state.

Millions of people perform ordinary functions under governments they did not design.

If the entire state apparatus collapses because outsiders confuse government institutions with ideological leadership, Iran could descend into disorder very quickly.

That is precisely how Yemenization becomes possible.

The Armed Forces Will Matter

American intelligence must pay particular attention to Iran's armed institutions.

Not simply because they possess weapons.

Because during any political transition, their behavior can determine whether the country remains intact.

What happens if soldiers are ordered to fire on demonstrators?

What happens if commanders refuse?

What happens if different security organizations split?

What happens to weapons depots?

What happens at borders?

What happens in provinces with existing grievances?

What happens to strategic facilities?

These questions require preparation.

The objective should be to encourage national institutions to protect Iran and its people rather than protect any one political faction.

A soldier should not have to choose between Iran and democracy either.

An Amnesty Question Will Eventually Arise

Every political transition confronts a difficult question:

What happens to people who served the previous system?

There must be accountability for serious crimes.

Those responsible for murder, torture, corruption or major abuses cannot simply disappear into a new political order without investigation.

But collective revenge would be disastrous.

If every civil servant, soldier, police officer, teacher, engineer or government employee believes political change means imprisonment, unemployment or death, millions of people will fight change simply to protect themselves and their families.

A successful transition must distinguish between responsibility and association.

That distinction should be considered before transition begins.

Again:

Intelligence before action.

Planning before collapse.

The Pentagon Cannot Write This Plan Alone

The Pentagon can prepare for military contingencies.

It should.

But the morning after Iran changes politically cannot be a Pentagon project.

The State Department must prepare.

Treasury must prepare.

Intelligence agencies must prepare.

Congress must understand the objective.

American allies must understand it.

And Iranian civil society must ultimately own it.

The political plan should be simpler than the military plan:

Preserve Iran.

Protect civilians.

Prevent fragmentation.

Do not impose a ruler.

Support a constitutional process.

Target individuals responsible for serious abuses rather than entire classes of people.

Keep essential institutions operating.

Allow Iranians to decide.

What I Would Ask the CIA

If I had five minutes with the Director of the Central Intelligence Agency, I would not ask:

How many missiles does Iran have?

The President can obtain that briefing without me.

I would ask:

What percentage of your Iran analysis is devoted to understanding the political demands of ordinary Iranians rather than the intentions of the government?

Then:

How do you distinguish genuine internal political support from expatriate lobbying?

Then:

What evidence do we have about what Iranians would choose if they could vote freely among competing constitutional systems?

And finally:

What is our plan if every assumption we have made about the Iranian opposition turns out to be wrong?

Those are intelligence questions too.

What I Would Ask the President

My question to President Trump would be even simpler.

Before authorizing any future military action, ask every person around the table:

What happens if this works better than expected?

That may sound strange.

Presidents normally ask what happens if an operation fails.

But success can create its own crisis.

What happens if military pressure weakens the government so rapidly that political authority begins collapsing?

Who fills the vacuum?

What does America do?

What does Israel do?

What do neighboring countries do?

What do Iranian opposition groups do?

What do the armed forces do?

If there is no answer, America is not prepared for success.

Intelligence Before Military Action

That is why this phrase means much more than gathering better targeting information.

Intelligence before Military Action means understanding the country before altering its political equilibrium.

It means knowing the people before claiming to liberate them.

It means understanding the opposition before recognizing it.

It means understanding institutions before destroying them.

It means anticipating political consequences before military success creates them.

And it means admitting something that great powers sometimes find difficult to admit:

We may not know.

When we do not know, the answer is not to invent certainty.

The answer is to create a process in which the Iranian people provide the answer themselves.

That process remains the Constituent Assembly.

From Intelligence to Peace

But even the best intelligence and the best constitutional process will fail if the final American objective is merely a weaker Iran.

Iran must be offered a path back into normal international life.

The United States must know what it is prepared to offer if Iran changes direction.

Israel must know what peace could look like.

The Iranian people must know what becomes possible when confrontation ends.

And the region must understand that a new Iran need not mean a vacuum, partition or another war.

We therefore arrive at the final strategic question.

Not how to defeat Iran.

Not how to punish Iran.

Not how to select Iran's next ruler.

But:

What would peace actually look like?

Chapter Nine

The Day After Peace

For forty-seven years, enormous intellectual energy has been devoted to preparing for conflict with Iran.

Perhaps it is time to devote some energy to preparing for peace.

What happens if, one day, the enemy relationship ends?

What would America ask from Iran?

What would Iran reasonably ask from America?

What happens to sanctions?

What happens to Israel?

What happens to Iran's economy?

What happens to the millions of Iranians who left their homeland?

And most importantly:

Can we imagine the peace before we create another war?

Peace Is More Than a Ceasefire

A ceasefire is valuable because people stop dying.

But a ceasefire is not peace.

A nuclear agreement may reduce one danger.

But a nuclear agreement is not peace.

A diplomatic meeting may lower tensions.

But diplomacy conducted while both countries prepare for the next confrontation is not peace.

Peace requires something more fundamental:

The two countries must stop needing each other as enemies.

That is much harder.

For decades, hostility toward America has served political purposes inside Iran.

At the same time, Iran has become a permanent national-security problem in Washington.

Entire political narratives have developed around the confrontation.

Breaking that relationship requires more than signing another agreement.

It requires changing expectations on both sides.

What America Should Want

The United States should define its objectives clearly.

America should want an Iran that does not seek nuclear weapons.

An Iran that does not threaten American citizens or forces.

An Iran that does not threaten Israel with destruction.

An Iran that does not use armed organizations in other countries as instruments of foreign policy.

An Iran whose government is accountable to its own people.

An Iran that can trade normally with the world.

And an Iran that is stable enough that its internal problems do not become another international military crisis.

None of these objectives requires America to control Iran.

In fact, the most durable way to achieve them is precisely the opposite:

Iran must become responsible for itself.

What Iranians Should Be Able to Expect

Peace cannot be a list of American demands.

Iranians must also know what changes if confrontation ends.

If Iran develops a legitimate constitutional order, abandons policies that threaten other countries, and accepts normal international obligations, the United States should be prepared to normalize relations.

Sanctions should be removed as their reasons disappear.

Iranian assets legitimately belonging to the country should become available to Iran.

Normal banking should return.

Commercial relations should return.

Travel should become easier.

Students should be able to study without being treated as representatives of an enemy country.

American companies should be able to evaluate opportunities in Iran under transparent rules.

And Iranian companies should be able to participate normally in international commerce.

There must be a reward for peace.

Otherwise confrontation becomes easier to sustain than reconciliation.

No Versailles for Iran

America should avoid another historical mistake.

If political change comes to Iran, the objective should not be humiliation.

A defeated government and a humiliated nation are not the same thing.

The Iranian people should not be made to feel that their country lost its dignity because its political system changed.

There should be no effort to divide Iran.

No seizure of Iranian territory.

No foreign control over its natural resources.

No political arrangement designed to make Iran permanently weak.

A proud country humiliated by outsiders can produce the next generation of extremism.

A proud country allowed to rebuild itself can become a partner.

The objective should therefore be reconciliation, not revenge.

Keep Iran Whole

I return again to the danger I have called the Yemenization of Iran.

Iran is a multiethnic and multilingual country.

Persians.

Kurds.

Azeris.

Arabs.

Baluch.

Turkmen.

And others.

These communities must have their rights protected in a future constitutional system.

But protecting diversity is not the same as encouraging fragmentation.

Foreign powers should be extremely careful not to turn legitimate grievances into instruments for breaking Iran apart.

I am particularly sensitive to this question because Iran's diversity is part of Iran.

A democratic constitution must provide room for cultural identity, language, local government and equal citizenship without converting every difference into a border.

The Constituent Assembly is the proper place to negotiate these questions.

Not a battlefield.

Not a foreign intelligence office.

Not a conference in Washington.

Israel and the Day After Peace

The relationship between Iran and Israel will be one of the most difficult issues.

Decades of hostility cannot disappear in one afternoon.

Trust will not suddenly appear.

Israel will demand security.

Iranians will remember attacks and threats.

Both societies will carry grievances.

But diplomatic relations do not require love.

They require governments capable of acting rationally in their national interests.

A future Iranian government deriving legitimacy from its citizens would no longer need permanent hostility toward Israel as part of a revolutionary identity.

That alone would change the strategic equation.

Iran does not need to become Israel's ally.

It needs to stop treating Israel's destruction as a political objective.

Israel, in return, must be willing to see a peaceful Iran as a country rather than a permanent target.

That transformation will take time.

But it is possible.

Cyrus Is a Better Beginning Than Hatred

Iranian-Jewish history did not begin in 1979.

Long before Islam, long before modern Israel, and long before the United States existed, the name of Cyrus was associated with the return of Jews from Babylonian captivity and the restoration of their religious life.

I do not invoke Cyrus to turn ancient history into modern foreign policy.

History cannot solve today's security problems.

I invoke him for another reason.

He reminds both peoples that permanent hatred is not their only historical relationship.

If politicians created the present hostility, future political leadership can create another relationship.

Iran and Israel do not have to love each other.

They only have to stop preparing to destroy each other.

That would be a historic achievement.

The Economic Peace

Political peace will survive more easily if ordinary people benefit from it.

This is where my engineering and business background again shapes my thinking.

I cannot look at Iran without seeing projects.

Water.

Power.

Waste.

Sewage.

Transportation.

Oil and gas.

Renewable energy.

Housing.

Ports.

Railways.

Technology.

Artificial intelligence.

New industrial development.

Iran needs all of them.

These are also areas in which international companies possess enormous experience and capital.

Imagine replacing sanctions conferences with investment conferences.

Imagine engineers discussing desalination instead of generals discussing targets.

Imagine American and Iranian companies negotiating power projects instead of governments negotiating prisoner exchanges.

That is not romanticism.

That is how normal countries interact.

The Iran Prosperity Initiative

This is the thinking behind the Iran Prosperity Initiative.

The idea is not that foreigners should arrive after political change and buy Iran.

Quite the opposite.

Iranian prosperity must belong primarily to Iranians.

International capital and technology should help unlock the country's potential under transparent rules.

The scale could be enormous.

Oil and gas modernization.

Rail and road networks.

Ports.

Artificial intelligence and advanced technology.

Renewable energy.

Municipal solid waste and sewer infrastructure.

Water and desalination.

New cities and economic zones.

These are not merely engineering projects.

Together they create jobs, stability and reasons for young Iranians to build their future at home.

The People Who Left

There is another Iranian resource no geological survey can measure.

The diaspora.

Over nearly half a century, Iran has exported an extraordinary amount of human capital.

Doctors.

Engineers.

Professors.

Scientists.

Entrepreneurs.

Artists.

Businesspeople.

Technologists.

Their success has benefited America, Canada, Europe and many other countries.

That is good for the countries that welcomed them.

But imagine if even part of that knowledge were connected again to Iran.

Not necessarily by permanent return.

People can invest.

Teach.

Consult.

Create companies.

Build laboratories.

Mentor younger Iranians.

Transfer technology.

Establish academic partnerships.

The diaspora can become a bridge instead of an opposition industry.

Do Not Replace Clerical Corruption With New Corruption

Economic reconstruction also carries danger.

Political transitions create opportunities for people who want to become rich quickly.

State assets can be sold cheaply.

Foreign companies can seek privileged arrangements.

Former insiders can rebrand themselves overnight.

Opposition figures can decide that political service entitles them to economic rewards.

That would betray the entire purpose of change.

A new constitutional Iran will require transparency from the beginning.

Contracts should be public where appropriate.

Ownership should be identifiable.

Competitive bidding should become normal.

Courts must protect property without protecting corruption.

Natural resources must be treated as national assets.

The Iranian people should not discover ten years after political change that one oligarchy merely replaced another.

Justice Without Revenge

The same principle applies politically.

Iran will have to confront the past.

Families have lost loved ones.

People have been imprisoned.

People have been tortured.

Property has been taken.

Careers have been destroyed.

People have been forced into exile.

Those experiences cannot simply be erased in the name of national unity.

There must be accountability.

But justice and revenge are different.

The purpose of justice should be to establish responsibility under law.

The purpose of revenge is to transfer fear from one group to another.

A new Iran should reject collective punishment.

Not every person who held a government job committed a crime.

Not every soldier is responsible for political decisions.

Not every religious person supports clerical rule.

Not every member of an institution bears equal responsibility for everything that institution did.

Individual responsibility should replace revolutionary vengeance.

Otherwise the next revolution merely prepares the next counterrevolution.

The Constitution Must Protect the Losers

This is perhaps the greatest test of any future Iranian constitution.

Democracy is easy to praise when your side wins.

A constitution proves its value when your side loses.

Will a monarchist be protected under a republican government?

Will a republican be protected if constitutional monarchy wins a free vote?

Will a religious Muslim be protected under a secular political order?

Will an atheist be protected?

Will minorities be protected?

Will government critics be able to publish?

Will a defeated political party be allowed to organize for the next election?

Will judges rule against the government without fear?

That is constitutional government.

The objective is not to guarantee that good people always win.

No constitution can do that.

The objective is to prevent winners from acquiring unlimited power.

America Should Be Prepared to Leave

There is one final test of American intentions.

If Iran becomes peaceful, representative and responsible for its own security, America should be willing to step back.

The purpose of American policy should not be to create a permanent dependency.

A successful Iran policy is one that eventually requires less American management.

Fewer sanctions.

Fewer military deployments.

Fewer emergency meetings.

Fewer threats.

Fewer intelligence crises.

Less attention from the President.

That may sound strange in Washington, where importance is often measured by how much attention a problem receives.

But the true measure of success is when Iran stops being an American crisis.

What Success Would Look Like

Imagine an American President ten years from now receiving his morning intelligence briefing.

Iran is mentioned.

Not because a missile was launched.

Not because uranium enrichment crossed another threshold.

Not because a tanker was seized.

Not because an American was detained.

Not because Israel is preparing an attack.

Iran is mentioned because an American company won a contract.

Or because Iranian students are arriving at American universities.

Or because Tehran and Jerusalem are holding difficult but normal diplomatic talks.

Or perhaps Iran is not mentioned at all.

That would be success.

The Day After Peace Begins Before Peace

None of this can be improvised after a government collapses or a war ends.

The economic plan must begin now.

The constitutional thinking must begin now.

The intelligence work must begin now.

The diplomacy must begin now.

The message to the Iranian people must begin now.

The assurances to Iran's neighbors must begin now.

We should prepare for peace with at least a fraction of the seriousness with which we prepare for war.

Because if we prepare only for war, war will always be the option for which we are best prepared.

The Choice

We have now reached the argument at the center of this book.

America faces a choice.

It can continue the cycle that began in 1979.

Crisis.

Sanctions.

Negotiation.

Threats.

Military action.

Ceasefire.

Another negotiation.

Another crisis.

Or it can attempt something fundamentally different.

Move the battlefield to the Constitution.

Let Iranians determine their political future.

Target responsibility rather than an entire population.

Preserve the country.

Prevent fragmentation.

Prepare for prosperity.

Give Israel security without giving any foreign government control over America's Iran policy.

And make the ultimate objective not victory over Iran, but the end of the need for victory over Iran.

That brings me to the person who can make that decision today.

Chapter Ten

Mr. President, This Decision Is Yours

Mr. President,

I have spent much of this book explaining why I believe forty-seven years of American policy toward Iran have reached a dead end.

Now I want to speak to you directly.

You have generals who can explain the military options far better than I can.

You have intelligence agencies with information I will never possess.

You have diplomats who have spent careers studying Iran.

You have Vice President JD Vance.

You have Secretary of State Marco Rubio.

You have Israel asking America to consider its security.

You have Iranian opposition figures telling you what they believe Iran should become.

You have advisers presenting sanctions, negotiations, military targets and political scenarios.

I ask only that before making the next historic decision, you ask one question that is larger than all of them:

What do the Iranian people themselves want their country to become?

And then give them the opportunity to answer.

You Do Not Need Another Iranian Leader

Mr. President, you do not need to find the next leader of Iran.

That is not your job.

You do not need to decide whether Reza Pahlavi should become king.

You do not need to find a republican president.

You do not need to recognize an opposition council.

You do not need to assemble a transitional government.

You do not need another Ahmed Chalabi.

You need something much simpler:

A legitimate process.

Tell every Iranian who wants American recognition:

Go first to the Iranian people.

If they elect you, America will talk to you.

If they reject you, accept their decision.

That single rule would save the United States from becoming trapped in the internal politics of the Iranian opposition.

Do Not Repeat Our Old Mistakes

America has enormous power.

But enormous power creates enormous temptations.

When a crisis develops, it is natural to want an immediate answer.

Who is our partner?

Who is the alternative?

Who takes control?

Who signs the agreement?

Who protects the weapons?

Who governs tomorrow morning?

Those are legitimate concerns.

But urgency should not cause America to manufacture legitimacy.

We have seen what can happen when military victory arrives before a political order capable of replacing what was destroyed.

Iran must not become another experiment in regime change followed by improvisation.

Iran is too large.

Too important.

Too complicated.

And the consequences would extend far beyond its borders.

Preserve Iran

Whatever you decide, Mr. President, preserve the country.

Do not allow the destruction of Iran to become confused with the destruction of military threats.

Protect civilian infrastructure.

Protect the energy system.

Protect water.

Protect transportation.

Protect hospitals.

Protect the ordinary economy.

And above all, make unmistakably clear that the United States opposes the fragmentation of Iran.

The Iranian people must hear from the President of the United States:

We are not coming for your country.

That sentence matters.

Separate the Government From the Nation

For decades, both Washington and Tehran have benefited politically from confusing governments with peoples.

The Islamic Republic tells Iranians:

America is your enemy.

America should answer:

No.

We oppose policies and institutions that threaten us, our allies, and your own freedoms.

We do not oppose Iran.

There is a difference between Iran and the Islamic Republic.

There is a difference between Persian civilization and revolutionary ideology.

There is a difference between an Iranian child and an IRGC commander.

Make that distinction the center of American communications.

Do not merely say it after bombs fall.

Build policy around it.

Ask for One Thing

America has presented Iran with long lists of demands over the years.

Nuclear demands.

Missile demands.

Regional demands.

Terrorism demands.

Hostage demands.

Human-rights demands.

Some are entirely justified.

But I would place one political demand above all others:

Let the Iranian people choose.

Not choose between candidates already approved by the existing system.

Choose the system itself.

Allow a freely elected Constituent Assembly.

Allow competing political ideas.

Allow constitutional debate.

Allow the Iranian people to decide what comes after the Islamic Republic—or, if they freely choose, what parts of the existing order they wish to retain.

If the government claims to represent the people, why should it fear this?

Let the Constitution Become the Battlefield

This is where you can change the history of the confrontation without firing a shot.

Every time the Islamic Republic threatens America, return to the constitutional question.

Every time it claims America seeks regime change, answer:

We do not seek to choose your government. Your people should choose it.

Every time it invokes sovereignty, answer:

Sovereignty belongs ultimately to the Iranian people.

Every time an opposition group asks you to recognize it as the alternative, answer:

Win the confidence of Iranians.

Suddenly everyone is forced onto the same battlefield.

Not the battlefield of missiles.

The battlefield of legitimacy.

Use American Intelligence Differently

Mr. President, you have perhaps the greatest intelligence apparatus in the world.

Ask it a different question.

Not only:

Where are Iran's missiles?

Ask:

Where are Iran's political demands?

Not only:

Who commands the Revolutionary Guards?

Ask:

Whom do ordinary Iranians trust?

Not only:

Which opposition personalities can reach Washington?

Ask:

Which ideas actually have support inside Iran?

Not only:

How can the present government be weakened?

Ask:

How can Iran remain stable if that government weakens?

Those answers may be more valuable than another target list.

Smart Sanctions

Then change the economic battlefield.

Do not measure success by the number of Iranian institutions under sanctions.

Measure it by whether those responsible for corruption, repression and hostile activity actually pay the price.

Follow the money.

Follow overseas assets.

Follow intermediaries.

Follow hidden ownership.

Follow the fortunes accumulated by people whose political power insulated them from the suffering experienced by ordinary Iranians.

And whenever American law permits, make it harder for those people to enjoy abroad what they acquired through power at home.

At the same time, create an exit path for ordinary Iran.

The message should be:

Confrontation has a cost, but peace has a future.

Give Them Something to Hope For

People do not build political movements only against something.

Eventually they need to believe in something.

Show Iranians what becomes possible.

Normal banking.

Investment.

Modern infrastructure.

International travel.

Technology.

Jobs.

Universities connected to the world.

Energy development.

Water projects.

New industries.

A country in which an engineering graduate thinks first about building a company in Iran rather than obtaining a visa to leave.

That is where the Iran Prosperity Initiative belongs.

Not as a reward handed to a new government by foreigners.

As a vision of what Iranians can build when their country is no longer trapped inside permanent confrontation.

Mr. Netanyahu Is Your Friend, Not Your President

Mr. President, Israel is an ally.

Benjamin Netanyahu has a responsibility to protect Israel.

Listen to him.

Take Israeli intelligence seriously.

Protect Israel when necessary.

But remember the distinction I made earlier.

His job is Israel.

Your job is America.

The United States cannot allow its long-term policy toward more than eighty million Iranians to become identical to the security calculations of another government.

Sometimes your interests will be identical.

Sometimes they will not.

A friend should be able to understand that.

The objective is not merely to make Iran incapable of attacking Israel tomorrow.

The greater objective is to create an Iran that does not want to attack Israel ten years from now.

Only political change inside Iran can accomplish that.

You Have Something Netanyahu Does Not Have

Israel has extraordinary military capability.

But America possesses something even more important for the strategy I am proposing.

America has an idea.

The Declaration of Independence says that governments derive "their just powers from the consent of the governed."

You do not need to export the American Constitution to Iran.

You do not need to export the American presidential system.

You need only stand behind that principle.

Consent of the governed.

Let Iranians decide what that principle means in Iranian civilization.

That would be American influence at its best.

Vice President Vance

Vice President Vance can play an important role.

His generation did not grow up with exactly the same assumptions about American power as the generation that governed during the wars following September 11.

That matters.

America can be strong without believing that every political problem can be solved through military dominance.

Restraint is not weakness when restraint serves a larger strategy.

Nor is military force strength when nobody knows what political result follows it.

The Vice President should therefore ask the morning-after question every time military options are discussed:

Then what?

Two words can prevent very long wars.

Secretary Rubio

Secretary Rubio brings another perspective.

He has spent years dealing with national security and authoritarian governments.

He understands that political systems matter.

The State Department should therefore be instructed to develop the constitutional track as seriously as it develops negotiations over nuclear and security questions.

Talk about the Constitution.

Talk about representative government.

Talk about the right to a Constituent Assembly.

Talk to Iranians inside and outside the country.

But do not turn the State Department into the agency that chooses the winner.

America should protect the playing field.

Iranians should play the game.

The Speech I Have Waited Years to Hear

For years I have wanted an American political leader to make a very short speech.

Perhaps you could make it.

It does not require an hour.

It does not require a new treaty.

It does not require Congress to appropriate billions of dollars.

It might sound something like this:

The United States has no desire to choose Iran's future government. We seek neither the destruction nor division of Iran, nor control over its territory or resources. We recognize the right of the Iranian people to determine their own political future, including through a freely elected Constituent Assembly.

America will support the right of Iranians to choose their government peacefully and freely.

Then stop.

Let Iranians discuss it.

Let the government answer it.

Let the opposition answer it.

Let Israel consider it.

Let Congress debate it.

The political battlefield will already have begun to move.

What If the Iranian People Choose Something We Dislike?

This is the difficult test.

What happens if Iranians freely choose a political arrangement Washington does not prefer?

Then America should respect it, provided that government respects basic international obligations and does not threaten other nations.

Democracy cannot mean:

You may choose anyone America approves.

That is not democracy.

The entire credibility of this policy depends on Washington accepting that the Iranian people own the outcome.

We can advocate principles.

We can defend human rights.

We can negotiate over international security.

But Iran belongs to Iranians.

What If They Choose a Monarchy?

Then it should be their monarchy.

What If They Choose a Republic?

Then it should be their republic.

What If They Reject Every Famous Opposition Figure?

Then Washington should accept that too.

Perhaps the people who will eventually lead Iran are people whose names we do not yet know.

That possibility should not frighten us.

It should remind us what democracy means.

My Two Requests

So after all the history, letters, books, meetings, arguments and years of trying to be heard, my request to you can still be reduced to the same two principles:

First: Move the battlefield to the Constitution. Support the Iranian people's right to a Constituent Assembly.

Second: Use Smart Sanctions against the powerful people and financial networks responsible for repression and corruption rather than treating the Iranian population as the enemy.

Everything else can follow.

BB or Not BB

And now we return to the title.

BB or Not BB.

Bomb or not bomb.

Bibi or not Bibi.

Those may be the questions dominating the room when the next crisis reaches your desk.

But I hope this book has persuaded you to put another paper on that desk.

On it would be only three words:

Then what, Mr. President?

If bombing is necessary to defend America, you possess the authority and military capability to act.

If Israel must be defended, America knows how to defend an ally.

But neither bombing nor Bibi can answer the political question of Iran.

Only Iranians can answer it.

Give them that chance.

One Decision Could End Forty-Seven Years

Presidents inherit problems.

Very few get the opportunity to end one that has lasted nearly half a century.

Eight American presidencies have lived with the consequences of the Iranian Revolution.

Some confronted Iran.

Some negotiated.

Some sanctioned.

Some sought engagement.

Some applied maximum pressure.

None ended the underlying conflict.

You may not be able to either.

No President controls history.

But you can change the question America asks.

Instead of:

How do we force this Iranian government to behave differently?

Ask:

How can the Iranian people peacefully acquire the right to determine the government under which they live?

That is the change I have sought for decades.

It requires no American occupation.

No American constitution.

No American shah.

No American-appointed president.

Only an American decision to stand behind a principle Americans already believe belongs to themselves:

Government by consent.

Mr. President, the military options will always be there.

Before choosing among them, try the option Washington has neglected for forty-seven years.

Change the battlefield to the Constitution.

Epilogue

This Book Does Not Ask You to Agree With Me

Most political books are written to convince the reader that the author is right.

I would prefer this book to do something else.

I want it to make you think.

Perhaps my analysis is wrong in places.

Perhaps some of my conclusions will be challenged.

They should be.

I have spent almost half a century arguing that no individual, no cleric, no monarch, no opposition organization and no foreign government possesses a monopoly on Iran's future.

It would therefore be contradictory for me to end this book by claiming a monopoly on the truth.

I offer an argument.

The Iranian people must provide the answer.

I ask only that before the next bomb falls, before another opposition leader is selected, before another sanctions package is announced, and before another generation inherits this confrontation, America ask a question it should have asked long ago:

What if the solution to Iran is not another ruler, but the right of Iranians to choose the rules by which they are ruled?

Perhaps then BB or Not BB will no longer be the question.

And perhaps, after forty-seven years, Iran and America can finally begin asking a better one:

How do we build the peace?

Afterword

From an Engineer Who Never Intended to Become a Politician

I could have ended this book with the letter to the President.

Perhaps politically, that would have been the proper ending.

But there is one more thing I want the reader to understand.

I did not spend most of my life preparing to write a political book.

I was trained to build things.

Electrical systems.

Industrial plants.

Energy projects.

Businesses.

Later, projects involving waste, water, power and infrastructure in different parts of the world.

Politics entered my life because Iran entered my engineering life, my business life, my American life, and eventually almost everything I tried to do.

And somewhere along that journey I became obsessed with one question:

Why can we Iranians build complicated engineering systems, but after more than a century of struggle we still cannot agree on the political system under which we wish to live?

I Am Still an Engineer

Even after all these years of writing about politics, I still think like an engineer.

When something does not work, I look for the cause.

When the same failure occurs repeatedly, I begin to suspect the design.

When people keep repairing individual components but the machine continues to fail, I ask whether we are repairing the wrong thing.

That is how I arrived at the Constitution.

I did not begin with monarchy.

I did not begin with republicanism.

I did not begin with left or right.

I did not begin with Islam or secularism.

I began with the system.

Who has authority?

Who gives it to them?

What limits it?

How can citizens remove those who misuse it?

And who gets to write those rules?

Everything eventually returned to the same place.

The Constitution.

Fifty Years of Arguments

Over the years I have argued with almost everyone.

Monarchists thought I was too critical of monarchy.

Republicans sometimes thought I gave monarchists too much room.

Religious people could dislike my criticism of clerical government.

Secular people sometimes wanted me to go further.

Opposition organizations wanted support for their particular program.

I kept returning to the same answer:

Bring your program to the Iranian people.

If they accept it, you win.

If they reject it, you lose.

And if you are not prepared to lose a free election, you are not yet a democrat.

That rule applies to everyone.

It applies to Reza Pahlavi.

It applies to republicans.

It applies to religious parties.

It applies to secular parties.

It applies to people inside Iran.

It applies to people outside Iran.

And it applies to me.

I Have My Preferences Too

I am not politically neutral.

No thinking person is completely neutral.

I have opinions about the kind of government that would serve Iran best.

I have opinions about religion and government.

I have opinions about parliamentary systems.

I have opinions about the rights of citizens.

I have opinions about Iran's relations with America, Israel and its neighbors.

I have spent years developing those opinions.

But my opinions do not give me sovereignty over another Iranian.

That is the dividing line.

I am free to persuade.

I am not free to impose.

The same must be true for everybody else.

Why I Kept the Letters

During the preparation of this book, I went through old papers.

Letters.

Cards.

Certificates.

Membership documents.

Correspondence from senators.

Letters from the White House.

Political memorabilia accumulated over many years.

At my age, looking through such material produces a strange feeling.

Each document brings back a moment when I thought:

Perhaps this time somebody will listen.

Somebody did listen occasionally.

Sometimes I received a response.

Sometimes a signed letter.

Sometimes an acknowledgment.

Sometimes nothing.

The documents preserved from my American political involvement include White House correspondence addressed directly to me in October 2020, as well as political recognition and membership records from earlier and later years.

But none of those papers proves that I was right.

They prove only that I kept trying.

That is why only a few belong in this book.

This is not an album.

It is an argument.

I Have Written Enough Books

I have also written books.

Perhaps too many.

Every author believes the next book will finally explain what the previous one failed to explain.

I am probably guilty of the same optimism.

But this book is different for me.

I am not trying to explain all of Iranian history.

I am not trying to settle the argument about the Shah.

I am not trying to write another history of the Revolution.

I am not trying to prove which opposition personality has behaved badly or which political faction deserves blame for the last forty-seven years.

There are enough books about those subjects.

This book has one purpose:

To prevent the next mistake.

The Next Mistake Could Be Enormous

Iran is not a laboratory.

More than eighty million human beings live there.

If another war expands without a political strategy, those people will live with the consequences long after the politicians who ordered the war have left office.

If the country fragments, putting it back together may be impossible.

If civilian infrastructure is destroyed, engineers will spend decades rebuilding what missiles destroyed in minutes.

If an opposition government is installed without legitimacy, another generation may eventually revolt against it.

And if America again becomes identified with selecting who rules Iran, the historical wound we should be closing will instead be opened again.

We know enough now to do better.

To My Fellow Iranian Americans

I also have something to say to Iranian Americans.

America gave many of us opportunities that Iran could not.

We built lives here.

Our children became Americans.

We became doctors, engineers, professors, businesspeople, scientists and professionals.

Some of us became wealthy.

Some became politically influential.

We have every right to participate in American politics.

But when we speak about Iran, we should remember something.

Living in America does not give us more ownership of Iran than the people who remained there.

Our access to senators does not make us their representatives.

Our English does not make us their representatives.

Our organizations do not make us their representatives.

Our television appearances do not make us their representatives.

If we want to help, amplify their right to choose.

Do not take their choice away from them in the name of liberation.

To Iranians Inside Iran

If this book ever reaches readers inside Iran, I would say something different.

I cannot tell you what risks to take.

I live in America.

You live with the consequences.

It would be irresponsible for someone sitting safely outside Iran to demand sacrifices from people inside the country.

I can only defend your right to decide.

You may disagree with me.

You may want a monarchy.

You may want a republic.

You may want a parliamentary system.

You may want something I have never considered.

That is your right.

My only request is that whatever system you choose, write rules that also protect the Iranian who disagrees with you.

Because someday you may be that Iranian.

To Americans

And to the American reader, I ask for one distinction.

Do not confuse Iran with the Islamic Republic.

Iran existed long before 1979.

It will exist after the present political system is gone.

Its civilization does not belong to one government.

Its people are not a military target.

They are not a sanctions statistic.

They are not a television image of someone burning an American flag.

They are people trying to live their lives under circumstances they did not individually create.

America does not have to save them.

It should simply avoid making their task harder by choosing their future for them.

Perhaps I Will Never See It

I am realistic about time.

Political change can take years.

Constitutional change can take longer.

Reconciliation between Iran and America may take a generation.

Perhaps I will see it.

Perhaps I will not.

That does not change the argument.

An engineer who begins building a bridge does not have to be the last person who crosses it.

Someone has to draw the first line.

Someone has to lay the first foundation.

Someone has to insist that the two sides can eventually meet.

For me, that bridge begins with one principle:

The future of Iran belongs to the Iranian people.

One Last Time

So I will finish where I began.

Mr. President:

Before the next bombing order, ask what happens afterward.

Before accepting another foreign government's strategy, ask what America's strategy is.

Before recognizing an Iranian opposition leader, ask who recognized that leader inside Iran.

Before imposing another broad sanction, ask who actually pays for it.

Before planning for the collapse of the Islamic Republic, plan for the preservation of Iran.

And before anyone writes Iran's next constitution in Washington, Paris, London, Los Angeles—or even in my own home in America—stop.

Let the Iranian people write it.

That is not weakness.

That is not isolationism.

That is not abandoning Iran.

It may be the most profoundly American policy available.

Consent of the governed.

After forty-seven years, perhaps three words are enough.

Let Iran Choose.

Appendix

Documents Behind This Book

The documents reproduced in the following pages are included for one purpose: to establish the historical record behind this book.

For many years, I have written to American political leaders—Republicans and Democrats, members of Congress, the White House, and others involved in American policy—about Iran and the relationship between the Iranian and American people.

These letters, replies, cards, photographs, and other records are not included to suggest that every recipient agreed with my views, endorsed my proposals, or even necessarily read everything I sent. They demonstrate something simpler and more important: the ideas presented in this book did not originate with the latest crisis.

They are part of a continuing effort, extending across many years and different American administrations, to make essentially the same argument:

America should distinguish between Iran and the Islamic Republic, between the Iranian people and those who govern them, and between changing a government from outside and supporting the right of a people to determine their own constitutional future.

I have preserved these documents because history is better served by records than by recollections.

What follows is a selection from that record.

Sohrab ChamanAra

Appendix A

A Letter From Senator Richard J. Durbin

For many years, I corresponded with Senator Richard J. Durbin of Illinois regarding Iran and American policy toward the Iranian people.

The letter reproduced on the following page is particularly important to me because Senator Durbin stated that, whenever matters concerning Iran came before him, he would keep my views in mind.

I include this letter not to suggest that Senator Durbin endorsed every position I have taken. He did not. Nor do I reproduce it as a political credential.

I include it for a simpler reason: it documents that the arguments presented in this book did not arise from the crisis of 2026. For many years, through Democratic and Republican administrations alike, I have tried to bring essentially the same message to American policymakers:

The political future of Iran must ultimately be decided by the Iranian people.

June 5, 2018

Mr. Sohrab Chamanara

315 Wilkins Drive

Des Plaines, IL 60016-2446

Dear Mr. Chamanara:

Thank you for contacting me to share your thoughts about U.S. foreign policy toward Iran. I always enjoy hearing from concerned citizens like you.

Your ideas can be part of the conversation as I work with my colleagues on related matters. As we make these major decisions, I will make sure that the voices of Illinoisans are heard every step of the way.

Our nation's foreign policies should advance security and prosperity while promoting American values of freedom, democracy, tolerance, compassion, human rights, and the rule of law. At times, international crises demand additional U.S. attention, including the potential use of our military. In those situations in which U.S. military action may be warranted, I will exercise the utmost deliberation for this most critical of Congressional responsibilities.

Additionally, U.S. policy extends beyond diplomatic and military initiatives to include humanitarian and development assistance. U.S. assistance that helps provide clean water to the world's most poor or reduces rates of HIV/AIDS and malaria is not only the moral thing to do in terms of saving lives, but also strengthens our nation's standing abroad as a global leader.

I will keep your thoughts in mind should this issue be considered by the full Senate.

Thank you again for contacting me. Please feel free to keep in touch.

Sincerely,

[Senator Richard J. Durbin's signature]

Richard J. Durbin

United States Senator

RJD/jw

Appendix B

Correspondence From President Donald J. Trump

The following letter from President Donald J. Trump is included as another part of the documentary record behind this book.

Over the years, I communicated with both Democratic and Republican political leaders regarding Iran. My purpose was never simply to establish political connections. It was to place before American policymakers a different approach to the long confrontation between the United States and Iran.

The correspondence reproduced on the following page demonstrates that these efforts also continued during the first Trump administration.

Again, the significance of the document is not that President Trump necessarily agreed with all of my views. Its importance is that my efforts to bring these questions before the highest levels of the American government began long before the present crisis.

THE WHITE HOUSE
WASHINGTON

October 16, 2020

Mr. Sohrab Chamanara
Des Plaines, Illinois

Dear Mr. Chamanara,

I appreciate you taking the time to share your suggestions on critical issues facing our Nation. I am proud to continue working on behalf of all Americans to strengthen our economy, protect our country, and hold our Government accountable.

I know that no challenge will outmatch the resolve of the American people. Together, united in our efforts, we will build a stronger and more prosperous country for future generations.

Sincerely,

A handwritten signature in black ink, appearing to be "Donald Trump", written in a stylized, cursive script.

Appendix C

Correspondence From Vice President Mike Pence

The following letter from Vice President Mike Pence is another part of the same documentary record.

I include it together with the letters from Senator Durbin and President Trump for an important reason. These documents cross party lines and different branches and levels of American political leadership.

My concern regarding Iran has never been based on loyalty to one American political party. Presidents, vice presidents, senators, and administrations change. Iran remains.

For years, my message has remained remarkably consistent: America should distinguish between the Iranian people and the government ruling them, avoid policies that punish an entire nation for the actions of its rulers, and recognize that lasting political change must ultimately come through the right of Iranians to determine their own constitutional future.

The documents in these appendices are therefore not presented as endorsements of my ideas.

They are presented as evidence of a long effort to have those ideas heard.

LIFE MEMBER
ORDER OF MERIT

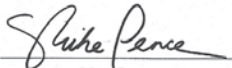
PRESIDENT DONALD J. TRUMP
AND THE EXECUTIVE COUNCIL OF THE
REPUBLICAN NATIONAL COMMITTEE
DO HEREBY CONFER

THE
2018 LIFE MEMBER
ORDER OF MERIT

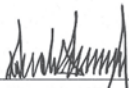
UPON
SOHRAB CHAMANARA

WHO HAS UNEQUIVOCALLY EARNED THIS GOOD AND HIGH
TRIBUTE IN RECOGNITION OF THEIR UNDYING COMMITMENT,
PATRIOTIC LOYALTY AND DEDICATION OF SERVICE TO THE
REPUBLICAN PARTY AND THE UNITED STATES OF AMERICA.

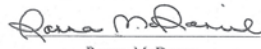
COMMISSIONED THIS DAY, NOVEMBER 16, 2018
WASHINGTON, D.C.

MIKE PENCE
VICE PRESIDENT OF THE UNITED STATES

DONALD J. TRUMP
PRESIDENT OF THE UNITED STATES

RONNA MCDANIEL
CHAIRWOMAN
REPUBLICAN NATIONAL COMMITTEE

Appendix D

The Road Map: Two Fundamental Demands

After years of writing, speaking, meeting with policymakers, and studying the repeated failures of American policy toward Iran, I eventually reduced my argument to two fundamental demands.

They are deliberately simple.

First: A Constituent Assembly

The United States should recognize and publicly support the right of the Iranian people to elect a Constituent Assembly and determine their own future constitutional system.

America should not choose Iran's next ruler.

It should not choose between monarchy and republic.

It should not select an opposition organization abroad and declare it the representative of the Iranian people.

It should support the principle of free choice and allow Iranians themselves to determine the result.

Second: Smart Sanctions

Sanctions should be directed against those responsible for repression, corruption, and the transfer or concealment of Iran's wealth—not against ordinary Iranian citizens.

The objective should be to identify the powerful individuals and financial networks that benefit from the existing system and hold them accountable.

These two demands became the foundation of The Road Map.

They also summarize the central argument of this book:

Move the battlefield from bombs to the Constitution.

Cyrus Force Typical Letter to the US Senators

Dear Senator xxxxxxxx, Date:xxxxxx

We, the Iranian Americans of Cyrus Force, left our birth country, Iran, due to a Constitution that was imposed upon our countrymen and women by the Ayatollahs. We now find that we must have the privilege of bringing this to your attention today and asking for a voice in the Senate. We believe that bringing this to your attention is the only manner in which Iranian Americans can facilitate the downfall of the repressive and murderous regime of the Ayatollahs with the help of the American government. Please bear with us as we explain.

In contrast to the American Constitution of freedoms of speech and peaceful protest, the Iranian Constitution includes many pro-terrorism sentiments included in which, but not limited to, are anti-American and anti-Israel rhetoric. Due to this, we believe that a change in the Iranian Constitution is the first step in removing this murderous regime until the complete Fall of Ayatollah's Regime.

The true nature of the Ayatollahs' Constitution came to the surface when they took American hostages for 444 days. Since then, they have been committing these types of cruel acts of inhumanity, including incarcerating and murdering innocents. Due to these precise actions, we, as Iranian Americans, have two issues on our minds when thinking about the US policy in the Middle East.

1. The first is Israel's security—This should be the number one policy of the US administration in the Middle East, no matter who is in the White House or Congress. Israel is, to quote President Reagan, "the strategic treasure of the United States"; it is also the only democracy in the Middle East.

2. The second is the balance of power, human rights, and freedoms of the peoples of the Middle East.

In light of these two all-consuming global issues, let us look at the two ideologies of Wahhabism all over the World and Shia Iran, which are imminent threats to Israel. It would indeed be a long discussion to argue which one is worse for Israel.

However, it has been argued and proved in the book "Imagine! The Fall of the Ayatollah's Constitution", that full recognition of Israel by Saudi Arabia will eliminate both threats to Israel forever. The beginning chapters of the book describe the intent of the Wahabi, Suni, and Shia sects of Islam. The book states, "If a gun with one bullet is in the hand of a Wahabi and four people, Israeli, Christian, Bahai, and Shia stand In front of him." "The Wahabi will use that one bullet to kill the Shia.

By mentioning this quote, we mean that the Wahabis will never relinquish their religious power. Still, we can manage to change the spiritual hunger that fuels the atrocities brought upon the people of Iran by helping to change the rule that had been put into place some 70 years ago.

The hatred between religions is so extensive and never-ending in that part of the world. Because of this tribal hatred, there are no other tools or means left for the people of Iran to get rid of the Ayatollahs in Iran, except for a narrative in the US. Senate to help the Iranian people change the Constitution in Iran that will eliminate hatred and terrorism.

Instead, please become familiar with these egregious sections of the Iranian Constitution.

1. The Introduction- Introducing anti-American rhetoric and demanding that the world convert to Islam.

2. Article 11- Institution of Jihad and Islamic custom
3. Article 14- Retribution of non-respect and Jihad
4. Article 57- The governing powers in Iran, the legislative, the executive, and the judiciary powers, operate under the supervision and absolute authority of the religious leadership of “the community of believers,” the Islamic Republic
5. Article 60—The executive powers are exercised by the President of the Republic and his ministers, except in matters directly related to the leadership in Article 57, Meaning that the Supreme Ayatollah Leader exercises all law.
6. Article 144- The Army of the Islamic Republic of Iran must be an Islamic army, committed to the Ideology of Islam, with individuals who are faithful to and devoted to the goals of the Islamic revolution.
7. Article 151- This is a call to arms for the people to fight against all who do not believe in their religious ideals.
8. Article 154- Supports the struggle of the oppressed for their right to get rid of the oppressor anywhere in the world, called Jihad.

As you can see, the Constitution is directly influential in creating chaos and hatred in the world of non-Islamist, and therefore, changing the Constitution is the first step in normalizing and creating a democracy for all the inhabitants of Iran who desperately want this democracy and normalization.

Today, we, as Iranian Americans, are writing to you, our Senators, emphasizing the key to the removal of the Ayatollahs from power and the key to the Saudi’s recognition of Israel starts with a change

of the Iranian Constitution. We are hoping that with your guidance, we can make this happen.

We believe that when our Senators and the US Administration object to the Anti-American and Pro-Terrorist sentences in the Iranian Constitution, the US policy will be in harmony with the Iranian Youth and Girls, who are presently protesting articles 5 and 8 of the Constitution, which constitute the rights and freedoms of Iranian humanity.

The US intelligence agencies know, and Henry Kissinger wrote: "A democratic regime in Iran makes this nation the most natural ally of the United States of America."

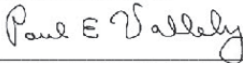
Therefore, we request your assistance in this matter and ask you for an audience to address these issues as quickly as possible

With Great Regards,

The Iranian Americans of CYRUS FORCE,

John Quemars Naimi – Chairman CYRUS FORCE
(561) 289-5588
Cyrusforceone@gmail.com
20255 Ocean Key Drive

Paul Vallety / Stand Up America US Foundation
MG US Army (Ret)
(406) 249-1091
www.standupamericaus.org

Dr. Sherrie Raz
10800 Avenida Del Rio
Delray Beach, FL. 33446

Joe Kaufman / Kaufman Security
1825 NW Corporate Blvd, Ste 110
Boca Raton, FL 33431
info@kaufmansecurity.org

Appendix E

A Record Of Political Involvement

The documents reproduced in the preceding pages are only a small part of a much larger record.

Over the years, I accumulated letters, membership cards, campaign materials, certificates, invitations, pins, photographs, and other records of my involvement in American political life.

I do not reproduce them all here.

This is not a scrapbook, and political access does not make an argument correct.

I include only a representative selection because it establishes something relevant to the history behind this book: my efforts concerning Iran were not created in response to the latest war, the latest President, or the latest headline.

They developed over many years and across party lines.

I have communicated with Democrats and Republicans. I have written to senators, members of Congress, presidents, vice presidents, and government officials. At different times I agreed with them, disagreed with them, supported them, or criticized their policies.

But the central question remained the same:

How can America help end the confrontation with Iran without destroying Iran, choosing Iran's rulers, or denying the Iranian people their right to choose their own future?

The political memorabilia shown on the following page is included only to document that long journey.

Appendix F

Letters During The Present Crisis

Long before the present stage of the crisis, I had begun writing repeatedly to Israeli leaders and to the White House, warning against the direction events were taking; I continued writing before June 2024, throughout the Twelve-Day War, and during the prolonged period of almost daily bombing, and I reproduced those letters in my earlier book, **Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution**, carrying that documentary record through the ceasefire of May 8, 2026. The letters presented here continue that record after May 8, 2026.

As tensions increased and military confrontation again threatened to determine the future of Iran, I repeatedly wrote to President Donald J. Trump and members of his administration.

The individual letters addressed different developments, but the central message remained the same.

Military power can destroy military targets.

It cannot determine what comes afterward.

I urged the administration to look beyond the immediate question of bombing or not bombing, and beyond the strategic preferences of any foreign government, including Israel.

My argument was that the United States needed its own long-term political strategy for Iran.

That strategy should begin by separating the Iranian people from the Islamic Republic and publicly recognizing the right of Iranians to

determine their political future through a freely elected Constituent Assembly.

I also warned against allowing military action to produce the fragmentation, prolonged instability, or “Yemenization” of Iran.

The letters reproduced on the following pages are only a few selections. They are included not because every prediction or recommendation must prove correct, but because they document the argument being made while events were unfolding—not afterward.

The question running through all of them is the same question running through this book:

After the bombing, then what?

And my answer remains:

Move the battlefield to the Constitution.

June 8, 2026

President of the United States

The White House

CC: The Vice President of the United States

CC: The Secretary of State

Mr. President,

Three years ago, Cyrus Force and the Stand Up America US Foundation launched a public campaign guided by two primary objectives:

1. Strengthening the security of Israel.
2. Promoting a stable balance of power, human rights, and individual freedoms throughout the Middle East.

As part of this effort, four principals of our organizations signed and submitted a letter to members of the United States Senate. Our work over the following year resulted in the publication of a booklet entitled *The Road Map*. During a Senate election campaign for Senator Rick Scott, copies of this booklet were presented to Senator Marco Rubio, Senator Tom Cotton, and Representative Mike Waltz.

The central theme of *The Road Map* was that meaningful and lasting change in Iran requires two fundamental actions:

1. Reform of the Constitution of the Islamic Republic of Iran through the establishment of a Constitutional Assembly chosen by the Iranian people.
2. The application of targeted Smart Sanctions as the principal non-military tool available to the United States to encourage the formation of such a Constitutional Assembly.

The positive reception of *The Road Map* encouraged General Paul Vallely to draft and propose a Senate floor speech for Senator Cotton addressing these concepts.

Unfortunately, as tensions in the region escalated and the prospect of war grew during 2025, our proposal was pushed aside. Following the June 2025 conflict involving Israel and Iran, and President Trump's decisive actions that helped prevent a broader regional war, we found ourselves once again confronting the same unresolved issues.

For many months, we continued our campaign and submitted numerous letters urging policymakers to avoid another military confrontation. Throughout that period, we consistently emphasized that regardless of whether the region faced war, ceasefire, or peace, our two fundamental proposals remained applicable and represented a practical path toward reducing hostility and encouraging peaceful change.

During the conflict, we regularly submitted letters through the White House website on a variety of subjects. Yet each communication returned to the same core message: constitutional reform in Iran and targeted Smart Sanctions remain essential components of any long-term solution.

On May 9, 2026, we concluded that phase of our campaign with a final letter entitled *Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution.*

Ten days later, we compiled our articles, essays, letters, and policy proposals into a single volume bearing the same title. The book is now available through Amazon and serves as a permanent record of our efforts and recommendations. We believe that history should reflect that a peaceful alternative was proposed, documented, and consistently advocated.

We respectfully submit this work for your consideration and hope that the ideas presented within it may contribute to future discussions concerning peace, stability, and democratic reform in Iran and throughout the Middle East.

Respectfully,

Sohrab ChamanAra

For Cyrus Force and Stand Up America US Foundation

www.CyrusForce.org www.standupamericaus.org

June 16, 2026
President Donald J. Trump
The White House
Washington, D.C.

Subject: A Song That Reminded Me of Your Approach Toward Iran

Dear Mr. President,

Today I happened to listen again to an old song by the late Iranian singer Mahasti. As I listened to the lyrics, I could not help thinking about your approach toward Iran during the past decade.

The song describes a person with many different sides:

"One day a man of faith,

One day a man of appearances.

One day a man of modesty,

One day a man of great generosity.

One day a fire of anger,

One day a symbol of kindness.

One day devoted to love,

One day choosing separation.

One day offering comfort,

One day rejecting compromise.

One day humble and down-to-earth,

One day independent and rebellious.”

https://www.youtube.com/watch?v=c9F-YXyjErY&list=RDc9F-YXyjErY&start_radio=1

As an Iranian-American who has followed both American and Iranian politics for many decades, I found these words surprisingly relevant. Your supporters see strength, determination, and unpredictability as strategic assets. Your critics see contradictions. Perhaps both are observing different sides of the same person.

For nearly fifty years, the world has focused on Iran’s leaders, military programs, sanctions, and regional conflicts. In my opinion, too little attention has been paid to the Constitution of the Islamic Republic itself—the document that institutionalizes hostility toward the United States and the West.

That is why I continue to advocate a peaceful constitutional solution for Iran: encouraging the Iranian people to replace the current constitution through a Constituent Assembly and democratic means.

I share this song not as a criticism, but as a friendly observation from an Iranian-American citizen who hopes to see peace, freedom, and friendship between the American and Iranian people.

And perhaps one day, history will remember you as the President who helped the Iranian people achieve a new constitution and a new beginning.

With respect,

Sohrab ChamanAra

Author of “Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution

June 19, 2026

The Honorable Donald J. Trump

President of the United States

Cc: Vice President J.D. Vance

Secretary of State Marco Rubio

Members of the Senate Foreign Relations Committee

****Subject: Have We Read the Constitution of the Islamic Republic of Iran?****

Mr. President,

It is time to ask a simple but essential question of your critics and of those who do not understand your ultimate objective in dealing with Iran:

****Have they read the Constitution of the Islamic Republic of Iran?****

Do they know that the Iranian regime behaves largely in accordance with the principles and mandates contained in its constitution?

Do they know that when this constitution was debated and imposed in the summer of 1979, many protesters were killed while much of the Western world believed that another Gandhi-like figure had emerged in Iran?

Do they know about the mass executions carried out during the early days of the revolution and the images that shocked the world?

Do they know that the hostage crisis and later attacks carried out by Iranian-backed groups were not accidental deviations, but reflected the revolutionary ideology embedded in the constitution itself?

Do they know that the roots of many regional conflicts, including the Iran-Iraq War and decades of proxy warfare, can be traced to constitutional doctrines that promote the export of the revolution?

Do they know that many of the regime's actions during the past forty-seven years—including support for proxy forces, militant organizations, and revolutionary expansionism—are rooted in provisions found in the preamble and key articles of the constitution?

The failure of previous administrations and policy experts to seriously examine Iran's constitution has contributed greatly to the challenges we face today.

The United States now has an opportunity to place the region on a more stable path.

Those who advocate military confrontation should also give peace a chance.

A lasting peace requires addressing the root cause of the problem. If the Constitution of the Islamic Republic is replaced by a democratic constitution that respects the rights of the Iranian people and seeks peaceful relations with the world, the strategic landscape of the Middle East could be transformed.

In that case, the nations of the region could become natural partners of the United States rather than perpetual adversaries.

Respectfully,

Sohrab ChamanAra*

Author of *Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution*

July 1, 2026

The Honorable Donald J. Trump

President of the United States

Cc: Vice President J.D. Vance

Secretary of State Marco Rubio

Subject: My Dream Is Bigger Than My Fear

Mr. President,

Recently, I came across a simple yet powerful quotation in the memoir of an African American singer: "My dream is bigger than my fear."

As America prepares to celebrate the 250th anniversary of its Independence, those words remind us why this nation has remained a beacon of hope for millions around the world. For two and a half centuries, the United States has given ordinary men and women the opportunity to dream, to build, and to flourish under a Constitution that belongs to the people.

Your vision to *Make America Great Again* reflects that same spirit. Whether your critics agree with your policies or not, you have continued to pursue your objectives without allowing criticism to deter you.

I leave domestic policy to the American people. As an Iranian American, however, I have watched with admiration as the nation prepares to celebrate this historic milestone with renewed confidence and optimism.

My concern is Iran.

As negotiations continue, your team will eventually discover that the real obstacle is not the three Iranian officials sitting across the negotiating table. The real obstacle lies elsewhere. It is something

previous American administrations never fully recognized, and it is a misunderstanding your Administration has inherited.

For nearly half a century, the Iran problem has resembled a tangled ball of string. Every time one knot is untied, another knot appears. Diplomatic efforts solve one issue only to create another.

Yet there is one central knot. Untie that knot, and the rest of the tangle begins to unravel.

That knot is the *Constitution of the Islamic Republic of Iran*.

For more than three decades, through my books, proposals, and correspondence with American policymakers, I have tried to bring attention to this fundamental issue. Last month I published a 250-page volume entitled *Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution*, bringing together years of research, analysis, and letters. I respectfully believe it is essential reading for anyone seeking to understand the true source of the conflict between Iran and the West.

The people of Iran have repeatedly demonstrated that they seek constitutional change. Their voices have been heard through decades of protests, many of them ending in bloodshed, and more explicitly through the *Manifesto of Fourteen* in 2019, the *Manifesto of Eight Hundred* in 2025, signed by former Prime Minister Mir-Hossein Mousavi and approximately 160 university professors, the *Manifesto of Seventeen Women*, signed by Nobel Peace Prize laureate Narges Mohammadi and distinguished human rights lawyer Nasrin Sotoudeh, and finally the *Manifesto of Four Hundred* issued during the recent war in 2026.

These courageous voices reinforce Secretary Rubio's important observation:

“The people of Iran are different from the regime.”

That distinction is fundamental.

The Iranian people seek constitutional reform and representative government. The regime relies upon its Constitution as the legal foundation for perpetual hostility toward the United States and the free world.

Mr. President,

As America celebrates 250 years of liberty under a Constitution that belongs to its people, my dream is that the people of Iran may one day enjoy the same opportunity—the opportunity to live under a Constitution that derives its legitimacy from the will of the people rather than from a ruling ideology.

That is why I respectfully believe that the Constitution of the Islamic Republic of Iran is not merely a legal document; it is the principal obstacle to lasting peace between our two nations.

On the eve of America’s 250th Independence Day, my dream is not only to *Make America Great Again*, but to help make *Iran Free Again*.

My dream is bigger than my fear.

Respectfully,

Sohrab ChamanAra

Author of, Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution

July 14, 2026

The Honorable Donald J. Trump

President of the United States

CC: Vice President J.D. Vance

Secretary of State Marco Rubio

Subject: A Strategic Opportunity – The Hormuz Security and Insurance Initiative

Mr. President,

Please do not abandon the strategic idea you mentioned yesterday. I believe it deserves serious consideration because it reflects a new way of thinking about America's role in protecting one of the world's most important maritime corridors.

For decades, the United States Navy has carried much of the burden of safeguarding freedom of navigation in the Strait of Hormuz. American taxpayers have financed this enormous responsibility, while many nations and international businesses have benefited from the uninterrupted flow of global commerce.

The question is simple: if others benefit from American security, should they not share fairly in its cost?

For centuries, the great colonial powers expanded their influence by controlling trade routes and strategic ports. The United States chose a different path. It championed liberty, open commerce, and the freedom of navigation. American military strength has protected not only America's interests but also the prosperity of countless nations that rely on secure international trade.

Today, however, the world has changed.

The United States is far less dependent on imported Middle Eastern oil than it once was. Yet many countries remain highly dependent

on the uninterrupted passage of energy and commercial goods through the Strait of Hormuz. They continue to benefit from the stability that American power provides.

Perhaps the time has come for a new model.

Instead of asking American taxpayers alone to bear this responsibility, the nations and companies that depend on secure shipping could participate in financing it through an international security framework. Such a system could operate much like an insurance program: those who receive the protection contribute to its cost, while the United States continues to provide leadership in maintaining stability and freedom of navigation.

This would not simply be a financial arrangement. It would establish a fair partnership based on shared responsibility rather than unilateral burden-sharing.

If governments and major commercial stakeholders agree with this principle, the next step would be to design a practical framework involving participating nations, shipping companies, insurers, and financial institutions. The result could strengthen maritime security while reducing the burden on American taxpayers.

Mr. President, great ideas often begin with a single sentence. Your observation has opened the door to a broader strategic concept that deserves careful examination. It aligns with the principle that America's leadership should remain strong while ensuring that those who benefit from that leadership contribute fairly to its cost.

Respectfully,
Sohrab ChamanAra

A Strategic Alternative for U.S. Policy Toward Iran

Mr. President August 3, 2026

****CC:**** Vice President J.D. Vance

****CC:**** Secretary of State Marco Rubio

Mr. President,

I have just learned that you have asked the Pentagon to develop new options for increasing pressure on the IRGC.

The world's finest military leaders, including Admiral Cooper and his colleagues, can prepare military plans for every possible scenario. Their responsibility is to be ready if the United States is attacked or if military action becomes necessary.

However, deciding ****whether**** military action is the best course is ultimately not a military decision. That responsibility belongs to you, as Commander in Chief, together with your elected civilian leadership.

As someone who supports your goal of making America stronger, I respectfully ask you to consider one additional option before expanding the military battlefield.

I am a U.S. citizen originally from Iran. During the past twenty years I have written several books about Iran. Two months ago, I published my latest book, **Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution**. For the past year I have repeatedly written to the White House with one simple proposal:

****Move the battlefield from the Persian Gulf to the battlefield of Iran's Constitution.****

This is not merely an idea. The foundation for such a strategy already exists inside Iran.

* In 2019, fourteen respected Iranian political activists publicly called for fundamental constitutional change.

* Shortly before the recent war, a statement signed by approximately 800 Iranians—including Mir-Hossein Mousavi and about 160 university professors—called for a Constituent Assembly and a new constitution.

* Seventeen prominent Iranian women, including Nobel Peace Prize laureate Narges Mohammadi and human rights lawyer Nasrin Sotoudeh, also called for constitutional change.

* Even during the war, another declaration signed by approximately 400 Iranians continued that same demand.

Mr. President,

The conflict between the United States and the Islamic Republic is not only about nuclear weapons, missiles, or sanctions. The root of the problem is the Constitution of the Islamic Republic itself.

Just as President Putin cannot permanently achieve his objectives in Ukraine without addressing Ukraine's constitutional framework, the Islamic Republic cannot permanently satisfy America's demands while remaining bound by its present Constitution.

Military pressure may weaken the regime, but constitutional change can transform Iran.

I respectfully ask that your advisers read my book before recommending further escalation. Then, after considering both the military and constitutional paths, you can make the final decision.

Respectfully,

****Sohrab ChamanAra****

****Author of *Mr. Ayatollah, Tear Down This Constitution*****

ما معتقدیم وقتی سناتورهای ما و دولت آمریکا به مواضع ضد آمریکایی و تروریستی در قانون اساسی ایران اعتراض کنند، سیاست آمریکا با جوانان و دختران ایرانی که در حال حاضر به مواد 5 و 8 قانون اساسی معترض هستند، هماهنگ خواهد بود. قانون اساسی که مخالف حقوق و آزادی های مردم ایران است.

آژانس های اطلاعاتی آمریکا می دانند که هنری کیسینجر نوشته است: «یک رژیم دموکراتیک در ایران، این ملت را به «طبیعی ترین متحد ایالات متحده آمریکا تبدیل می کند».

بنابراین، امضاکنندگان زیر از شما درخواست می کنند تا مخاطبان ما به این مسائل در اسرع وقت رسیدگی کنند

با احترام

نام

امضا

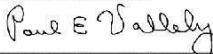
نامه با این امضای اعضای اصلی "سایروس فورس" در ایالت فلوریدا فرستاده شده است

With Great Regards,

The Iranian Americans of CYRUS FORCE,

John Quemars Naimi – Chairman CYRUS FORCE
(561) 289-5588
Cyrusforceone@gmail.com
20255 Ocean Key Drive

Paul Vallye / Stand Up America US Foundation
MG US Army (Ret)
(406) 249-1091
www.standupamericaus.org

Dr. Sherrie Raz
10800 Avenida Del Rio
Delray Beach, FL 33446

Joe Kaufman / Kaufman Security
1825 NW Corporate Blvd, Ste 110
Boca Raton, FL 33431
info@kaufmansecurity.org

اما در کتاب "تصور کن! سقوط قانون اساسی آیت الله" استدلال و ثابت شده است که به رسمیت شناختن کامل اسرائیل توسط عربستان سعودی، هر دو تهدید را برای اسرائیل برای همیشه از بین می برد.

اگر اسلحه ای با یک گلوله در دست یک وهابی باشد و پنج نفر در مقابل او بایستند، 1- یهودی اسرائیلی، 2- مسیحی، 3- بهایی، 4- لامذهب 5- شیعه و او بتواند یکی را بکشد، کدام یکی را انتخاب خواهد کرد؟ حتما شیعه

منظور ما از ذکر این نقل این است که وهابی ها هرگز قدرت دینی خود را رها نخواهند کرد، ولی می توانیم با تخفیف فرقه گرانی مذهبی که از هفتاد سال پیش در منطقه شروع شده به ظلم و بی رحمی که به مردم ایران تحمیل شده خاتمه دهیم

نفرت بین ادیان در آن نقطه از جهان گسترده و پایان ناپذیر است و به دلیل این نفرت قبیله ای، هیچ ابزار و وسیله دیگری برای خلاصی از آیت الله ها در ایران برای مردم ایران باقی نمانده است، مگر یک گفتن در سنای ایالات متحده برای کمک به مردم ایران برای تغییر قانون اساسی در ایران که نفرت و تروریسم را از بین می برد.

در اینجا، مایلم شما با آن بخش های خاص قانون اساسی ایران که به صراحت ضد آمریکا و برای تروریسم بین المللی هستند آشنا شوید.

مقدمه قانون اساسی- معرفی لفاظی های ضد آمریکایی و حکومت جهانی اسلام. 1.

اصل 11 - نهاد جهاد و عرف اسلامی. 2.

اصل 14- قصاص و جهاد. 3.

اصل 57 - قوای حاکم در ایران، قوه مقننه، مجریه و قضائیه زیر نظر و ولایت مطلقه رهبری دینی «جامعه مؤمنان». 4. فعالیت می کنند.

اصل 60 - اعمال قوای مجریه توسط رئیس جمهور و وزرای او انجام می شود مگر در اموری که در اصل 57 به 5. طور مستقیم به رهبری مربوط می شود، یعنی اعمال کلیه قوانین توسط حضرت آیت الله العظمی رهبری است.

اصل 144- ارتش جمهوری اسلامی ایران باید ارتشی اسلامی و متعهد به ایدئولوژی اسلام با افرادی مومن و متعهد به 6. اهداف انقلاب اسلامی باشد.

اصل 151- این فراخوانی است برای مبارزه با همه کسانی که به آرمان های دینی خود اعتقاد ندارند. 7.

اصل 154- از مبارزه مستضعفین برای احقاق حق خود برای خلاصی از ظالم در هر نقطه از جهان به نام جهاد 8. حمایت می کند.

همانطور که می بینید این قانون اساسی در ایجاد هرج و مرج و نفرت در دنیای غیراسلامی ها تأثیر مستقیم دارد و بنابراین تغییر قانون اساسی اولین گام در عادی سازی و ایجاد دموکراسی برای همه ساکنان ایران است که به شدت خواهان این دموکراسی و عادی سازی هستند.

امروز ما به عنوان رای دهندگان ایرانی آمریکایی برای شما سناتورهایمان نامه می نویسیم و بر کلید برکناری آیت الله ها از قدرت و کلید به رسمیت شناختن اسرائیل توسط سعودی ها تأکید می کنیم که با تغییر قانون اساسی ایران آغاز می شود. امیدواریم با راهنمایی شما بتوانیم این امر را محقق کنیم.

این نامه نمونه‌ای از روشی است که طی سال‌ها برای رساندن مسئله قانون اساسی ایران به سیاستگذاران آمریکایی دنبال کرده‌ام. هدف این مکاتبات درخواست قدرت، مقام یا حمایت از شخص و گروهی خاص نبوده است؛ خواسته اصلی همواره این بوده که صدای مطالبه تغییر قانون اساسی و تشکیل مجلس مؤسسان در داخل ایران، در مراکز تصمیم‌گیری آمریکا نیز شنیده شود.

ترجمه - نمونه نامه به سناتورهای آمریکا که هر ایرانی آمریکایی می‌تواند به سناتور ایالت خودش بنویسد
فوریه ۲۰۲۴

آقای سناتور

رژیم آیت الله؛ جمهوری اسلامی ایران در نتیجه تلاش سازمان یافته مستقیم یک دکترین آمریکایی به قدرت رسید
ما ایرانیان آمریکایی پیروان کوروش (سایروس فورس آمریکا) کشور زادگاه خود ایران را به دلیل قانون اساسی که توسط آیت الله ها بر زنان و هموطنانمان تحمیل شده بود، ترک کردیم. اکنون متوجه شدیم که باید این امتیاز را داشته باشیم که امروز این موضوع را به اطلاع شما برسانیم و از مجلس سنا درخواست کنیم

ما معتقدیم که توجه شما به این موضوع تنها راهی است که آمریکایی‌ها و همچنین ایرانی‌های آمریکایی می‌توانند با کمک دولت آمریکا سرنگونی رژیم سرکوبگر و آدمکش آیت‌الله را تسهیل کنند

لطفاً با ما همراه باشید تا توضیح می‌دهیم

برخلاف قانون اساسی آزادی بیان و اعتراض مسالمت آمیز آمریکا، قانون اساسی ایران شامل بسیاری از احساسات حامی تروریسم است که در آنها، اما نه محدود، لفاظی‌های ضد آمریکایی و ضد اسرائیلی است. به همین دلیل، ما معتقدیم که تغییر در قانون اساسی ایران اولین گام برای حذف این رژیم آدمکش است

خیلی زود بعد از تصویب قانون اساسی آیت الله ها، زمانی که آنها گروگان‌های آمریکایی را به مدت 444 روز گروگان گرفتند، نیت اصلی آنها آشکار شد

از آن زمان، آنها مرتکب انواع اعمال غیرانسانی بی رحمانه از جمله زندانی کردن و قتل افراد بیگناه شده اند. با توجه به این جنایات، ما به عنوان ایرانی آمریکایی و آمریکایی وقتی به سیاست آمریکا در خاورمیانه فکر می‌کنیم، دو موضوع در ذهن خود داریم:

اولین مورد امنیت اسرائیل است- این باید سیاست شماره یک دولت ایالات متحده در خاورمیانه باشد، مهم نیست چه کسی در کاخ سفید یا کنگره است. اسرائیل به نقل از رئیس جمهور ریگان، "گنج استراتژیک ایالات متحده" است، همچنین تنها دموکراسی در خاورمیانه میباشد

دوم توازن قوا، حقوق بشر و آزادی‌های مردمان خاورمیانه است.

با توجه به این دو موضوع همگیر جهانی، به دو ایدئولوژی وهابیت و شیعه که تهدیدی قریب‌الوقوع برای اسرائیل هستند نگاهی بیندازیم. در مورد اینکه کدام یک برای اسرائیل بدتر است واقعاً بحث طولانی خواهد بود

بیانیه ۱۷ فعال سیاسی و مدنی با عنوان «ما نگران سرنوشت ایرانیم» در تیر ۱۴۰۴ منتشر شد که نرگس محمدی و نسرين ستوده از امضاکنندگان آن هستند. این بیانیه بر راهکار مسالمت‌آمیز تأکید دارد. محورهای اصلی بیانیه نه به استبداد و جنگ: رد کردن مسیر حکومت استبدادی داخلی و همچنین مخالفت با جنگ و دخالت قدرت‌های خارجی. درخواست رفراندوم: تقاضای برگزاری رفراندوم آزاد و شفاف با نظارت نهادهای بین‌المللی. تشکیل مجلس مؤسسان: تلاش برای ایجاد یک دولت ملی و فراگیر از طریق تشکیل مجلس

حمایت ۸۰۰ کنشگر سیاسی و مدنی از طرح
میرحسین موسوی برای رفراندوم
۲۵ تیر ۱۴۰۴

بیش از ۸۰۰ نفر از کنشگران سیاسی و مدنی داخل و خارج از ایران از طرح سیاسی میرحسین موسوی برای برگزاری رفراندوم حمایت کردند. مصطفی تاجزاده، مهدی محمودیان و ابوالفضل قدیانی از جمله امضاکنندگان این بیانیه هستند.

در بخشی از این بیانیه آمده: «درون یا بیرون زندان‌های جمهوری اسلامی، پیوسته شاهد دردها و رنج‌های این مردم بوده‌ایم. تاکید او بر لزوم احترام به حق تعیین سرنوشت مردم ایران و ضرورت بازنگری بنیادین در ساختار سیاسی کشور، نه از سر ستیز بلکه برای نجات ایران از «تکرار خطاهای مهلک تاریخی است»

در ادامه بیانیه با تاکید بر همه‌پرسی آزاد برای همه ایرانیان عنوان شده گام نخستین و ضروری برای عبور از شرایط بحرانی کنونی، برگزاری همه‌پرسی آزاد جهت تشکیل مجلس موسسان برای تدوین قانون اساسی جدید است؛ قانونی که بر مبنای دموکراسی، حاکمیت ملی و موازین حقوق بشری تنظیم شده باشد.

ما در کشوری زندگی می‌کنیم که سرشار از منابع طبیعی و ثروت‌های انسانی است که همگی این سرمایه‌ها در حال نابودی است. به باور ما امضا کنندگان بیانیه، وقت آن رسیده که مردم، فعالان، و اندیشمندان دلسوز با کنار گذاشتن تمایلات مصلحت جویانه‌ای که اسباب نابودی فرهنگ و تمدن و ثروت کشور را فراهم آورده، با صراحت تمام پای به میدان گذارده و با درخواست تغییر بنیادین قانون اساسی و استعفای رهبری که هر روز بر حدود اختیارات به ناحق خود می‌افزاید، پیشقراول این حرکت ملی باشند

ای بسا با این خواست مصرانه، بتوانیم کشوری: «بی‌نیاز به رأی و نظر مستبدانه‌ی اشخاص»، «بی‌نیاز به مجلسی فرمایشی»، «بی‌نیاز به دولتی بی‌اختیار»، «بی‌نیاز به قوه‌ی قضائیه‌ای بی‌استقلال»، را برای ملت ایران فراهم کنیم

این یک حرکت ملی و فراجنبه‌ای است و انتظارمان از هموطنان ایران‌دوست و آزادی‌خواهان این است که با نگاه به ضرورت‌های تاریخی و عصری، و فارغ از منفعت‌جویی و یا اختلافات سیاسی و گروهی یاورمان باشند

ما امضا کنندگان بیانیه، این کنش و خواست ملی را به پیشگاه مردمان ایران تقدیم می‌داریم و امیدواریم تا همه با هم، با خیزش و مطالبه‌گری آگاهانه از مسلخ این استبداد سیستماتیک و غیر مسئول گذر نماییم. به امید رهایی و سرفرازی مردم ایران

امضا کنندگان:

- محمد نوری‌زاد، ۲- دکتر محمد ملکی، ۳- مهندس هاشم خواستار، ۴- بانو گوهر عشقی (مادر ستار بهشتی)، ۵- ۱- عباس واحدیان شاهرودی، ۶- بانو حوریه فرج‌زاده (خواهر شهرام فرج‌زاده - از کشته‌های ۸۸)، ۷- دکتر کمال جعفری یزدی، ۸- محمد مهدوی‌فر، ۹- جواد لعل محمدی، ۱۰- رضا مهرگان، ۱۱- محمدرضا بیات، ۱۲- محمد کریم بیگی، ۱۳- زرتشت احمدی راغب، ۱۴- محمدحسین سپهری

برای من اهمیت این بیانیه در آن است که مطالبه تغییر بنیادین قانون اساسی از درون ایران و با نام و امضای فعالان داخل کشور مطرح شد. این سند نشان می‌دهد که سخن گفتن از تغییر قانون اساسی تنها اندیشه گروه‌های خارج از کشور نبود؛ بخشی از جامعه مدنی داخل ایران نیز آشکارا ریشه بحران را در ساختار سیاسی و قانون اساسی جست‌وجو می‌کرد.

خرداد سال 1398 با بیانیه 14 تن جنبش تغییر قانون اساسی علنا اعلام شد

درخواست ۱۴ تن از فعالین مدنی- سیاسی داخل کشور برای استعفای رهبر جمهوری اسلامی و تغییر قانون اساسی ایران

سال‌هاست که بسیاری از نخبگان اجتماعی و فرهنگی و فعالان مدنی با نقدهای دلسوزانه، در پی اصلاح و تغییرات ساختاری و بنیادین در نظام اجتماعی و سیاسی، جمهوری اسلامی بوده‌اند. این دلسوزان و وطن‌دوستان، با سخنرانی‌ها و تحلیل‌های خردمندانه و نوگرایانه، ضمن هشدار به مسئولان نظام، بارها از آنان خواسته‌اند با احترام به رأی مردم و رعایت حقوق شهروندی، نسبت به تغییر روش‌هایی که فرسنگ‌ها با خواست عموم مردم ایران فاصله دارد بپردازند.

آگاهان ایرانی پیوسته از نظام خواستند به پاکسازی بسترهای سخیف و ناکارآمد جمهوری اسلامی اقدام کنند و با اتخاذ و بهربرداری از الگوهای دموکراتیک، از واپس‌گرانی و سقوط کشور به دام ویرانگری‌های «سیدعلی خامنه‌ای» و سردارانش بپرهیزند. اما درین

ایران دوستان کشورمان، در این سال‌های پر خسارت، بارها تلاش کرده‌اند با مشفقانه‌ترین شیوه‌های مدنی، سران جمهوری اسلامی و بویژه سیدعلی خامنه‌ای را از کج دستی‌ها و کج روی‌های ویران‌گرانشان باز بدارند اما شوربختا که با رویه‌های تلخ و وقیحانه، به زندان برده شده‌اند، و در زندان یا کشته شده یا به‌سختی آسیب‌ها دیده‌اند

تاریخ دهشتناک چهل سال گذشته نشان می‌دهد که نه تنها عزمی برای پاسخگویی به مردم ایران وجود ندارد، بلکه نظام حاکم، هم بر اصلاح ناپذیری و کج روی‌هایش اصرار می‌ورزد و هم بر استبداد فردی‌اش

تغییر و بسط اصل ۱۱۰، و گسترش حدود اختیارات رهبری در مواد ۱۱۲، ۱۱۳ و حتی ممانعت از درخواست بازنگری آن قوانین طبق اصول ۱۷۶ و ۱۷۷ قانون اساسی گواه این مدعاست. از باب مثال، آنجا که قرار است دو قوه مجریه و مقننه به رأی و نظر مردم انتخاب شوند، بر اساس همین اختیارات بی‌در و پیکر رهبر، و با انتصاب شورای نگهبانی خمیرگون، انتخاب مجلسیان را نیز مقید به فرامین رهبری می‌کنند و کلیه اعضاء و ساختار این شورا می‌شوند نگهبانان حریم و حفظ قدرت رهبر! چنان‌که در یک قلم، رئیس‌جمهور خواستار افزایش اختیارات خود می‌شود، و نمایندگان مجلس «به صراحت اذعان می‌کنند: «این فقط رئیس‌جمهور نیست که اختیار ندارد، آنان هم کاره‌ای نیستند

به باور ما، کلیه‌ی شواهد نشان‌دهنده‌ی این است که رئیس‌جمهور و نمایندگان مجلس، «تدارک‌ناچی»‌ای بیش نیستند و گویا مردم، بی آن‌که امکانی برای انتخاب مفاخر کشورشان داشته باشند، تنها به انتخاب مسئولانی که خمیر دست رهبرند، دست می‌پزند

با این توصیف و برخلاف تعریف نخستین قانون اساسی، نه از «جمهوریت» خبری است و نه از آزادی! چرا که مردم نه فقط در انتخاب سران قوا و نمایندگان مجلس و سایر نهادهای کلیدی کشور نقشی ندارند، که چنان‌که فعالان مدنی نیز بدون استعفای «سیدعلی خامنه‌ای» و «تغییر قانون اساسی» - خاصه اصل ۱۷۷ - راه به جایی نخواهد برد! این‌گونه است که کلیه اصول و فصول به ظاهر مردم پسند قانون اساسی، مثل فصل سوم که حاصلش حقوق ملت است، در جوف جیب بی‌توجهی حاکمان مانده و به فراموشی سپرده شده است

پیوست ۵ - ترتیب تاریخی نزول سوره‌های قرآن

این فهرست را آورده‌ام زیرا در بخشی از کتاب به تفاوت فضای سوره‌های مکی و مدنی و اهمیت خواندن قرآن در بستر تاریخی نزول آن اشاره کرده‌ام. مقصود ورود به بحث الهیات نیست؛ هدف این است که خواننده بتواند میان متن قرآن، ترتیب تاریخی آن و برداشت‌هایی که بعدها در قالب حدیث و تفسیر شکل گرفته‌اند تمایز قائل شود.

مکی = م | مدنی = د

علق (م) ۲۰ قلم (م) ۳۰ مزمل (م) ۴۰ مدثر (م) ۵۰ حمد (م) ۶۰ مسد (م) ۷۰ تکویر (م) ۸۰ اعلیٰ (م) ۹۰ لیل (م) ۱۰۰ فجر (م) ۱۱۰ ضحیٰ (م) ۱۲۰ انشراح (م) ۱۳۰ عصر (م) ۱۴۰ عادیات (م) ۱۵۰ کوثر (م) ۱۶۰ نکاتر (م) ۱۷ ماعون (م) ۱۸ کافرون (م) ۱۹ فیل (م) ۲۰ فلق (م) ۲۱ ناس (م) ۲۲ اخلاص (م) ۲۳ نجم (م) ۲۴ عیس (م) ۲۵ قدر (م) ۲۶ شمس (م) ۲۷ بروج (م) ۲۸ تین (م) ۲۹ قریش (م) ۳۰ قارعه (م) ۳۱ قیامت (م) ۳۲ همزه (م) ۳۳ مرسلات (م) ۳۴ ق (م) ۳۵ بلد (م) ۳۶ طارق (م) ۳۷ قمر (م) ۳۸ ص (م) ۳۹ اعراف (م) ۴۰ جن (م) ۴۱ یس (م) ۴۲ فرقان (م) ۴۳ فاطر (م) ۴۴ مریم (م) ۴۵ طه (م) ۴۶ واقعه (م) ۴۷ شعراء (م) ۴۸ نمل (م) ۴۹ قصص (م) ۵۰ اسراء (م) ۵۱ یونس (م) ۵۲ هود (م) ۵۳ یوسف (م) ۵۴ حجر (م) ۵۵ انعام (م) ۵۶ صافات (م) ۵۷ لقمان (م) ۵۸ سبا (م) ۵۹ زمر (م) ۶۰ غافر (م) ۶۱ فصلت (م) ۶۲ شوری (م) ۶۳ زخرف (م) ۶۴ دخان (م) ۶۵ جائیه (م) ۶۶ احقاف (م) ۶۷ ذاریات (م) ۶۸ غاشیه (م) ۶۹ کهف (م) ۷۰ نحل (م) ۷۱ نوح (م) ۷۲ ابراهیم (م) ۷۳ انبیاء (م) ۷۴ مؤمنون (م) ۷۵ سجدہ (م) ۷۶ طور (م) ۷۷ ملک (م) ۷۸ حاقه (م) ۷۹ معارج (م) ۸۰ نبأ (م) ۸۱ نازعات (م) ۸۲ انفطار (م) ۸۳ انشقاق (م) ۸۴ روم (م) ۸۵ عنکبوت (م) ۸۶ مطففین (م)

آغاز دوره مدینه

بقره (د) ۸۸ انفال (د) ۸۹ آل عمران (د) ۹۰ احزاب (د) ۹۱ ممتحنه (د) ۹۲ نساء (د) ۹۳ زلزال (د) ۸۷ ۹۴ حدید (د) ۹۵ محمد (د) ۹۶ رعد (د) ۹۷ الرحمن (د) ۹۸ انسان (د) ۹۹ طلاق (د) ۱۰۰ بینه (د) ۱۰۱ حشر (د) ۱۰۲ نصر (د) ۱۰۳ نور (د) ۱۰۴ حج (د) ۱۰۵ منافقون (د) ۱۰۶ مجادله (د) ۱۰۷ حجرات (د) ۱۰۸ تحریم (د) ۱۰۹ جمعه (د) ۱۱۰ تغابن (د) ۱۱۱ صف (د) ۱۱۲ فتح (د) ۱۱۳ مائده (د) ۱۱۴ توبه (د)

پیوست ۴ - نتیجه سفر هیئت آمریکایی به ایران - آبان ۱۳۷۷

نامه تام ماینر به سهراب چمن‌آرا

این نامه یادگاری از سفر هیئت هجدمنفره مدیران آمریکایی به ایران است؛ سفری که در فصل پنجم درباره آن نوشته‌ام. اهمیت آن برای من تنها در یک سفر تجاری نیست؛ این تجربه یکی از نقاطی بود که نگاه مرا از پروژه‌های مهندسی و اقتصادی به مسئله‌ای بنیادی‌تر کشاند: بدون ثبات سیاسی و حاکمیت قانون، توسعه پایدار نیز همواره آسیب‌پذیر خواهد بود.

THE MID-AMERICA COMMITTEE

for International Business and
Government Cooperation, Inc.

WILLIAM J. BRODSKY
Chairman and Chief Executive Officer
Chicago Board Options Exchange
JOHN A. BRYMAN
Chairman and Chief Executive Officer
S&P Law Corporation
DEANE L. BURNHILL
Chairman and Chief Executive Officer
Aetna Laboratories
ROBERT N. BURT
Chairman and Chief Executive Officer
FMC Corporation
JERRY G. CHESATE
Chairman and Chief Executive Officer
Allstate Insurance Company
LESTER CRIVEN
Chairman
Nash of Service Corporation
DEBRA DE HOYOS
Managing Partner
Meyer Weiss & Pelt
JAMES H. DONNELLEY
Chairman
R.T. Donnelly & Sons Company
THOMAS R. FORDHAM
Chairman and Chief Executive Officer
Chicago Board of Trade
WILLIAM FARLEY
Chairman and Chief Executive Officer
Robertson & Company, Inc.
ROBERT H. FORNEY
President and Chief Executive Officer
Chicago Stock Exchange, Inc.
ROBERT S. GOWLEY, JR.
Chairman and Chief Executive Officer
Ancoo Corporation
H. LAURANCE FULLER
Chairman and Chief Executive Officer
Ancoo Corporation
H. SCOTT GORDON
Chairman of the Board
Chicago Mercantile Exchange
GERALD GREENBERG
Chairman and Chief Executive Officer
United Artists, Inc.
JOHN R. HORNE
Chairman, President and
Chief Executive Officer
Frontier International, Inc.
VERNE S. JEDICK
Chairman, President and
Chief Executive Officer
Fox Chicago Radio Corporation
JOHN C. KILBOURNE
Chairman and Executive Committee
Baker & Sullivan
PETER H. LARSON
Chairman and Chief Executive Officer
Buretech Corporation
LEONARD L. LAYNE
Chairman of the Board
Americo-Cable Company
VERNON R. LUDWIG, JR.
Chairman and Chief Executive Officer
Baker International, Inc.
ARTHUR C. MARTINEZ
Chairman and Chief Executive Officer
Smith, Robinson and Co.
LEO McLAUGHLIN
Chairman and Chief Executive Officer
Safeway Stores, Inc.
HOWARD C. NOTENBART
Chairman and Chief Executive Officer
American
THOMAS J. PRZYTERA
President
FRED G. STENGRABER
Chief Executive Officer
A.T. Kearney, Inc.
S. JAY FRIEDMAN
Chairman and Chief Executive Officer
Morton International, Inc.
DAVE L. TROSBER
Chairman of the Board
Windsor, Inc.
DON A. TURNER
President
Chicago Federation of Labor, AFL-CIO

WENDELL F. BUECHE
Vice Chairman and
Chief Executive Officer
B&O Global, Inc.
Chairman, Executive Committee
The Mid-America Committee

THOMAS H. MINER
Chairman
The Mid-America Committee

Chicago, 24 December 1998

Mr. Sohrab Chamanara
Chicago, Illinois

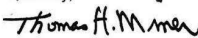
Dear Sohrab:

In response to your questions about my impressions of the Iran trip, I offer the following salient points.

1. I very much enjoyed the trip and the meetings. As I am sure you and the Iranian government officials can understand, I was very angry and upset with our travel agents as they did not fulfill their obligations as stated in their letters, and feel they have been self-serving by placing myself and my party in a dangerous and uncomfortable situation. These negative thoughts are focused only on the travel agents and should not be misinterpreted as having to do with anyone else and the country. I view the incident as a small and minor one which does not in any way affect my esteem for the country, its leadership and its people.
2. Neither myself nor any member of my party had any contact with any Iranian official or representative in New York prior to the trip. At least six or seven years ago, I did pay a visit to New York and met with Iranian officials there on unrelated matters.
3. I arranged the meeting of U.S. Secretary of State Madeleine Albright with the most senior executives of our member companies in Chicago on October 2, 1998. At that time I informed her of our trip to Iran, and she stated that this sort of visit will help further relations.
4. My general opinion about the trip is that everyone we met, whether in government, private sector, the service and tourism industry, and the people on the street were warm and friendly. We were treated extremely well throughout our stay. It bodes well for future business with the ministries and the government and private businessmen, and we look forward to a normalization of relations to accomplish this goal.

Please accept my best wishes for a happy Ramadan and continued success in the New Year.

Sincerely,

Thomas H. Miner
Chairman

150 N. Michigan Avenue, Suite 2910 Chicago, Illinois 60601-7524 USA Telephone 312/236-8745 Fax 312/781-5925 email midamcom@aol.net
1025 Thomas Jefferson Street, N.W., East Lobby, Suite 700 Washington, D.C. 20007 Telephone 202/625-3595 Fax 202/625-3599

پیوست ۳ - کشتار خلخال - تابستان ۱۳۵۸

تنها چند ماه پس از پیروزی انقلاب، دادگاه‌های انقلابی و اعدام‌های شتابزده نشان دادند که حکومت تازه نیز به جای استقرار حاکمیت قانون، راه دیگری را در پیش گرفته است. این سند نمونه‌ای از دورانی است که حکم افراد می‌توانست جای قانون، دادگاه مستقل و حق دفاع را بگیرد.

پنویست ۲ - بریده جراید سال ۱۳۵۷

این بریده‌های مطبوعاتی تصویری از فضای ماه‌های پایانی حکومت پهلوی و روزهایی است که کشور با شتاب به سوی انقلاب می‌رفت. آنها را نه برای اثبات یک نظریه، بلکه به عنوان اسنادی از همان زمان آورده‌ام تا خواننده فضای سیاسی و اجتماعی آن روزها را از خلال نوشته‌های همان دوره ببیند.

تکلیف دیگر نیروهای مسلح این است که اگر خدای نخواستہ رئیس مملکت بخواهد کوچکترین تخطی یا خود داری از اصالت اختیارات قانونی خودش بکند، قوای مسلح موظف هستند که به او یاد آوری بکنند که وظایف قانونی و مصلحت کشور این است که او اختیارات را همین طور که الان از طرف من اجرا می شود به مرحله اجرا در آورد.

نیروهای مسلح موظف خواهند بود، هیچ وقت زیر بار تغییر نظامی که آن نظم ما را به این درجه از پیشرفت و ترقی رسانده، نروند. البته بدون آن که حق مداخله در سیاست را داشته باشند. ولی جایی که موجودیت کشور در میان است، شما باید حتماً یک تله و یک مژه بپسندید.

مسلماً هیچ یک از فرماندهان این قدر بی عقل نخواهد بود که با دیگری برای مقاصد شخصی خود و یا با سیاستمداران، بند و بست کنند. به خصوص که ما الان می بینیم که هیچ یک از فرماندهان زیر بار فرمانده دیگر نمی روند و فقط مطیع پادشاه هستند و فقط پادشاه را می شناسند و به خوبی می دانند که در این کشور برقراری دیکتاتوری نظامی امکان ندارد. مبادا در نیروهای مسلح کشور کسی فکر کند که می تواند با بند و بست داخلی یا خارجی بر کشور مسلط شود. این خیال باطل است. خانواده ارتش وقتی باقی می ماند که همه یک پارچه باشند. [اگر فرماندهان زیر بار فرمانده دیگر نباید بروند پس چگونه می توان انتظار داشت، همه یک پارچه باشند؟!]

وظیفه دیگر نیروهای مسلح این است که بدانند کلمه تسلیم در برابر دشمن از قاموس ملی ما حذف شده است. اگر ایران مورد تجاوز قرار گرفت و خدای ناکرده در خطر سقوط افتاد، شما باید آن چه را که از لحاظ نظامی و اقتصادی ممکن است برای دشمن مفید واقع شود، ناپود کنید. [در بهمن 1357 فرماندهان ارتشی نه تنها خود را تسلیم دشمنان رژیم شاهنشاهی کردند، بلکه تمام تجهیزات و سلاح ارتش را نو دستی تقدیم آنها کردند!] به خصوص خطوط مواصلاتی و کارخانه هایی را که اگر بدست دشمن بیفتد مورد استفاده او قرار گیرد. . . در شهریور 20 اگر دشمن چنین احساسی می کرد هرگز جرئت حمله به ما نمی کرد. . . در شهریور 20 هم خدا خواست و معجزه ای روی داد که این کشور نجات پیدا کرد ولی معجزه همیشه روی نمی دهد. در سیاست، هر ملتی که بخواهد زنده بماند، باید برای دفاع از خود همیشه آماده باشد . .

البته ما همان طور که گفتیم، نهایت احتیاط را می کنیم، به طوری که من و شهبانو و ولیعهد تقریباً به صورت زندانی در داخل کاخها هستیم. ولی خارجی و داخلی باید بدانند که اگر اتفاقی بیفتد، در وضع مملکت و اداره کشور کوچکترین تغییری پیدا نخواهد شد و تصمیم و اراده شما ها نمی تواند کمتر از اراده خود من باشد که می گویم مملکت بهتر است نابود شود، تا بدست خارجی بیفتد و آنها باید بدانند که با تغییر رهبر راه عوض نخواهد شد.

البته امیدوارم به خواست خدای متعال مراحل اولیه تمدن بزرگ را به چشم خودمان ببینیم و جشن بگیریم. ولی ما وقتی به دوران عظمت ایران خواهیم رسید که چه در دوره خود و چه بعد از من دستوراتی که دادم اجرا شود و قطعاً هم اجرا خواهد شد زیرا هر عقل سلیمی آن را قبول دارد و به نفع خود اوست. در خاتمه می گویم، این تجربه کسی است که کشور شما را از شهریور 20 به یکم آذر 1352 رسانده است و هنوز برای این کشور آرزوها دارد.

پیوست ها

پیوست ۱ - وصیت سیاسی شاه - آذر ۱۳۵۲

اسناد و نوشته‌های فراوانی درباره شخصیت، روحیه و شیوه حکومت محمدرضا شاه وجود دارد. اما همین «وصیت سیاسی» و سخنان او درباره جایگزین کردن اصول انقلاب ششم بهمن نشان می‌دهد که چگونه پادشاهی که می‌بایست در چارچوب قانون اساسی مشروطه سلطنت کند، عملاً خود را فراتر از آن قانون می‌دید. این سند را آورده‌ام تا خواننده خود بخواند و داوری کند.

وصیت نامه سیاسی شاه

اول آذر 52

پنجشنبه 5/9/1

روز تاریخی عجیبی که شاهنشاه تقریباً وصیت سیاسی کردند "

به کاخ رقم هنوز جلسه فرماندهان تشکیل بود. ساعت 11/5 آن جلسه تمام شد و ما رفتیم و ...
من دیدم که شهبانو هم تشریف دارند. بیشتر جای تعجب شد. شاهنشاه آن گاه فرمودند

من این جلسه را مرکب از فرماندهان ارتش خودم و نخست وزیر و روسای مجلسین و اعضای برآمسته دربار با حضور شهبانو تشکیل دادم که مطالب لازمی را یادآوری کنم. همه می‌دانیم که با وسایل تخریبی امروز و وسایل تروریستی امروز، زندگی و حیات من ممکن است هر لحظه در خطر باشد. به این جهت خواستم در حضور همه شما بگویم که اگر من از بین بروم، تا موقعی که ولیمهد به سن قانونی نرسیده، شهبانو و اعضای شورای نوابت سلطنت، وظایف سلطنت را انجام خواهند داد. فرماندهان ارتش مکلف هستند اوامر شهبانو یا ولیمهد را که شاه می‌شود با همان قدرت و استحکامی که در زمان من انجام می‌دهند، انجام بدهند. فکر نکنید که چون یک یا یک بچه فرمان می‌دهد، ممکن است سستی بخرج بدهند، آن وقت زندگی همه شما در خطر خواهد بود. شما موقعی می‌توانید زندگی کنید که در همه امور با اتحاد و استحکام قدم بردارید.

ضمناً امروز می‌خواستم در این جلسه تکلیف همه را در صورت بروز چنین پیش آمدی قطعاً بررسی بکنم. فایده اساسی این کار این است که وقتی دشمن خارجی یا داخلی بداند که ما همه چیز را قبلاً پیش بینی کرده ایم و در صورت بروز هر واقعه سیاست و اصول مملکت داری عوض نخواهد شد، ممکن است از تعقیب افکار پلید خود صرف نظر کند. ولی در هر حال ما باید تکلیف همه را در موقع چنین پیش آمدی روشن کنیم و قبلاً پیش بینی های لازم را به عمل آورده باشیم.

ابتدا وظایف نیروهای مسلح را تعیین می‌کنم. محتاج به توضیح نیست که اولین وظیفه قوای مسلح مملکت آماده بودن برای دفاع از تمامیت کشور است. دوم بدون آن که اجازه دخالت در سیاست را به ارتش بدهیم و بدون این که خودش در سیاست دخالت کند، باید حافظ کلمه به کلمه قانون اساسی باشد. البته قانون اساسی که امروز من اعمال می‌کنم

ارتش در اختیار کامل پادشاه مملکت یا در اختیار کامل آن کسی است که برابر قانون اساسی وظایف پادشاه را انجام می‌دهد. البته اگر ولیمهد به سن قانونی رسیده باشد، در اختیار و تحت فرمان او خواهد بود و اگر احیاناً به سن قانونی نرسیده باشد، برطبق پیش بینی که در قانون اساسی شده، تا موقعی که به سن قانونی نرسد، در اختیار مادر او یعنی مادر ولیمهد خواهد بود. البته ارتش و نیروهای مسلح باید مثل همیشه سلسله مراتب را حفظ کنند. دستورات فرماندهی از طریق رئیس ستاد بزرگ ارتشگران ابلاغ می‌شود. البته اگر رئیس مملکت اطلاعات نظامی داشته باشد، خودش تصمیم می‌گیرد و دستور می‌دهد و اگر اطلاعات نظامی نداشته باشد، با شورای فرماندهان یا مشاوران نظامی خود مشورت خواهد کرد، ولی تصمیم را خودش می‌گیرد و هیچ مقام و یا مرجع دیگری تصمیم گیرنده نخواهد بود و امری که به این طریق به وسیله رئیس ستاد بزرگ ارتشگران ابلاغ شد، باید از طرف نیروها و کورگورانه اطاعت شود.

من این کتاب را با امید به پایان می‌برم.

نه امیدی سادملوحانه، بلکه امیدی که از دل تجربه، شکست، صبر و ایمان به آینده به دست آمده است.

ایمان دارم که ایران، با همه زخم‌هایی که بر پیکرش نشسته، هنوز توان برخاستن دارد.

تمدنی که هزاران سال از آزمون‌های سخت عبور کرده است، می‌تواند این دوران را نیز پشت سر بگذارد؛ به شرط آنکه فرزندان، بیش از آنکه در گذشته متوقف شوند، برای آینده مسئولیت بپذیرند.

اگر این کتاب بتواند حتی گامی کوچک در جهت شکل‌گیری آن مسئولیت بردارد، نویسنده خود را موفق می‌داند.

و اگر روزی در ایران، کودکی در مدرسه از معلم خود بپرسد:

«چه کسانی قانون اساسی کشور ما را نوشتند؟»

و پاسخ بشنود:

«نمایندگان آزاد ملت ایران»

آن روز، آرزوی من تحقق یافته است

آن روز، دیگر نام نویسنده این کتاب اهمیتی نخواهد داشت.

زیرا ایران، مهم‌تر از همه ماست

ندای پایانی

اگر از من بپرسند پس از یک عمر زندگی، کار، تجربه، شکست، امید و تلاش، چه چیزی را برای ایران آرزو می‌کنی، پاسخ من نه یک نام است، نه یک حزب، نه یک پرچم و نه یک شعار.

آرزوی من، ایرانی است که در آن هیچ انسانی به دلیل عقیده، مذهب، قومیت، زبان یا اندیشه خود، شهروند درجه دو نباشد.

ایرانی که در آن قانون، بر همه یکسان حاکم باشد.

ایرانی که در آن هیچ مقامی نتواند خود را بالاتر از قانون بداند.

ایرانی که در آن، فرزندان ما مجبور نباشند هر چند دهه یکبار، همان راهی را که پدران و مادرانشان پیموده‌اند، دوباره از ابتدا آغاز کنند.

ما در این کتاب از گذشته سخن گفتیم، اما در گذشته زندگی نمی‌کنیم.

از انقلاب مشروطه گفتیم، نه برای آنکه در آن متوقف شویم، بلکه برای آنکه بدانیم آرمان‌های ناتمام آن هنوز پیش روی ماست.

از انقلاب ۱۳۵۷ گفتیم، نه برای آنکه کینه‌ای را زنده نگه داریم، بلکه برای آنکه از اشتباهات آن درس بگیریم.

از قانون اساسی جمهوری اسلامی گفتیم، نه برای آنکه تنها آن را نقد کنیم، بلکه برای آنکه یادآوری کنیم هیچ قانونی نباید فراتر از نقد و اصلاح قرار گیرد.

از تجربه‌های شخصی سخن گفتیم، نه برای آنکه از خود یادگاری بر جای بگذاریم، بلکه شاید نسل‌های آینده مجبور نباشند همان تجربه‌ها را دوباره تکرار کنند.

در این راه، ممکن است بسیاری با من موافق نباشند.

ممکن است برخی از تحلیل‌های مرا نپذیرند.

این طبیعی و حتی ضروری است.

زیرا جامعه آزاد، جامعه‌ای است که در آن اندیشه‌ها با یکدیگر گفت‌وگو می‌کنند، نه آنکه یکدیگر را خاموش سازند.

اما امید من این است که همه، فارغ از اختلاف دیدگاه، بر یک اصل به توافق برسیم:

حق ملت ایران برای تعیین آزادانه سرنوشت خویش.

اگر روزی مجلس مؤسسانی واقعی، آزاد و منتخب مردم تشکیل شود، وظیفه آن مجلس دفاع از منافع یک گروه نخواهد بود؛ بلکه باید خانه مشترک همه ایرانیان باشد.

در آن روز، ما نیز همچون میلیون‌ها ایرانی دیگر، تنها یک شهروند خواهیم بود؛ نه صاحب حقیقت و نه صاحب آینده.

زیرا آینده ایران را هیچ فردی به تنهایی نمی‌سازد.

آینده ایران را ملتی خواهد ساخت که آموخته باشد به جای یکدیگر، با یکدیگر گفت‌وگو کند.

اگر قرار است فشاری اعمال شود، باید متوجه کسانی باشد که قدرت، ثروت و ابزار سرکوب را در اختیار دارند، نه مردمی که خود قربانی همان ساختار هستند.

در سال‌های گذشته، ما کوشیدیم این پیام را از راه‌های گوناگون به گوش مسئولان آمریکایی برسانیم. نامه نوشتیم.

کتاب منتشر کردیم.

با اندیشکده‌ها گفت‌وگو کردیم.

با اعضای کنگره تماس گرفتیم.

و در سال‌های اخیر، پیام خود را مستقیماً خطاب به رئیس‌جمهور، معاون رئیس‌جمهور و وزیر امور خارجه آمریکا تنظیم کردیم.

ممکن است همه این تلاش‌ها به نتیجه‌ای که انتظار داشتیم نرسیده باشد.

اما باور داریم که هیچ تلاشی که بر پایه حقیقت، احترام و خیرخواهی انجام شود، بی‌ثمر نخواهد ماند.

هدف ما تغییر سیاست آمریکا به سود یک گروه سیاسی نبود.

هدف ما این بود که میدان توجه از اشخاص به قانون اساسی تغییر کند.

زیرا هنوز هم معتقدیم که آینده ایران، بیش از آنکه به نام افراد وابسته باشد، به قواعدی بستگی دارد که همه افراد باید در برابر آن برابر باشند.

هدف من ماندگار شدن یک اندیشه بوده است.

اندیشه‌ای که می‌گوید:

هیچ ملتی بدون احترام به حق انتخاب مردم، به آزادی پایدار نخواهد رسید.

پیامی به سیاستگذاران آمریکا

اگر این کتاب روزی به دست سیاستگذاران آمریکا برسد، آرزو دارم پیش از هر قضاوتی تنها یک پرسش را از خود بپرسند:

آیا ما مسئله ایران را درست شناخته‌ایم؟

در طول نزدیک به نیم قرن، سیاست‌های گوناگونی درباره ایران آزموده شده است.

تحریم.

مذاکره.

فشار حداکثری.

فشار حداقلی.

تهدید نظامی.

توافق هسته‌ای.

بازگشت به مذاکره.

خروج از مذاکره.

اما در همه این سال‌ها، یک موضوع کمتر مورد توجه قرار گرفته است:

ساختار حقوقی و قانون اساسی جمهوری اسلامی.

به باور ما، تا زمانی که ریشه بحران شناخته نشود، هیچ راهحلی نیز پایدار نخواهد بود.

هدف ما هرگز این نبوده است که آمریکا آینده ایران را تعیین کند.

نه چنین حقی برای هیچ کشور خارجی قائل هستیم و نه چنین انتظاری داریم.

تنها انتظار ما این است که در تحلیل ایران، میان حکومت ایران و ملت ایران تفاوت گذاشته شود.

همان‌گونه که از سیاستگذاران آمریکایی نمی‌خواهیم شکل حکومت آینده ایران را تعیین کنند، از آنان نیز انتظار نداریم که در رقابت‌های سیاسی ایرانیان جانب گروه خاصی را بگیرند.

تنها خواسته ما این است که از حق مردم ایران برای انتخاب آزادانه قانون اساسی آینده خود حمایت کنند.

به باور ما، این حمایت بسیار مؤثرتر از حمایت از هر فرد یا هر جریان سیاسی خواهد بود.

در کنار آن، بار دیگر بر این نکته تأکید می‌کنیم که فشارهای اقتصادی نیز باید هوشمندانه طراحی شوند.

فشار بر مردم، هرگز به آزادی مردم منجر نخواهد شد.

عدالت می‌خواستیم.

استقلال می‌خواستیم.

اما در میان شور انقلاب، کمتر کسی پرسید:

قانون اساسی آینده را چه کسانی خواهند نوشت و چه کسانی بر اجرای آن نظارت خواهند کرد؟

شاید بزرگترین درس تاریخ معاصر ایران همین باشد.

هیچ آرمانی، هر اندازه زیبا، جایگزین یک قانون اساسی عادلانه نمی‌شود.

از شما می‌خواهم هیچ‌گاه آن اشتباه را تکرار نکنید.

اگر روزی دوباره فرصتی برای ساختن ایران فراهم شد، اجازه ندهید هیچ فرد، هیچ حزب، هیچ قدرت داخلی و هیچ قدرت خارجی، قانون اساسی را به جای ملت ایران بنویسد.

از اختلاف نترسید.

اختلاف، بخشی از آزادی است

از گفت‌وگو فرار نکنید

گفت‌وگو، زیربنای مردم‌سالاری است.

اما هرگز هدف مشترک را فراموش نکنید.

ایران، بیش از هر چیز، به همدلی نیاز دارد

در طول عمرم، بارها دیده‌ام که اختلاف‌های کوچک، فرصت‌های بزرگ را از میان برده‌اند.

آرزوی من این است که نسل شما، به جای آنکه انرژی خود را صرف اثبات اشتباه دیگران کند، آن را صرف ساختن آینده‌ای بهتر برای ایران کند.

انقلاب ایران تنها سیاست و حکومت ایران را تغییر نداد؛ یکی از بزرگترین مهاجرت‌های نیروی انسانی متخصص ایران را نیز به دنبال آورد.

سال‌ها پیش سخنی از پیر الیوت ترودو، نخست‌وزیر پیشین کانادا، در ذهنم باقی ماند. مضمون سخنش این بود که انقلاب ایران برای کانادا از نظر جذب نیروی انسانی بسیار سودمند بود، زیرا در مدت کوتاهی هزاران پزشک، مهندس و متخصص ایرانی به کانادا مهاجرت کردند؛ انسان‌هایی که ایران سال‌ها برای آموزش و پرورش آنان سرمایه‌گذاری کرده بود و کشور دیگری، بدون پرداخت آن هزینه، از دانش و تجربه‌شان بهره‌مند شد.

من این سخن را همیشه نمادی از یکی از بزرگترین خسارت‌های ایران پس از انقلاب دانسته‌ام.

کشوری که بهترین فرزندان خود را آموزش دهد، اما نتواند شرایطی فراهم کند که آنان در سرزمین خود بمانند و آن را بسازند، فقط سرمایه مالی از دست نمی‌دهد؛ بخشی از آینده خود را نیز صادر می‌کند.

اگر روزی این کتاب دیگر خواننده‌ای نداشته باشد، اما ایران دارای قانونی باشد که با رأی آزاد مردم نوشته شده باشد، من آن را بزرگترین موفقیت زندگی خود خواهم دانست.

زیرا هدف من ماندگار شدن نام خودم نبوده است.

شاید حتی هیچک از آنها تصویب نشود.

اما اگر آن مجلس آزاد، قانونی و برخاسته از رأی واقعی مردم باشد، من نتیجه آن را با احترام خواهم پذیرفت.

زیرا آنچه برای من اهمیت دارد، حق انتخاب ملت ایران است، نه پیروزی اندیشه شخصی من.

شاید بزرگترین آرزوی من این نباشد که آیندگان بگویند:

سهراب چمن‌آرا درست می‌گفت

آرزوی من این است که روزی بگویند:

«نسلی از ایرانیان، سرانجام توانست قانونی را بنویسد که هیچکس آن را بر آنان تحمیل نکرده بود»

در اینجا یک طنز تلخ تاریخی نیز وجود دارد که سال‌ها ذهن مرا مشغول کرده است: روحانیانی که پس از انقلاب قانون اساسی جمهوری اسلامی را نوشتند، با همه انتقادهایی که من به محتوای آن دارم، ساختاری ایجاد کردند که خودشان نزدیک به نیم قرن بر اساس همان ساختار حکومت کرده و از آن پاسداری کرده‌اند. مشکل من نیز دقیقاً همین‌جاست: آنان اهمیت قانون اساسی را فهمیدند؛ مخالفانشان بسیار دیر فهمیدند که برای تغییر پایدار، پیش از هر چیز باید درباره قانون اساسی سخن گفت.

سخنی با نسل آینده ایران

اگر این کتاب به دست جوانی برسد که امروز بیست یا سی سال دارد، شاید از خود پرسد:

«این نویسنده پس از این همه سال تجربه، در پایان عمر سیاسی خود، چه پیامی برای ما دارد؟»

پاسخ من بسیار ساده است.

من از شما نمی‌خواهم از اندیشه‌های من پیروی کنید.

از شما نمی‌خواهم کتاب‌های مرا بپذیرید.

حتی از شما نمی‌خواهم با همه نتیجه‌گیری‌های من موافق باشید.

تنها یک خواهش دارم.

پیش از آنکه درباره حاکمان آینده ایران تصمیم بگیرید، درباره قواعدی تصمیم بگیرید که آن حاکمان باید از آنها پیروی کنند.

اشخاص می‌آیند و می‌روند.

احزاب تشکیل می‌شوند و از میان می‌روند.

نسل‌ها تغییر می‌کنند.

اما قانون اساسی ممکن است سرنوشت یک ملت را برای ده‌ها سال تعیین کند.

اگر نسل شما اشتباه نسل ما را تکرار نکند، بزرگترین پیروزی را به دست آورده است.

نسل ما نیز آرزوهای بزرگی داشت.

ما نیز آزادی می‌خواستیم.

در سال‌های اخیر، بارها از من پرسیده‌اند:

«بعد از این همه سال، آیا هنوز هم فکر می‌کنید مجلس مؤسسان راحل ایران است؟»

پاسخ من امروز همان است که سال‌ها پیش بود؛ با این تفاوت که اکنون آن را با اطمینان بیشتری بیان می‌کنم. بله.

نه به این دلیل که مجلس مؤسسان همه مشکلات ایران را حل خواهد کرد، بلکه به این دلیل که بدون آن، هیچ راحل پایداری به وجود نخواهد آمد.

من هرگز نگفتم که مجلس مؤسسان، خود هدف است.

مجلس مؤسسان، روش رسیدن به هدف است.

هدف آن است که مردم ایران برای نخستین بار، بدون اجبار، بدون تحمیل و بدون نسخه‌ای که از پیش نوشته شده باشد، درباره آینده کشور خود تصمیم بگیرند.

در طول بیش از یک قرن گذشته، ایرانیان بارها برای آزادی مبارزه کرده‌اند.

انقلاب مشروطه، نهضت ملی شدن نفت، انقلاب ۱۳۵۷، جنبش سبز، جنبش «زن، زندگی، آزادی» و اعتراض‌های سال‌های اخیر، همگی نشان داده‌اند که خواست تغییر همواره در جامعه ایران زنده بوده است.

اما هر بار، پرسش اساسی بی‌پاسخ مانده است:

چه کسی باید قانون اساسی را بنویسد؟

اگر پاسخ این پرسش روشن نباشد، حتی موفق‌ترین جنبش‌ها نیز ممکن است دوباره به همان نقطه‌ای برسند که نسل‌های پیش از آنان رسیده بودند.

من نه جمهوری را بر مردم تحمیل می‌کنم، نه سلطنت را، نه نظام ریاستی را و نه نظام پارلمانی را.

من حتی نمی‌گویم قانون اساسی آینده باید شبیه قانون اساسی کدام کشور باشد.

همه این تصمیم‌ها باید به مردم ایران و نمایندگان منتخب آنان واگذار شود.

وظیفه من تنها یادآوری یک اصل ساده است:

هیچ ملتی، با قانون اساسی تحمیلی، به آزادی پایدار نرسیده است:

از همین رو، تمام آنچه در این کتاب نوشته‌ام، در نهایت به یک مطالبه بازمی‌گردد:

اجازه دهید ملت ایران، خود درباره قانون اساسی آینده‌اش تصمیم بگیرد.

من نه از یک حزب سخن می‌گویم و نه از یک ایدئولوژی.

من از حق سخن می‌گویم که به باور من، از هر حق سیاسی دیگری بنیادی‌تر است:

حق تعیین قوای که همه، از حاکم تا شهروند، در برابر آن برابر باشند.

اگر روزی چنین مجلسی در ایران تشکیل شود، ممکن است بسیاری از پیشنهادها من پذیرفته نشود.

من نیز بارها کوشیدم گفت‌وگو را به نقطه‌ای بازگردانم که از نظر من، ریشه اختلاف‌ها بود:

اگر قرار است مردم تصمیم بگیرند، چرا از مجلس مؤسسان آغاز نکنیم؟

گاهی این پرسش با استقبال روبه‌رو می‌شد و گاهی با سکوت.

گاهی نیز مخالفت‌هایی پیش می‌آمد که بیش از آنکه بر سر اصل موضوع باشد، ناشی از بی‌اعتمادی‌ها، پیش‌داوری‌ها یا اختلاف‌های قدیمی میان افراد بود.

در آغاز، این وضعیت مرا ناامید می‌کرد.

با خود می‌گفتم چگونه ممکن است کسانی که همگی از آزادی، دموکراسی و آینده ایران سخن می‌گویند، نتوانند بر سر ساده‌ترین اصل دموکراتیک، یعنی حق مردم برای انتخاب قانون اساسی آینده خود، به توافق برسند؟

اما به مرور زمان، نگاهم تغییر کرد.

فهمیدم که اختلاف نظر، بخشی طبیعی از هر جامعه آزاد است.

آنچه یک حرکت ملی را ناتوان می‌کند، وجود اختلاف نیست؛ بلکه ناتوانی در عبور از اختلاف و رسیدن به حداقلی از همکاری است.

از همان زمان، تصمیم گرفتم دیگر وقت خود را صرف متقاعد کردن همه افراد نکنم.

آموختم که هیچ اندیشه‌ای با اجبار پذیرفته نمی‌شود.

هر کس باید در زمان خود، به نتیجه خود برسد.

وظیفه من تنها این بود که آنچه را درست می‌دانم، با احترام، استدلال و پایداری بیان کنم.

اگر کسی همراه شد، از او سپاسگزار باشم.

و اگر نشد، راه خود را ادامه دهم.

شاید مهم‌ترین درسی که در این سال‌ها گرفتم، این بود که در فعالیت سیاسی نباید امید را به افراد گره زد.

افراد می‌آیند و می‌روند.

دوستان امروز ممکن است فردا مسیر دیگری را انتخاب کنند.

کسانی که امروز مخالفاند، شاید فردا همراه شوند.

اما اگر هدف روشن باشد، راه ادامه پیدا می‌کند.

امروز، وقتی به گذشته نگاه می‌کنم، از هیچ‌یک از آن تجربه‌ها احساس تلخی ندارم.

هر گفت‌وگو، هر نامه، هر جلسه و حتی هر شکست، مرا یک گام به شناخت بهتر واقعیت نزدیک‌تر کرد.

و شاید همین تجربه‌ها بود که مرا به این باور رساند که مبارزه برای آینده ایران، بیش از هر چیز، به صبر، استمرار و ایمان به یک اندیشه نیاز دارد؛ نه به هیجان‌های زودگذر و پیروزی‌های کوتاه‌مدت.

چرا هنوز مجلس مؤسسان؟

اما به همان اندازه مهم بود که این پیام از سوی ایرانیان ساکن ایالت‌های مختلف آمریکا نیز به سناتورها و نمایندگان کنگره منتقل شود.

از دوستان خود خواستیم که هر کدام، با امضای خود، همان نامه را برای سناتورهای ایالت محل سکونتشان ارسال کنند و موضوع را شخصاً خودشان پیگیری نمایند

تصور ما ساده بود.

اگر در دهه‌های ایالت آمریکا، شهروندان ایرانی - آمریکایی با یک پیام مشترک درباره قانون اساسی جمهوری اسلامی با نمایندگان خود گفت‌وگو کنند، شاید برای نخستین بار این موضوع وارد فضای رسمی تصمیم‌گیری در واشنگتن شود.

من نیز همین مسیر را در ایالت ایلینوی دنبال کردم.

سال‌ها با دفتر سناتورهای ایالت خود در ارتباط بودم و همواره یک پیام را تکرار کردم:

مشکل ایران، تنها افراد نیستند؛ ساختاری است که افراد را تولید و بازتولید می‌کند.

پاسخ‌هایی که دریافت می‌کردم غالباً محترمانه بود، اما به تدریج دریافتم که میان شنیدن یک پیام و تبدیل آن به سیاست عملی، فاصله‌ای بسیار طولانی وجود دارد.

با این حال، هرگز این تلاش‌ها را بیهوده ندانستم.

در فعالیت سیاسی، هیچ نامه‌ای که اندیشه‌ای درست را منتقل کند، کاملاً بی‌اثر نیست.

گاهی نتیجه آن سال‌ها بعد آشکار می‌شود.

آنچه این راه به من آموخت

فعالیت سیاسی، برخلاف فعالیت مهندسی، فرمول ثابتی ندارد.

در مهندسی، اگر محاسبات درست باشد، نتیجه نیز معمولاً قابل پیش‌بینی است.

اما در سیاست، درست بودن یک اندیشه به تنهایی تضمین‌کننده موفقیت آن نیست.

در سال‌هایی که برای رساندن پیام «دو مطالبه بنیادین» تلاش می‌کردم، با افراد بسیاری آشنا شدم.

برخی استاد دانشگاه بودند، برخی فعال سیاسی، برخی نظامی بازنشسته، برخی مدیر و برخی تنها شهروندانی که دل در گرو آینده ایران داشتند.

تقریباً همه آنان در یک موضوع اتفاق نظر داشتند:

ایران باید تغییر کند.

اما هنگامی که سخن از راه رسیدن به آن تغییر می‌شد، اختلاف‌ها آغاز می‌شد.

برخی آینده را در بازگشت به گذشته جست‌وجو می‌کردند.

برخی همه امید خود را به فشار خارجی بسته بودند.

برخی در انتظار ظهور یک رهبر کاریزماتیک بودند.

و برخی نیز چنان سرگرم اختلاف‌های درون اپوزیسیون بودند که فرصت پرداختن به اصل مسئله را از دست می‌دادند.

نه به عنوان شعار، بلکه به عنوان دو پایهای که به باور من می‌توانند آغازگر گفت‌وگویی ملی درباره آینده ایران باشند. در سال‌های اخیر، همه تلاش من این بوده است که این دو مطالبه از محدوده بحث‌های خصوصی و نوشته‌های شخصی خارج شوند و به گوش کسانی برسند که در شکل‌گیری سیاست‌های بین‌المللی درباره ایران نقش دارند. این تلاش، سرآغاز مرحله تازه‌ای از فعالیت‌های من بود؛ مرحله‌ای که با سایروس فورس و تدوین «نقشه راه» وارد عرصه عملی شد.

از اندیشه تا عمل؛ سایروس فورس و نقشه راه

در طول سال‌ها، بارها از خود پرسیده بودم که آیا نوشتن کتاب، مقاله و نامه، به تنهایی می‌تواند تغییری در سرنوشت ایران ایجاد کند؟

پاسخ من، هر بار، منفی بود.

اندیشه، اگر به عمل نرسد، تنها در کتابخانه‌ها باقی می‌ماند. از سوی دیگر، عمل بدون اندیشه نیز سرانجامی جز تکرار اشتباهات گذشته نخواهد داشت.

به همین دلیل، همراه چند تن از دوستان، تصمیم گرفتیم پلی میان اندیشه و عمل ایجاد کنیم.

حاصل آن تلاش، مجموعه‌ای بود که با نام سایروس فورس فعالیت می‌کرد.

هدف ما نه تشکیل یک حزب سیاسی بود و نه رقابت با سازمان‌ها و جریان‌های موجود.

ما خود را نه آلترناتیو حکومت می‌دانستیم و نه آلترناتیو اپوزیسیون.

تنها یک هدف داشتیم:

رساندن دو مطالبه بنیادین مردم ایران به گوش تصمیم‌گیران ایالات متحده آمریکا.

برای این منظور، کتابچه‌ای دوزبانه تهیه شد که آن را «نقشه راه» نامیده و کیومرث نعیمی آنرا در سپتامبر 2024 منتشر کرد.

نیمی از آن به زبان فارسی و نیمی دیگر به زبان انگلیسی بود تا هم برای ایرانیان قابل استفاده باشد و هم برای سیاستگذاران آمریکایی.

در این کتابچه هیچ برنامه‌ای برای تعیین شکل حکومت آینده ایران ارائه نشده بود.

نه از جمهوری دفاع شده بود، نه از سلطنت و نه از هیچ ایدئولوژی خاص.

تمام تأکید بر این بوده که مردم ایران باید خود، از طریق یک مجلس مؤسسان واقعی، درباره آینده کشورشان تصمیم بگیرند.

در کنار آن، پیشنهاد کردیم که سیاست فشار بر جمهوری اسلامی نیز از نو تعریف شود؛ به گونه‌ای که فشار اصلی متوجه مراکز قدرت و ثروت باشد، نه مردم عادی.

برای آنکه این پیام تنها نظر شخصی تلقی نشود، نامه‌ای مشترک تهیه کردیم که اعضای اصلی سایروس فورس آن را امضا کردند.

سال‌ها مطالعه، تجربه و گفت‌وگو با افراد گوناگون، مرا به این نتیجه رساند که اگر بخواهم همه آرزوها و پیشنهادها را برای آینده ایران را تنها در دو جمله خلاصه کنم، آن دو جمله چیزی جز «دو مطالبه بنیادین» نخواهند بود.

من هرگز ادعا نکرده‌ام که برای همه مشکلات ایران پاسخ آماده دارم.

نه اقتصاددان هستم، نه حقوقدان و نه سیاستمدار حرفه‌ای.

من یک مهندس هستم؛ و شاید همین نگاه مهندسی باعث شده است که همیشه پیش از پرداختن به جزئیات، به دنبال یافتن ریشه مسئله باشم.

از دیدگاه من، نخستین مطالبه بنیادین، تشکیل مجلس مؤسسان است.

نه من، نه هیچ حزب سیاسی، نه هیچ پادشاه، نه هیچ رئیس‌جمهور و نه هیچ قدرت خارجی، نباید قانون اساسی آینده ایران را از پیش تعیین کند.

این حق تنها متعلق به ملت ایران است که در فضایی آزاد، نمایندگان خود را انتخاب کند و درباره نظام آینده کشور تصمیم بگیرد.

من در طول سال‌ها با جمهوری‌خواهان، مشروطه‌خواهان، ملی‌گرایان، مذهبی‌ها و حتی کسانی که هیچ گرایش سیاسی نداشتند، گفت‌وگو کرده‌ام.

اختلاف‌های فراوانی میان آنان وجود داشت، اما همیشه یک پرسش را مطرح می‌کردم:

اگر همه شما از رأی مردم سخن می‌گویید، چرا از تشکیل مجلس مؤسسان هراس دارید؟

به باور من، هر کس واقعاً به مردم‌سالاری ایمان داشته باشد، باید نخستین مدافع مجلس مؤسسان باشد؛ زیرا آن مجلس قرار نیست نظر نویسنده این کتاب را تصویب کند، بلکه قرار است اراده ملت ایران را منعکس کند.

اما مطالبه دوم نیز به همان اندازه اهمیت دارد.

در تمام این سال‌ها، بارها دیده‌ام که فشارهای اقتصادی، پیش از آنکه مسئولان حکومت را هدف قرار دهد، زندگی مردم عادی را دشوارتر کرده است.

از همین رو، همواره بر این باور بوده‌ام که سیاست فشار باید متوجه کسانی باشد که قدرت، ثروت و تصمیم‌گیری را در اختیار دارند، نه خانواده‌هایی که هیچ نقشی در تصمیم‌های حکومت ندارند.

به همین دلیل، از سال‌ها پیش پیشنهاد تحریم‌های هوشمند را مطرح کردم؛ تحریم‌هایی که متوجه مراکز اصلی قدرت، شبکه‌های مالی و افرادی باشد که از ساختار موجود سود می‌برند، نه متوجه مردم، بیمارستان‌ها، دانشگاه‌ها و زندگی روزمره شهروندان.

برای من، این دو مطالبه از یکدیگر جدا نیستند.

اگر تنها از مجلس مؤسسان سخن بگوییم، اما راهی برای کاهش فشار بر مردم نداشته باشیم، مسئولیت اخلاقی خود را نادیده گرفته‌ایم.

و اگر تنها از تحریم یا فشار سیاسی سخن بگوییم، اما درباره آینده حقوقی و ساختار سیاسی ایران برنامه‌ای نداشته باشیم، باز هم راه‌حلی پایدار ارائه نکرده‌ایم.

از همین رو، در همه نوشته‌ها، نامه‌ها و گفت‌وگوهایم، این دو مطالبه را همواره در کنار یکدیگر مطرح کرده‌ام.

فصل هشتم

یک عمر جست‌وجو

احتمالاً پنجاه سال پیش، اگر کسی از من می‌پرسید بزرگترین مشکل ایران چیست، مانند بسیاری از هم‌سلانم از حکومت، اشخاص، احزاب یا قدرت‌های خارجی سخن می‌گفتم.

اما امروز، پس از نیم قرن تجربه در ایران و آمریکا، پس از فعالیت در صنعت، تجارت، سیاست و ارتباط با افراد گوناگون، پاسخ من تنها در یک جمله خلاصه می‌شود:

بزرگترین مسئله ایران، قانون اساسی آن است.

این نتیجه را نه از مطالعه یک کتاب و نه از شنیدن یک سخنرانی به دست آورده‌ام، بلکه حاصل تجربه‌ای است که از روزهای انقلاب ۱۳۵۷ آغاز شد و تا امروز ادامه یافته است.

من از نزدیک دیدم که چگونه وعده تشکیل مجلس مؤسسان، که یکی از خواسته‌های اصلی مردم بود، به مجلس خبرگان تبدیل شد؛ چگونه قانونی نوشته شد که سرنوشت چند نسل از ایرانیان را رقم زد؛ و چگونه همان قانون، به جای آنکه قدرت را محدود کند، قدرت را در دست گروهی خاص متمرکز ساخت.

در سال‌های بعد، هر بار که بحرانی تازه در ایران پدید آمد، دوباره همان پرسش در ذهنم زنده شد:

آیا مشکل در افراد است، یا در ساختاری که افراد را می‌آورد و می‌برد، اما خود باقی می‌ماند؟

سال‌ها طول کشید تا پاسخ خود را پیدا کنم.

به این نتیجه رسیدم که اگر بهترین انسان‌ها نیز وارد ساختاری نادرست شوند، دیر یا زود همان ساختار بر آنان غلبه خواهد کرد. در مقابل، اگر ساختار درست باشد، حتی انسان‌های معمولی نیز ناچار خواهند بود در چارچوب قانون حرکت کنند.

از همین رو، همه فعالیت‌های سیاسی، اجتماعی و فکری من به‌تدریج حول یک محور متمرکز شد:

چگونه می‌توان ایران را دوباره به نقطه‌ای رساند که مردم، خود درباره قانون اساسی آینده کشورشان تصمیم بگیرند؟

این پرسش، انگیزه نوشتن این کتاب نیز هست.

من این کتاب را ننوشت‌ام تا خواننده را به پذیرش عقیده‌ای خاص وادار کنم.

آن را نوشتم تا شاید نسل جوان ایران، همان پرسشی را از خود بپرسد که سال‌ها ذهن مرا به خود مشغول کرده است:

چرا پس از بیش از یک قرن، از انقلاب مشروطه تا امروز، هنوز ملت ایران فرصت نیافته است که در فضایی آزاد، قانون اساسی خود را از طریق یک مجلس مؤسسان واقعی تدوین کند؟

اگر این پرسش روزی به مطالبه مشترک میلیون‌ها ایرانی تبدیل شود، من باور دارم که راه آینده ایران نیز از همان‌جا آغاز خواهد شد.

دو مطالبه بنیادین

در انقلاب ۱۳۵۷ نیز مردم با شعارهای گوناگون به میدان آمدند، اما در نهایت، به جای مجلس مؤسسان، مجلس خبرگان قانون اساسی تشکیل شد و سر نوشت کشور در مسیری قرار گرفت که کمتر کسی آن را پیش‌بینی می‌کرد.

همین تجربه تاریخی باعث شد که از نخستین سال‌های پس از انقلاب، همه فعالیت‌های فکری و سیاسی خود را بر یک موضوع متمرکز کنم:

قانون اساسی.

در این راه، گاه تنها ماندم، گاه مورد انتقاد قرار گرفتم و گاه حتی دوستانم نیز معتقد بودند که مردم به چنین بحث‌هایی علاقه‌ای ندارند.

اما من باور داشتم که اگر درباره زیربنای حقوقی یک حکومت گفت‌وگو نشود، هر تغییر سیاسی، دیر یا زود، به همان مشکلات گذشته باز خواهد گشت.

به همین دلیل، هر کتابی که نوشتم، هر نامه‌ای که ارسال کردم و هر گفت‌وگویی که انجام دادم، در نهایت به همین نقطه بازمی‌گشت.

من نه تاریخ‌نگار هستم، نه سیاستمدار حرفه‌ای و نه حقوق‌دان.

من یک مهندس هستم.

شاید همین نگاه مهندسی باعث شده است که همیشه بیش از آنکه به ظاهر ساختمان نگاه کنم، به پی و شالوده آن بیندیشم.

اگر ساختمان ترک بردارد، می‌توان دیوار را تعمیر کرد.

اما اگر پی ساختمان ایراد داشته باشد، رنگ‌آمیزی دیوارها هیچ مشکلی را حل نخواهد کرد.

به اعتقاد من، قانون اساسی، پی هر کشور است.

اگر این پی بر پایه عدالت، آزادی، مسئولیت‌پذیری و حاکمیت مردم بنا نشود، هیچ دولتی، هر اندازه هم که نیت خیر داشته باشد، نخواهد توانست آینده‌ای پایدار برای کشور بسازد.

شاید بسیاری با دیدگاه‌های من موافق نباشند.

این حق طبیعی هر انسان آزادی است.

اما آرزو دارم حتی کسانی که با نتیجه‌گیری‌های من موافق نیستند، دست‌کم این پرسش را از خود بپرسند:

«آیا بدون یک قانون اساسی که مورد پذیرش مردم باشد، می‌توان آینده‌ای متفاوت برای ایران ساخت؟»

اگر این کتاب بتواند چنین پرسشی را در ذهن خواننده ایجاد کند، احساس می‌کنم هدف خود را به دست آورده‌ام.

زیرا هدف من از آغاز، قانع کردن مردم نبود.

هدفم، به اندیشیدن واداشتن آنان بود.

به همین دلیل، در تمام نامه‌هایی که برای سناتورهای، اعضای کنگره، اندیشکده‌ها، فرماندهان نظامی و مسئولان دولت آمریکا تهیه می‌کردم، همواره دو درخواست مشخص را مطرح می‌کردم.

نخست، حمایت سیاسی و اخلاقی از حق مردم ایران برای تشکیل مجلس مؤسسان و تدوین قانون اساسی جدید.

دوم، تغییر سیاست آمریکا از تمرکز بر جنگ و تقابل نظامی، به تمرکز بر ریشه حقوقی بحران ایران.

من این تغییر را «انتقال میدان نبرد از خلیج فارس به قانون اساسی» می‌نامیدم.

هرچه بیشتر در این مسیر پیش رفتم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که بسیاری از اختلاف‌های سیاسی ایرانیان خارج از کشور، ناشی از آن است که هر گروه، شخص یا ایدئولوژی مورد علاقه خود را راحل نهایی می‌داند.

اما اگر همه بپذیرند که تصمیم نهایی باید در مجلس مؤسسان و با رأی نمایندگان واقعی ملت گرفته شود، بسیاری از این اختلاف‌ها پیش از آنکه به دشمنی تبدیل شوند، از میان خواهند رفت.

من هرگز ادعا نکرده‌ام که بهترین قانون اساسی را نوشته‌ام یا بهترین نظام سیاسی را می‌شناسم.

تمام حرف من این بوده است که هیچ‌کس، از جمله خود من، حق ندارد آینده هشتاد یا نود میلیون ایرانی را از پیش تعیین کند.

این حق تنها متعلق به مردم ایران است.

اگر این اصل پذیرفته شود، اختلاف‌ها به جای آنکه در خیابان یا میدان جنگ حل شوند، در مجلس مؤسسان و از طریق گفت‌وگو و رأی‌گیری حل خواهند شد.

امروز نیز، پس از نزدیک به پنجاه سال فعالیت، اگر از من بپرسند مهمترین آرزوی سیاسی‌ات چیست، پاسخ من همان است که سال‌ها پیش بود:

اینکه روزی مردم ایران آزادانه نمایندگان خود را برای تشکیل مجلس مؤسسان انتخاب کنند و قانون اساسی آینده کشورشان را، بدون تحمیل هیچ فرد، حزب یا قدرت خارجی، خودشان بنویسند.

اگر آن روز را ببینم، احساس خواهم کرد که تمام این سال‌ها بیهوده تلاش نکرده‌ام.

چرا این کتاب را نوشتم؟

گاهی از من می‌پرسند:

اگر باور داری که تصمیم نهایی با مردم ایران است، پس چرا این همه سال کتاب نوشته‌ای، مقاله منتشر کرده‌ای، نامه نوشته‌ای و با سیاستمداران، اندیشکده‌ها و رسانه‌ها گفت‌وگو کرده‌ای؟

پاسخ من ساده است.

من هرگز نخواست‌ام مردم را به پذیرش عقیده خود وادار کنم.

اگر هدفم تبلیغ یک شخص یا یک ایدئولوژی بود، شاید راه‌های ساده‌تر و پرتعدادتری نیز وجود داشت.

آنچه مرا وادار به نوشتن کرد، نگرانی از تکرار یک اشتباه تاریخی بود.

در انقلاب مشروطه، مردم برای قانون قیام کردند، اما قانون اساسی به‌تدریج از مسیر اصلی خود منحرف شد.

"این مرد به درد این مأموریت نمی‌خورد."

من این روایت را صرفاً به عنوان مطلبی که در کتاب کنت تیمرمن آمده است نقل می‌کنم و درباره درستی یا نادرستی آن قضاوتی ندارم.

اما مطالعه آن کتاب، در کنار تجربه‌های شخصی خودم، باعث شد برخی برداشت‌هایی که سال‌ها در ذهن داشتم، برایم روشن‌تر شود.

دوستی و همکاری من و آقای نعیمی از همان زمان، در قالب سایروس فورس، شکل جدی‌تری به خود گرفت.

او سایروس فورس را در سال ۲۰۱۳ به ثبت رسانده بود و از همان ابتدا شخصیت‌هایی مانند سرلشکر بازنشسته پل واللی، شری راز و جو کافمن از اعضای اصلی آن بودند.

آنچه مرا به این مجموعه نزدیک کرد، نه گرایش به اشخاص، بلکه همسویی در یک اندیشه بود:

اینکه آینده ایران باید از مسیر تشکیل مجلس مؤسسان و تدوین یک قانون اساسی حکومت پارلمانی جدید به دست نمایندگان واقعی مردم رقم بخورد، نه از طریق تحمیل نظر یک فرد، یک حزب یا یک قدرت خارجی.

آقای نعیمی همواره احترام ویژه‌ای برای شهبانو فرح پهلوی قائل بود و این احترام را نیز آشکارا بیان می‌کرد.

با این حال، در گفت‌وگوهای خصوصی، انتقادهای او از عملکرد سیاسی رضا پهلوی، در بسیاری از موارد حتی صریح‌تر از انتقادهای من بود، هرچند ترجیح می‌داد این دیدگاه‌ها را به صورت علنی مطرح نکند.

مأموریت من در سایروس فورس

از روزی که همکاری خود را با سایروس فورس آغاز کردم، برای خود یک اصل را مشخص کرده بودم.

من وارد این تشکیلات نشدم تا از شخص خاصی حمایت کنم یا با شخص دیگری مخالفت کنم.

هدف من نیز دستیابی به مقام، عنوان یا موقعیت سیاسی نبود.

تنها یک مأموریت برای خود قائل بودم:

اینکه اندیشه تشکیل مجلس مؤسسان و تدوین قانون اساسی جدید ایران را، که نزدیک به نیم قرن با آن زندگی کرده بودم، به گفت‌وگویی جدی در میان سیاست‌گذاران آمریکایی و ایرانیان خارج از کشور تبدیل کنم.

در تمام جلسات، نامه‌ها و پیشنهادهایی که تهیه می‌کردم، تلاش داشتم بحث را از اشخاص به سمت ساختارها هدایت کنم.

بارها می‌گفتم که مشکل ایران، فقط جمهوری اسلامی یا شخص رهبر آن نیست.

حتی اگر همه مسئولان امروز جمهوری اسلامی نیز تغییر کنند، تا زمانی که همان قانون اساسی باقی بماند، کشور دوباره در همان مسیر گذشته قرار خواهد گرفت.

همین‌طور اگر فردا رضا پهلوی، یا هر شخصیت سیاسی دیگری، بدون تشکیل مجلس مؤسسان و بدون تصویب یک قانون اساسی جدید به قدرت برسد، باز هم همان اشتباه تاریخی تکرار خواهد شد.

مشکل، افراد نیستند؛ مشکل، ساختاری است که قدرت را بدون نظارت و پاسخگویی در اختیار حاکمان قرار می‌دهد.

این همان درسی بود که من از انقلاب مشروطه، انقلاب ۱۳۵۷ و نزدیک به پنجاه سال فعالیت سیاسی آموخته بودم.

تغییر میدان نبرد، از خلیج فارس به قانون اساسی.

این شعار، برای من یک جمله تبلیغاتی نبود.

خلاصه چهل و چند سال تجربه، مطالعه، مشاهده و فعالیت سیاسی بود.

من باور داشتم که اگر سیاستگذاران آمریکایی به جای تمرکز صرف بر رفتارهای روزمره جمهوری اسلامی، به ساختار حقوقی و قانونی آن توجه کنند، راحل‌های کاملاً متفاوتی پیش روی آنان قرار خواهد گرفت.

از همین رو، در سال‌های بعد تقریباً تمام نامه‌ها، کتاب‌ها، بیانی‌ها و پیشنهادهایی که تهیه کردم، به نوعی به همین محور بازمی‌گشتند:

تشکیل مجلس مؤسسان و تدوین قانون اساسی جدید، به دست نمایندگان واقعی مردم ایران.

آشنایی من با کیومرث نعیمی و ورود به سایروس فورس

آقای کیومرث، جان، نعیمی از چهره‌های شناخته‌شده جامعه ایرانیان مقیم فلوریدا بود و بسیاری از فعالان سیاسی خارج از کشور او را می‌شناختند.

او در طول سال‌های فعالیت خود، سه تشکل را پایه‌گذاری کرد که جلسات اولیه هر سه در منزل ایشان برگزار می‌شد:

کنگره همبستگی در سال ۲۰۰۶، جنبش ایرانیان در سال ۲۰۰۷ و سرانجام سایروس فورس که در سال ۲۰۱۳ به ثبت رسید.

در جلسات آغازین این تشکله‌ها، رضا پهلوی نیز حضور پیدا می‌کرد و در برخی از نشست‌های اولیه شرکت داشت، اما مانند بسیاری از فعالیت‌های سیاسی دیگر، پس از مدتی راه خود را از آن مجموعه جدا می‌کرد و به دنبال برنامه‌های دیگری می‌رفت.

من آقای نعیمی را از سال‌ها پیش می‌شناختم، اما معمولاً در جلسات هفتگی که در منزل ایشان برگزار می‌شد شرکت نمی‌کردم.

دلیل این تصمیم، برداشت و شناخت شخصی خودم از فضای سیاسی آن روزها و شیوه فعالیت افراد مختلف بود.

ترجیح می‌دادم مستقل بمانم و اندیشه‌هایم را از طریق کتاب‌ها، مقاله‌ها و فعالیت‌های خود دنبال کنم.

حدود شش سال پیش، همکاری نزدیک ما آغاز شد.

احساس می‌کردم او نیز به تدریج به همان نتیجه‌ای رسیده است که من سال‌ها پیش به آن رسیده بودم؛ اینکه ریشه بحران ایران را باید در قانون اساسی جمهوری اسلامی جست‌وجو کرد، نه صرفاً در تغییر اشخاص یا حکومت‌ها. هر چند که ایشان هم مثل بقیه قانون اساسی پیشنهادی خودش را نوشته و من در وب سایت "قانون دات ارگ" گذاشته بودم.

در همین دوران، کتاب «شمارش معکوس تا بحران» نوشته کنت تیمرمن را با دقت مطالعه کردم.

تیمرمن، که سال‌ها مسائل ایران را دنبال کرده است، در بخشی از کتاب خود به روابط و اطرافیان رضا پهلوی می‌پردازد و روایت‌هایی را درباره نگاه برخی مسئولان آمریکایی به او نقل می‌کند.

از جمله، تیمرمن از جلسه‌ای در دوران ریاست‌جمهوری رونالد ریگان یاد می‌کند که به نوشته او، ویلیام کیسی، رئیس وقت سازمان اطلاعات مرکزی آمریکا، سیا، هنری کیسینجر و چند تن دیگر در آن حضور داشته‌اند.

او می‌نویسد که در پایان آن جلسه، هنری کیسینجر درباره یکی از افراد مورد بحث گفته است:

پس از سال‌ها حضور در رسانه‌های فارسی‌زبان، به این نتیجه رسیدم که مصاحبه، هر قدر هم مفصل باشد، محدودیت‌های خود را دارد.

زمان برنامه در اختیار مجری بود، موضوع بحث را دیگران تعیین می‌کردند و گاه مهمترین بخش سخنانم، درست زمانی که می‌خواستم نتیجه‌گیری کنم، به پایان برنامه می‌رسید.

به همین دلیل تصمیم گرفتم خودم مستقیماً با مردم سخن بگویم.

صفحه‌ای در فیس‌بوک با عنوان «اندیشکده قانون اساسی حکومت پارلمانی» ایجاد کردم و سال‌ها، تقریباً هر هفته، بدون وابستگی به هیچ حزب و سازمانی، ویدئوهای کوتاهی منتشر می‌کردم.

در آن برنامه‌ها نه به دفاع از جمهوری اسلامی می‌پرداختم، نه به دفاع از سلطنت، نه از جمهوری و نه از هیچ ایدئولوژی دیگری.

تنها یک سؤال را بارها و بارها مطرح می‌کردم:

«قرار است ایران فردا با چه قانون اساسی اداره شود؟»

همیشه تأکید می‌کردم که قبل از هر انتخابات، هر رفراندوم، هر تغییر حکومت و هر انتقال قدرت، مردم باید بدانند قرار است به چه چیزی رأی بدهند.

این سؤال، به ظاهر ساده، در عمل پریشی بود که کمتر کسی حاضر بود به آن پاسخ دهد.

هر گروهی تنها از پیروزی خود سخن می‌گفت، اما کمتر کسی درباره ساختار حقوقی فردای ایران برنامه‌ای روشن ارائه می‌کرد.

در آن سال‌ها شاید صدها ویدئو منتشر کردم.

تعداد بینندگان بعضی از آنها زیاد نبود، اما مطمئن بودم هر کسی که آنها را با دقت می‌دید، دیگر نمی‌توانست مسئله قانون اساسی را نادیده بگیرد.

هدف من اقتناع فوری مردم نبود؛ هدفم کاشتن یک پرسش در ذهن آنان بود.

همان پرسشی که سال‌ها پیش، در بهار ۱۳۵۸، در ذهن خودم شکل گرفته بود و هرگز مرا رها نکرد.

سال‌ها بعد، با شکل‌گیری سایروس فورس، این اندیشه وارد مرحله تازه‌ای شد.

دیگر هدف تنها گفت‌وگو با مردم نبود.

باید صدای کسانی که در داخل ایران خواهان تشکیل مجلس مؤسسان بودند، به گوش سیاست‌گذاران آمریکا نیز می‌رسید.

از همان ابتدا معتقد بودم اگر قرار است آمریکا در قبال ایران سیاستی مؤثر اتخاذ کند، نباید تنها به تحریم، مذاکره یا اقدام نظامی بیندیشد.

باید ریشه بحران را بشناسد.

به اعتقاد من، ریشه بحران ایران در قانون اساسی جمهوری اسلامی نهفته است.

تا زمانی که این ریشه باقی بماند، هر تغییر سیاسی، هر توافق و هر آتش‌بس، تنها درمانی موقت خواهد بود.

به همین دلیل، در سایروس فورس نیز همان اندیشه‌ای را دنبال کردم که سال‌ها پیش به تنهایی آغاز کرده بودم.

اگر مردم ایران پیش از پیروزی انقلاب درباره قانون اساسی آینده گفت‌وگو کرده بودند، شاید تاریخ کشور مسیر دیگری پیدا می‌کرد.

این جمله را بارها و بارها تکرار کردم؛ نه از روی لجابت، بلکه از روی تجربه.

مهندسی و سیاست

گاهی از من می‌پرسیدند:

«چرا یک مهندس این‌قدر درباره قانون اساسی صحبت می‌کند؟»

پاسخ من ساده بود.

مهندس، پیش از آنکه ساختمان ساخته شود، نقشه آن را بررسی می‌کند.

هیچ مهندسی نمی‌گوید ابتدا ساختمان را بسازیم و بعد درباره نقشه تصمیم بگیریم.

در سیاست نیز، قانون اساسی همان نقشه ساختمان کشور است.

اگر نقشه اشتباه باشد، بهترین مصالح، بهترین مهندسان و بهترین مدیران نیز نمی‌توانند ساختمان را نجات دهند.

شاید همین نگاه مهندسی بود که مرا وادار می‌کرد همیشه از ریشه‌ها سخن بگویم، نه از شاخه‌ها.

برای بسیاری، سیاست میدان رقابت افراد بود.

برای من، سیاست بیش از هر چیز، طراحی یک نظام بود.

روایی که هرگز را نکردم

در تمام این سال‌ها، روایی من هرگز رسیدن به مقام سیاسی یا تشکیل یک حزب نبود.

حتی اگر روزی تمام فعالیت‌های سیاسی من فراموش شود، آرزو دارم تنها یک اندیشه باقی بماند:

اینکه ایران باید با تشکیل یک مجلس مؤسسان واقعی، قانون اساسی آینده خود را بنویسد.

مجلسی که نماینده همه ملت باشد.

نه مجلسی که از پیش نتیجه آن تعیین شده باشد.

نه مجلسی که تنها برای تأیید متنی از پیش نوشته‌شده تشکیل شود.

و نه مجلسی که زیر سایه قدرت، آزادی تصمیم‌گیری نداشته باشد.

اگر روزی چنین مجلسی تشکیل شود، احساس خواهم کرد تلاش نزدیک به نیم قرن من بیپایان نبوده است.

سال‌ها درباره قانون اساسی نوشتم، سخن گفتم و هشدار دادم.

اما هنوز نمی‌دانستم که در سال‌های بعد، شرایطی فراهم خواهد شد که این اندیشه از یک تلاش فردی، به حرکتی سازمان‌یافته تبدیل شود؛ حرکتی که بعدها نام «سایروس فورس» را بر خود گرفت.

از اندیشکده قانون اساسی حکومت پارلمانی تا سایروس فورس

از نخستین روزی که در یکی از جلسات سیاسی درباره قانون اساسی سخن گفتم و سختم در دقیقه نهم قطع شد، تا روزی که ساعت‌ها در رسانه‌های مختلف درباره همین موضوع صحبت می‌کردم، مسیر طولانی طی شده بود.

در این سال‌ها، کتاب نوشتم.

مقاله نوشتم.

مصاحبه کردم.

در نشست‌های مختلف شرکت کردم.

با شخصیت‌های گوناگون سیاسی، دانشگاهی و فرهنگی به گفت‌وگو نشستم.

اما هرچه جلوتر می‌رفتم، بیشتر به این نتیجه می‌رسیدم که انتشار یک کتاب یا انجام چند مصاحبه، هرچند ضروری است، برای ایجاد یک تحول فکری در جامعه کافی نیست.

اندیشه، اگر در قالب یک حرکت منظم سازمان نیابد، به‌تدریج در میان انبوه خبرها و رویدادهای روز گم می‌شود.

به همین دلیل، احساس کردم زمان آن رسیده است که به جای فعالیت‌های پراکنده، چارچوبی منظم برای ادامه این راه ایجاد شود.

تجربهای که بارها تکرار شد

در تمام این سال‌ها، هرگاه با گروهی تازه آشنا می‌شدم، تقریباً گفت‌وگوها از یک نقطه آغاز می‌شد.

سخن از جمهوری اسلامی بود.

از عملکرد حکومت.

از تحریم‌ها.

از جنگ.

از روابط آمریکا و ایران.

از آینده کشور.

همه این موضوعات مهم بودند.

اما هنگامی که بحث را به قانون اساسی می‌کشیدم، فضای جلسه تغییر می‌کرد.

بعضی‌ها سکوت می‌کردند.

بعضی موضوع را عوض می‌کردند.

و بعضی دیگر می‌گفتند:

«اول حکومت را عوض کنیم؛ بعد درباره قانون اساسی تصمیم می‌گیریم»

من همیشه پاسخ می‌دادم:

«دقیقاً همین تفکر بود که ما را به سال ۱۳۵۷ رساند»

تنها هدفش این بود که این پرسش را در برابر افکار عمومی قرار دهد:

اگر امروز جمهوری اسلامی پایان یابد، آیا ما درباره قانون اساسی آینده آماده‌ایم؟

این پرسشی بود که کمتر کسی مایل بود به آن پاسخ دهد.

سال‌های گفت‌وگو با مردم

در صفحه‌های فیسبوک اندیشکده، برنامه‌های هفتگی آغاز شد.

هفته پس از هفته، ماه پس از ماه و سال پس از سال، درباره یک موضوع سخن گفتیم:

قانون اساسی.

شاید برای بسیاری، این تکرار خسته‌کننده به نظر می‌رسید.

اما من آن را تکرار نمی‌دیدم.

هر هفته از زاویه‌ای تازه به همان مسئله نگاه می‌کردم؛ گاهی از تاریخ مشروطه، گاهی از تجربه انقلاب ۱۳۵۷، گاهی از قانون اساسی آمریکا، گاهی از نظام‌های پارلمانی اروپا و گاهی از تجربه کشورهای منطقه.

هدف این بود که مخاطب به‌تدریج متوجه شود قانون اساسی تنها مجموعه‌ای از مواد حقوقی نیست؛ بلکه نقشه راه یک ملت برای ده‌ها سال آینده است.

در طول آن سال‌ها، صدها ساعت برنامه ضبط شد.

شاید بینندگان این برنامه‌ها هرگز میلیونی نبودند، اما برای من تعداد مخاطبان اهمیت درجه دوم داشت.

اگر تنها چند نفر، پس از پایان هر برنامه، به مطالعه قانون اساسی علاقه‌مند می‌شدند، احساس می‌کردم تلاش آن هفته بی‌ثمر نبوده است.

سیاست، بدون دشمنی

یکی از ویژگی‌هایی که همیشه سعی کردم در تمام این سال‌ها حفظ کنم، پرهیز از دشمن‌تراشی بود.

ممکن بود با بسیاری از شخصیت‌های سیاسی، گروه‌ها یا رسانه‌ها اختلاف نظر داشته باشم، اما هیچ‌گاه هدفم تخریب افراد نبود.

من معتقد بودم اشخاص می‌آیند و می‌روند، اما قانون اساسی برای نسل‌ها باقی می‌ماند.

به همین دلیل، حتی هنگامی که از اشتباهات اپوزیسیون سخن می‌گفتم، تلاش می‌کردم نقد من متوجه روش‌ها باشد، نه شخصیت‌ها.

از نگاه من، اگر فردا بهترین انسان نیز بدون یک قانون اساسی مناسب بر سر کار بیاید، باز هم راه برای بازگشت استبداد باز خواهد بود.

از یک اندیشه تا یک حرکت

سال‌ها گذشته بود.

امروز که به گذشته نگاه می‌کنم، می‌بینم هدف من هرگز مشهور شدن یا حضور در رسانه‌ها نبود. اگر هدفم شهرت بود، بسیار آسان‌تر می‌توانستم مانند بسیاری دیگر، هر روز درباره اشخاص و حوادث سیاسی اظهار نظر کنم.

اما من یک هدف بیشتر نداشتم:

اینکه حتی اگر تنها چند نفر، برای نخستین بار از خود بپرسند:

«آیا مشکل ایران، افراد هستند یا قانونی که این افراد را تولید می‌کند؟»

اگر این پرسش در ذهن یک جوان ایرانی شکل می‌گرفت، احساس می‌کردم آن مصاحبه بی‌نتیجه نبوده است.

از مصاحبه‌های پراکنده تا یک اندیشه منسجم

هرچه زمان می‌گذشت، برای من روشن‌تر می‌شد که مشکل تنها نبودن رسانه نیست؛ مشکل آن است که در میان بسیاری از فعالان سیاسی، بحث قانون اساسی هنوز به یک اولویت تبدیل نشده است.

در اغلب برنامه‌های سیاسی، ساعت‌ها درباره اشخاص، احزاب، انتخابات، سلطنت، جمهوری، انقلاب ۱۳۵۷، دخالت قدرت‌های خارجی یا اختلافات میان گروه‌های اپوزیسیون صحبت می‌شد، اما وقتی نوبت به این پرسش می‌رسید که:

«فردای جمهوری اسلامی بر اساس چه قانونی اداره خواهد شد؟»

سکوتی سنگین بر بحث حاکم می‌شد.

گاهی احساس می‌کردم بسیاری از فعالان سیاسی، قانون اساسی را موضوعی می‌دانند که می‌توان آن را به بعد از تغییر حکومت موکول کرد.

اما تجربه شخصی من درست برعکس این را نشان می‌داد.

من انقلاب ۱۳۵۷ را از نزدیک دیده بودم.

دیده بودم چگونه مردم با شعارهای مختلف به میدان آمدند، اما چون درباره قانون اساسی آینده توافقی وجود نداشت، سرنوشت کشور در اختیار گروه کوچکی قرار گرفت که مسیر انقلاب را به سود خود تغییر دادند.

به همین دلیل، در تمام مصاحبه‌هایم این هشدار را تکرار می‌کردم که اگر اپوزیسیون امروز درباره قانون اساسی آینده گفت‌وگو نکند، فردا نیز همان اشتباه گذشته تکرار خواهد شد.

اندیشکده قانون اساسی حکومت پارلمانی

از جایی به بعد احساس کردم دیگر مصاحبه‌های پراکنده کافی نیست.

باید جایی وجود می‌داشت که همه مطالب، استدلال‌ها، اسناد و پیشنهادها به صورت منظم ارائه شود؛ جایی که بحث قانون اساسی موضوع اصلی باشد، نه موضوعی فرعی در میان ده‌ها بحث دیگر.

با همین اندیشه، «اندیشکده قانون اساسی حکومت پارلمانی» در فیسبوک شکل گرفت.

هدف این اندیشکده رقابت با هیچ حزب یا سازمان سیاسی نبود.

هدف آن نیز تبلیغ شخص یا جریان خاصی نبود.

ایران نیز تا زمانی که بر پایه قانونی بنا شده باشد که تمرکز قدرت را به جای تقسیم قدرت تشویق می‌کند، با تغییر دولت‌ها و اشخاص درمان نخواهد شد.

به همین دلیل، در هر مصاحبه، هر مقاله و هر سخنرانی، دوباره به همان نقطه بازمی‌گشتم:

قانون اساسی.

گاهی احساس می‌کردم شنوندگان از این تکرار خسته می‌شوند.

دوستانی به من می‌گفتند بهتر است درباره موضوعات داغ روز صحبت کنی تا مخاطب بیشتری پیدا کنی.

اما من پاسخ می‌دادم:

اگر پزشکی بداند بیماری از قلب است، آیا باید برای جلب رضایت بیمار فقط درباره سردرد او حرف بزند؟

از نظر من، قانون اساسی قلب سیاست ایران بود.

سال‌های حضور در رسانه‌ها

به‌تدریج فرصت حضور در رسانه‌های فارسی‌زبان خارج از کشور برایم فراهم شد.

از نخستین رسانه‌هایی که مرا دعوت کرد، تلویزیون مردم بود که مدیریت آن را پارسا سربی بر عهده داشت.

چند برنامه در آن شبکه درباره قانون اساسی و ضرورت تشکیل مجلس مؤسسان برگزار شد.

برای من مهم نبود که بینندگان چقدر هستند؛ مهم این بود که برای نخستین بار می‌توانستم این موضوع را بدون آنکه پس از نه دقیقه میکروفن را قطع کنند، برای مردم توضیح دهم.

چندین گفت‌وگو نیز با مانی، در رادیوی پربیننده او، داشتم.

پس از آن، همکاری با میهن‌توی و برنامه‌های آقای سعید بهبهانی آغاز شد.

سعید بهبهانی هر هفته یک ساعت کتاب شاهنامه مرا روخوانی می‌کرد.

در آنجا نیز تلاش کردم بحث را از دعوای روزمره سیاسی به سمت آینده ایران و ضرورت تدوین یک قانون اساسی نوین سوق دهم.

در همان سال‌ها، خانم نورشید در رادیو «جوانان امروز» بارها مرا دعوت کرد.

طی چند سال، بیش از بیست و سی گفت‌وگو درباره قانون اساسی، مجلس مؤسسان، تجربه انقلاب ۱۳۵۷ و آینده ایران انجام دادیم.

متأسفانه بعدها تمام آن برنامه‌ها از یوتیوب حذف شدند.

از بین رفتن آن آرشیو برایم ناراحت‌کننده بود؛ نه به خاطر نام خودم، بلکه به این دلیل که بخشی از تاریخ اندیشه‌ای که سال‌ها برای آن تلاش کرده بودم، از دسترس پژوهشگران و نسل جوان خارج شد.

با این حال، هرگز از ادامه راه ناامید نشدم.

هر برنامه‌ای که حذف می‌شد، برنامه دیگری آغاز می‌شد.

هر دری که بسته می‌شد، پنجره‌ای دیگر باز می‌شد.

این نخستین بار نبود و آخرین بار هم نشد.

پیش از آن، در ایران نیز تجربه‌ای مشابه داشتم؛ همان داستانی که درباره اردشیر لطفعلیان برای خواننده شرح داده‌ام. آن روزها تصور می‌کردم شاید فضای بسته جمهوری اسلامی مانع شنیده شدن این اندیشه است. اما در آمریکا نیز نتیجه چندان تفاوتی نداشت.

به‌تدریج به این نتیجه رسیدم که مسئله، اصولگرا یا اصلاح‌طلب، سلطنت‌طلب یا جمهوری‌خواه، داخل کشور یا خارج کشور نیست.

همه ما، با وجود اختلاف‌های فراوان، در یک نقطه اشتراک داریم:

بیش از آنکه به قواعد حکومت بیندیشیم، به صاحبان حکومت فکر می‌کنیم.

سال‌ها بعد، این تجربه‌ها مرا به این باور رساند که بسیاری از نیروهای سیاسی ایران، آگاهانه یا ناآگاهانه، از بحث درباره قانون اساسی عبور می‌کنند؛ زیرا قانون اساسی قدرت را محدود می‌کند، در حالی که بیشتر جریان‌های سیاسی، پیش از آنکه به محدود کردن قدرت بیندیشند، در اندیشه رسیدن به قدرت هستند.

از همین رو بود که تصمیم گرفتم، حتی اگر تنها بمانم، این راه را ادامه دهم.

شاید روزی نسل دیگری پیدا شود که به جای آنکه نخست بپرسد:

«چه کسی باید حکومت کند؟»

این سؤال بنیادی‌تر را مطرح کند:

«قدرت بر اساس چه قانونی باید اعمال شود؟»

از جلسات بسته تا رسانه‌های عمومی

پس از آن تجربه، دیگر امید چندانی به جلسات هفتگی و محافل سیاسی نداشتم.

احساس می‌کردم این نشست‌ها بیش از آنکه محل تبادل اندیشه باشند، به تکرار باورهای از پیش تعیین‌شده تبدیل شده‌اند.

هر گروه پاسخ خود را از قبل پیدا کرده بود و تنها به دنبال کسانی می‌گشت که همان پاسخ را تکرار کنند.

اما من هنوز معتقد بودم مسئله اصلی ایران، نه اشخاص، بلکه قانون اساسی است.

به همین دلیل، تصمیم گرفتم راه دیگری را انتخاب کنم.

اگر در جلسات سیاسی فرصتی برای طرح این اندیشه وجود ندارد، مستقیم با مردم سخن بگویم.

این آغاز مسیری بود که سال‌ها از عمر مرا دربر گرفت.

در آن سال‌ها، هر رسانه‌ای که اندک فرصتی در اختیارم می‌گذاشت، از همان فرصت استفاده می‌کردم تا بحث را به ریشه مشکلات ایران، یعنی قانون اساسی، بکشانم.

بسیاری انتظار داشتند درباره افراد، انتخابات یا اختلاف‌های روز سیاسی صحبت کنم، اما من همواره تلاش می‌کردم بحث را به جای دیگری ببرم.

می‌گفتم اگر ساختمانی بر روی پی کج ساخته شود، هر قدر هم معمار آن را عوض کنید، مشکل پابرجا خواهد ماند.

فصل هفتم

سخن از قانون اساسی؛ گواهی که نمی‌خواست بشنود

سال‌ها از ترک ایران گذشته بود. تصور می‌کردم در آمریکا، جایی که آزادی بیان یکی از پایه‌های اصلی جامعه است، دست‌کم بتوان درباره قانون اساسی آینده ایران آزادانه سخن گفت.

اما خیلی زود فهمیدم مشکل، جغرافیا نیست؛ مشکل، نوع نگاه سیاسی ما ایرانیان است.

یکی از نخستین جمع‌هایی که به آن دعوت شدم، «کنگره همبستگی» بود که به همت دکتر اسدالله نصر اصفهانی تشکیل می‌شد. مرحوم مهندس پیمایی مرا به آن جمع معرفی کرد.

هر هفته گروهی از فعالان سیاسی دور هم جمع می‌شدند و درباره آینده ایران گفت‌وگو می‌کردند.

چند هفته نخست فقط شنونده بودم. می‌خواستم فضای جلسه را بشناسم و بدانم دغدغه اصلی شرکت‌کنندگان چیست.

هر کس از زاویه‌ای سخن می‌گفت؛ یکی از سلطنت، دیگری از جمهوری، یکی از تاریخ، دیگری از شخصیت‌های سیاسی.

اما در میان آن همه بحث، جای یک موضوع اساسی خالی بود؛ هیچ‌کس درباره قانونی که قرار بود همه این آرزوها را بر پایه آن بنا کنیم، سخنی نمی‌گفت.

پس از چند جلسه، احساس کردم دیگر سکوت کافی است.

درخواست کردم چند دقیقه فرصت داشته باشم تا درباره اهمیت قانون اساسی صحبت کنم.

سرانجام پذیرفتند.

تنها ده دقیقه.

صحبت‌م را آغاز کردم و توضیح دادم که پیش از هر بحثی درباره اشخاص، احزاب یا شکل حکومت، باید درباره قواعد بازی توافق کرد.

بدون قانون اساسی، هر پیروزی سیاسی دیر یا زود می‌تواند به استبدادی تازه تبدیل شود.

هنوز به نتیجه‌گیری نرسیده بودم که در دقیقه نهم، ناگهان صحبت مرا قطع کردند:

«وقت شما تمام شد»

نه فرصتی برای جمع‌بندی داشتم و نه فرصتی برای پاسخ به پرسش‌ها.

هفته بعد نیز به جای آنکه بحث ادامه پیدا کند، یکی از حاضران با خواندن بی‌تی از حافظ، با این مضمون که در حضور بزرگان خاموشی بهتر از سخن گفتن است، پاسخی غیرمستقیم به سخنان هفته قبل من داد.

امروز متن دقیق آن بیت را به یاد ندارم، اما پیامش روشن بود:

بهتر است درباره این موضوع سخنی گفته نشود.

دیگر به آن جلسات بازنگشتم.

سال‌ها بعد، هرچه بیشتر مطالعه کردم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که ریشه بسیاری از مشکلات ایران را باید در قانون اساسی جست‌وجو کرد.

نه در تغییر اشخاص.

نه در تغییر دولت‌ها.

و نه در دخالت قدرت‌های خارجی.

آغاز راهی تازه

پس از بازگشت به آمریکا، دوباره به فعالیت‌های مهندسی و اقتصادی خود ادامه دادم.

شرکت چمکو پروژه‌های تازه‌ای را دنبال می‌کرد و زندگی حرفه‌ای من مانند گذشته جریان داشت.

اما در کنار آن، مسیر دیگری نیز آرام‌آرام آغاز شد:

مسیر مطالعه، تحقیق و اندیشیدن درباره آینده ایران.

از آن پس، هرچه بیشتر در تاریخ معاصر ایران، انقلاب مشروطه، قانون اساسی ۱۳۵۸ و تجربه کشورهای دیگر مطالعه کردم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که اگر روزی قرار باشد ایران به آرامش و توسعه پایدار برسد، باید مردم ایران خود درباره قانون اساسی آینده کشور تصمیم بگیرند.

سالها بعد در فیسبوگ "اندیشکده قانون اساسی حکومت پارلمانی" را به راه انداختم و وب‌سایتی با نام "قانون دات ارگ" درست کردم که افراد و احزاب مختلف قانون‌های اساسی پیشنهادی خودشان را در آن وب‌سایت می‌گذاشتند.

بعدها، هنگامی که بیانیه چهارده تن در خرداد ۱۳۹۸ منتشر شد، عین بیانیه و نام چهارده امضاکننده آن را در صفحه نخست وب‌سایت قرار دادم.

در ادامه، ده‌ها برنامه ویدئویی درباره قانون اساسی تهیه کردم و سرانجام همکاری با کیومرث نعیمی آغاز شد و سائروس فورس شکل گرفت.

اما آن، داستان فصل بعدی این کتاب است.

امروز، هرگاه به آن سفر فکر می‌کنم، بیش از هر چیز به این نتیجه می‌رسم که گاهی یک سفر چندروزه می‌تواند مسیر یک عمر را تغییر دهد.

هینت هجده نفره مدیران آمریکایی، پس از پایان مأموریت خود به آمریکا بازگشتند.

اما من، در واقع، تازه سفر دیگری را آغاز کرده بودم؛ سفری که مقصد آن نه یک کشور، بلکه جست‌وجوی پاسخ به یک پرسش بود:

چرا ایران، پس از بیش از یک قرن از انقلاب مشروطه، هنوز در جست‌وجوی یک قانون اساسی است که بتواند آزادی، عدالت، حاکمیت قانون و پیشرفت را برای همه ایرانیان تضمین کند؟

این پرسش، از آن روز تاکنون، همدم زندگی من بوده است و انگیزه اصلی نگارش این کتاب نیز همین پرسش است.

سال‌ها از آن گفت‌وگوی کوتاه سپری شد.

حوادث فراوانی در ایران و خارج از ایران رخ داد.

من نیز مانند بسیاری از ایرانیان، تحولات سیاسی را دنبال می‌کردم.

در طول این سال‌ها، بارها آن جمله در ذهنم زنده شد.

هر بار که رخداد تازه‌ای اتفاق می‌افتاد، دوباره از خود می‌پرسیدم:

«آیا اکنون معنای آن جمله را بهتر می‌فهمم؟»

پاسخ قطعی برای این پرسش ندارم.

آنچه در اینجا می‌نویسم برداشت شخصی من است، نه ادعای یک حقیقت تاریخی.

به نظر من، آیت‌الله هاشمی رفسنجانی، برخلاف بسیاری از سیاستمداران جمهوری اسلامی، شخصیتی عمل‌گرا داشت.

گاهی با خود فکر کرده‌ام شاید او آینده را متفاوت از دیگران می‌دید و به همین دلیل آن توصیه را مطرح کرد.

حتی گاهی این احتمال نیز به ذهنم رسیده است که شاید در نگاه او و آیت‌الله خامنه‌ای نسبت به آینده ایران تفاوت‌هایی وجود داشته باشد.

اما اینها همه برداشت‌های شخصی من است.

خواننده آزاد است که با این برداشت موافق باشد یا آن را نپذیرد.

من تنها وظیفه خود می‌دانم آنچه را دیده و شنیده‌ام، صادقانه روایت کنم.

آنچه این سفر به من آموخت

وقتی ایران را ترک کردم، احساس می‌کردم فقط از یک سفر بازنگشته‌ام.

گویی با خود پرسش‌های تازه‌ای به آمریکا آورده بودم.

پیش از آن، تصور می‌کردم اگر روابط اقتصادی میان ایران و آمریکا گسترش پیدا کند، بسیاری از مشکلات نیز حل خواهد شد.

اما آن سفر مرا به فکر دیگری فرو برد.

دیدم که حتی اگر مردم دو کشور بخواهند یکدیگر را بهتر بشناسند، باز هم موانعی وجود دارد که بسیار عمیق‌تر از اختلاف‌های سیاسی روزمره است.

به‌تدریج به این نتیجه رسیدم که مسئله اصلی ایران نه کمبود منابع است و نه کمبود نیروی انسانی.

ایران از هر دو برخوردار است.

مشکل، ساختاری است که اجازه نمی‌دهد ظرفیت‌های کشور شکوفا شود.

آن زمان هنوز این اندیشه در ذهنم شکل کامل نگرفته بود.

اما بذر آن کاشته شده بود.

آن روز نیز گفت‌وگو مانند همیشه آغاز شد.

چند سؤال درباره اعضای هیئت آمریکایی پرسید و نظر مرا درباره نتیجه سفر خواست.

من با صداقت گفتم که این سفر، برخلاف بسیاری از پیش‌بینی‌ها، موفق بوده است.

مدیران آمریکایی با چشمان خود دیده بودند که میان مردم ایران و آنچه سال‌ها در رسانه‌های دو کشور تبلیغ شده بود، فاصله زیادی وجود دارد.

به اعتقاد من، اگر چنین سفرهایی ادامه پیدا می‌کرد، شاید سوءتفاهم‌های بسیاری از میان برداشته می‌شد.

او با دقت گوش می‌داد و کمتر اظهار نظر می‌کرد.

وقتی گفت‌وگو رو به پایان بود، ناگهان گفت:

«حاج آقا می‌خواهند با شما صحبت کنند»

ابتدا تصور کردم منظورش یکی از مسئولان وزارت امور خارجه است.

چند لحظه بعد تلفنی را به طرف من گرفت.

هنوز گوینده جمله «سلام علیکم» را تمام نکرده بود که صدا را شناختم.

صدای آیت‌الله اکبر هاشمی رفسنجانی بود.

احوالپرسی کوتاهی انجام شد.

درباره سفر هیئت آمریکایی چند جمله رد و بدل شد.

مکالمه بسیار طولانی نبود.

در پایان، درست پیش از خداحافظی، جمله‌ای گفت که سال‌ها در ذهنم باقی ماند:

«با آقای پهلوی مهربان‌تر باشید»

تلفن که قطع شد، چند دقیقه در سکوت ماندم.

از خودم می‌پرسیدم:

چرا چنین جمله‌ای؟

چرا در پایان چنین مکالمه‌ای؟

و اصلاً مقصود ایشان چه بود؟

آن روز پاسخی برای این پرسش نداشتم.

فقط تعجب کرده بودم.

سال‌ها بعد

زمان گذشت.

در آن سه روز، اتفاقی افتاد که تا امروز، پس از گذشت سال‌ها، هنوز آن را فراموش نکرده‌ام. در آن سه روزی که در هتل اوین اقامت داشتم، یکی از دوستان قدیمی‌ام، دکتر کرباسی، که در آن زمان معاون وزیر کشاورزی بود، چند بار به دیدنم آمد.

او بیش از آنکه درباره سفر هیئت آمریکایی صحبت کند، نگران امنیت من بود. آن روزها، آبان ۱۳۷۷ بود؛ روزهایی که بعدها با عنوان قتل‌های زنجیره‌ای در تاریخ معاصر ایران شناخته شد. فضای تهران، هرچند در ظاهر آرام بود، اما نگرانی و بی‌اعتمادی در میان بسیاری از مسئولان و دوستانم دیده می‌شد. دکتر کرباسی با نگرانی به من گفت:

«اجازه بده اتفاقی کنار اتاق تو بگیرم تا اگر اتفاقی افتاد، تنها نباشی»

از این پیشنهاد او متعجب شدم

به او گفتم:

«این همه نگرانی برای چیست؟»

او توضیح داد که شرایط کشور عادی نیست و احتیاط لازم است.

من در پاسخ، با اطمینان گفتم:

«غلط می‌کند کسی بخواد به من صدمه بزند. حتی آقای خامنه‌ای هم می‌داند که من ناشر قرآن در آمریکا هستم»

آن روز این جمله را از روی اعتماد به جایگاه فرهنگی خود گفتم.

در آن سال‌ها، بسیاری مرا نه به عنوان یک فعال سیاسی، بلکه بیشتر به عنوان ناشر قرآن و کسی که سال‌ها در معرفی قرآن در آمریکا فعالیت کرده بود، می‌شناختند.

دکتر کرباسی لبخندی زد، اما نگرانی از چهره‌اش از بین نرفت.

امروز که سال‌ها از آن روزها گذشته است، هرگاه آن گفت‌وگو را به یاد می‌آورم، بیشتر به نگرانی او، که هم‌زمان با قتل‌های زنجیره‌ای بود، فکر می‌کنم تا به اطمینان خودم.

سفری که نگاه مرا تغییر داد

روز سوم اقامت در تهران، طبق معمول در لابی هتل منتظر مردی بودم که خود را از وزارت امور خارجه معرفی کرده بود.

در دو روز گذشته نیز با او ملاقات کرده بودم و بیشتر گفت‌وگوهایمان درباره سفر هیئت آمریکایی، برداشت آنان از ایران و آینده روابط اقتصادی دو کشور بود.

او مردی مؤدب، آرام و کم‌حرف بود.

هرگز درباره سمت واقعی خود توضیحی نداد و من نیز اصراری برای دانستن نداشتم.

در آن روزها، ایران هنوز در فضای بی‌اعتمادی پس از انقلاب زندگی می‌کرد و طبیعی بود که بسیاری از ارتباط‌ها با احتیاط انجام شود.

ناگهان سه موتورسوار به اتوبوس نزدیک شدند.

حرکت آنان عادی به نظر نمی‌رسید.

راننده نیز متوجه موضوع شد.

چند لحظه بعد چند تیر هوایی شلیک شد و وضعیت به‌گونه‌ای شد که راننده تصمیم گرفت بدون توقف مسیر خود را تغییر دهد.

او با سرعت به طرف هتل اینترکننتینتال حرکت کرد.

همه ما متوجه شدیم که اتفاقی غیرعادی در حال رخ دادن است.

وقتی به هتل رسیدیم، هیچ‌کس نمی‌دانست دقیقاً چه اتفاقی افتاده و هدف آن موتورسواران چه بوده است.

برای احتیاط تصمیم گرفته شد دیگر با اتوبوس حرکت نکنیم.

چند تاکسی گرفتیم و اعضای هیئت، در گروه‌های مختلف، به هتل آزادی بازگشتند.

حادثه بدون آسیب جدی پایان یافت، اما فضای سفر دیگر مانند قبل نبود.

همه در فکر امنیت خود بودند.

دیگر نه فرصتی برای تنظیم گزارش باقی مانده بود و نه کسی حال و حوصله پرداختن به نامه‌ای را داشت که قرار بود برای رئیس‌جمهور آمریکا نوشته شود.

به این ترتیب، نامه‌ای که می‌توانست سندی تاریخی باشد، هرگز نوشته نشد.

پایان سفر، آغاز پرسش‌ها

صبح زود سفیر کانادا در ایران که حافظ منافع آمریکا در ایران بود از من شرح کامل ماجرای شب گذشته را خواست که در حضور نام ماینر به او دادم. ساعتی بعد آقای الویری که نماینده سه دوره اول مجلس شورای اسلامی، شهردار اسبق تهران و حالا رئیس سازمان مناطق آزاد تجاری بود به هتل آمد و سخنرانی خوبی برای هیأت کرد.

چند روز بعد، اعضای هیئت یکی پس از دیگری ایران را ترک کردند.

من تا آخرین لحظه آنان را بدرقه کردم.

وقتی هواپیما از زمین برخاست، احساس عجیبی داشتم.

از یک سو خوشحال بودم که دوستان آمریکایی‌ام ایران واقعی را دیده بودند.

از سوی دیگر، ناراحت بودم که حادثه روز آخر اجازه نداد آن سفر با آرامش و با آن نامه تاریخی به پایان برسد.

اما ماجرا برای من هنوز تمام نشده بود.

من تصمیم گرفتم چند روز دیگر در ایران بمانم.

در مجموع، ده روز پس از رفتن هیئت در ایران ماندم.

حدود یک هفته را در کرمانشاه، در کنار خانواده و دوستان، گذراندم و سپس برای سه روز آخر به تهران بازگشتم.

اعضای هیئت می‌خواستند بنویسند آنچه در ایران از نزدیک دیده‌اند، با آنچه سال‌ها در رسانه‌ها درباره مردم ایران شنیده بودند، تفاوت دارد.

آنان می‌خواستند شهادت دهند که مردم ایران را مردمی خونگرم، مؤدب، مهمان‌نواز و علاقه‌مند به برقراری ارتباط با مردم آمریکا یافته‌اند.

به باور آنان، ادامه دشمنی میان دو ملت به سود هیچ‌یک نبود.

اگر آن نامه نوشته و ارسال می‌شد، شاید امروز به عنوان یکی از اسناد جالب روابط غیررسمی ایران و آمریکا شناخته می‌شد.

اما سرنوشت تصمیم دیگری گرفته بود.

حادثه‌ای که همه چیز را تغییر داد

آخرین قسمت سفر ما به اصفهان و دیدن آثار تاریخی آن شهر اختصاص داشت.

در هتل شاه‌عباس اقامت داشتیم و هر روز، از صبح تا شب، از هر جای دیدنی اصفهان بازدید می‌کردیم.

یکی از خاطراتی که هنوز برایم زنده است، مربوط به میدان نقش جهان است.

حدود نیم ساعت منتظر دو نفر از همراهانمان بودیم که دیر کرده بودند.

سرانجام نفر اول پیدا شد.

تعریف می‌کرد که یکی از دکانداران با تعارف فراوان او را به مغازه خود برده و با چای، میوه و شیرینی از او پذیرایی کرده است و به همین دلیل نتوانسته زودتر برگردد.

کمی بعد باب اندرسن معاون یو او پی که ده سال پیش با من مصاحبه و بعد استخدام کرده بود با خنده از راه رسید.

تعریف می‌کرد که با چند کودک ایرانی که با توپ پلاستیکی فوتبال بازی می‌کردند، دوست شده بود.

از اینکه بچه‌ها در آن سن به انگلیسی صحبت می‌کردند، تعجب کرده بود.

از یکی پرسیده بود:

«ورزشکار مورد علاقه‌ات کیست؟»

یکی از بچه‌ها نام مایکل جردن از شیکاگو بولز را گفته بود و دیگری پله را نام برده بود.

برای آنان، این برخوردهای کوچک گاه از ده‌ها جلسه رسمی مهم‌تر بود، زیرا تصویری انسانی و واقعی از جامعه ایران نشان می‌داد.

آن شب به تهران بازگشتیم.

پس از پایان برنامه‌ها، سوار اتوبوس سفید رنگ شدیم تا به هتل آزادی بازگردیم.

همه خسته بودند، اما از سفر رضایت داشتند.

فضای اتوبوس آرام بود.

بعضی مشغول گفت‌وگو بودند و بعضی دیگر از پنجره، خیابان‌های تهران را تماشا می‌کردند.

و هنوز نمی‌دانستم که مهم‌ترین اتفاق این سفر در آخرین روز آن رخ خواهد داد؛ روزی که قرار بود نامه‌ای تاریخی نوشته شود، اما حادثه‌ای غیرمنتظره مسیر همه چیز را تغییر داد.

روزهای سفر یکی پس از دیگری سپری می‌شد و هرچه برنامه‌ها پیش می‌رفت، اعضای هیئت آمریکایی بیشتر احساس می‌کردند با کشوری روبه‌رو شده‌اند که با تصویری که سال‌ها از آن در ذهن داشتند تفاوت دارد.

در طول بازدیدها، هیچ‌کس تلاش نمی‌کرد نظر آنان را تغییر دهد.

اتفاقاً همین طبیعی بودن رفتار مردم ایران بود که بیشترین تأثیر را بر آنان گذاشت.

گاهی در پایان یک جلسه، یکی از مدیران آمریکایی با تعجب می‌گفت:

اگر این مردم همان مردمی هستند که هر روز از تلویزیون درباره آنها می‌شنویم، پس چرا واقعیت این‌قدر متفاوت است؟ من فقط لبخند می‌زدم.

سال‌ها بود که می‌خواستم دوستان آمریکایی‌ام این حقیقت را با چشم خود ببینند، نه از زبان من.

در آن سفر، بارها احساس کردم بزرگترین مانع میان دو کشور نه فاصله جغرافیایی، بلکه فاصله‌ای است که تبلیغات سیاسی ساخته است.

آخرین روز سفر

سرانجام آخرین روز سفر فرا رسید.

همه اعضای هیئت احساس می‌کردند این سفر تجربه‌ای متفاوت بوده است.

جلسه‌ای برای جمع‌بندی برگزار شد و هر یک از مدیران آمریکایی نظر خود را درباره آنچه دیده بودند بیان کردند.

تقریباً همه در یک نکته اتفاق نظر داشتند:

ایران، آن کشوری نبود که پیش از سفر تصور می‌کردند

روز آخر آقای بیکی که ریاست شرکت آی ام سی را به عهده داشت پیشنهاد کرد که گزارشی در باره این سفر برای رئیس جمهور تهیه شود.

او گفت:

«بهتر است گزارشی از این سفر تهیه کنیم»

پیشنهاد او با استقبال همه روبه‌رو شد.

قرار شد توماس اچ. ماینر مسئول تهیه پیش‌نویس گزارش شود.

اما این گزارش قرار نبود فقط یک گزارش داخلی باشد.

در جریان گفت‌وگوها، این فکر مطرح شد که نامه‌ای نیز خطاب به رئیس‌جمهور وقت آمریکا، بیل کلینتون، تهیه شود و همه اعضای هیئت آن را امضا کنند.

هدف آن نامه بسیار ساده بود.

احساس می‌کردم پلی میان دو ملت در حال ساخته شدن است.

ورود هیات آمریکایی به ایران

هنگامی که هواپیما در فرودگاه مهرآباد بر زمین نشست، بیش از آنکه نگران خودم باشم، به چهره همراهان آمریکایی نگاه می‌کردم.

بعضی با کنجکاوی از پنجره بیرون را نگاه می‌کردند.

بعضی سکوت کرده بودند.

و بعضی دیگر، شاید تحت تأثیر سال‌ها تبلیغات، انتظار داشتند با فضایی کاملاً امنیتی روبه‌رو شوند.

اما هنوز چند ساعت از ورودمان نگذشته بود که نخستین شگفتی آنان آغاز شد.

رفتار مردم، برخورد کارکنان فرودگاه، رانندگان، فروشندگان و حتی رهگذران، با آن تصویری که سال‌ها در ذهنشان ساخته شده بود، تفاوت داشت.

یکی از اعضای هیئت همان روز نخست به من گفت:

«اگر خانواده‌ام این صحنه‌ها را می‌دیدند، باور نمی‌کردند که این همان ایرانی است که هر شب در اخبار می‌بینند»

این جمله برای من بسیار ارزشمند بود.

نه به این دلیل که می‌خواستم ثابت کنم حق با من است، بلکه چون احساس می‌کردم هدف سفر آرام‌آرام در حال تحقق است.

ایرانی که آنان ندیده بودند

در روزهای بعد، اعضای هیئت از مراکز صنعتی، شرکت‌ها و پروژه‌های مختلف بازدید کردند.

اما آنچه بیش از همه بر آنان تأثیر گذاشت، ساختمان‌ها یا کارخانه‌ها نبود.

آنچه نگاهشان را تغییر داد، مردم ایران بودند.

بارها می‌دیدم که پس از پایان بازدیدها، با راننده، مترجم یا کارکنان همان مجموعه مشغول گفت‌وگو می‌شوند.

سؤال می‌کردند.

می‌شنیدند.

می‌خندیدند.

و گاهی با تعجب می‌گفتند:

«ما فکر نمی‌کردیم مردم ایران این‌گونه درباره آمریکا صحبت کنند»

برای نخستین بار، بسیاری از آنان میان مردم ایران و اختلافات سیاسی دولت‌ها تفاوت قائل شدند.

این دقیقاً همان چیزی بود که من امیدوار بودم اتفاق بیفتد.

هرچه سفر پیش می‌رفت، بیشتر مطمئن می‌شدم که شناخت مستقیم بسیار نیرومندتر از تبلیغات است.

من سال‌ها این حقیقت را باور داشتم، اما اکنون آن را در چهره دوستان آمریکایی خود می‌دیدم.

به توماس ماینر پیشنهاد کردم هیئتی از مدیران شرکت‌های آمریکایی را به ایران ببریم. همان روز، تام با خانم مادلین البرایت تماس گرفت. فردای آن روز، پس از آنکه موضوع به اطلاع رئیس‌جمهور رسید، من شروع کردم به نوشتن حدود هزار نامه برای شرکت‌های آمریکایی، به خصوص اعضای مید آمریکا کمیتی. در فاصله کوتاهی، حدود شصت شرکت برای شرکت در این سفر اظهار علاقه کردند. اما هرچه به زمان سفر نزدیکتر شدیم، تعدادی از شرکت‌ها کنار رفتند و در نهایت، سیزده شرکت با همراهانشان در هیئتی هجده نفره عازم ایران شدند.

فکر من ساده بود:

اگر این مدیران ایران را از نزدیک ببینند، شاید نگاهشان تغییر کند.

شکل‌گیری یک ایده

پیشنهاد کردم گروهی از مدیران صنایع آمریکا به ایران سفر کنند.

نه برای مذاکره سیاسی.

نه برای امضای قرارداد.

بلکه فقط برای دیدن ایران.

می‌خواستم آنان بازار ایران را ببینند.

کارخانه‌ها را ببینند.

با مردم صحبت کنند.

در خیابان‌های تهران قدم بزنند.

در رستوران‌های ایرانی غذا بخورند.

و مهم‌تر از همه، خودشان قضاوت کنند.

این پیشنهاد در ابتدا برای بسیاری عجیب بود.

برخی می‌گفتند:

«آیا چنین سفری اصلاً امکان‌پذیر است؟»

برخی دیگر نگران امنیت بودند.

عده‌ای نیز باور نداشتند که دولت ایران از چنین سفری استقبال کند.

اما من معتقد بودم تا زمانی که انسان‌ها از نزدیک یکدیگر را نبینند، اسیر تبلیغات باقی خواهند ماند.

پس از ماه‌ها برنامه‌ریزی، تماس‌های فراوان و هماهنگی‌های مختلف، سرانجام مقدمات سفر فراهم شد.

هیئتی متشکل از هجده مدیر و همراه از شرکت‌های آمریکایی آماده سفر به ایران شدند.

برای من، این فقط یک سفر تجاری نبود.

فصل ششم

سفری که نگاه مرا تغییر داد

گاهی در زندگی، حادثه‌ای رخ می‌دهد که در همان لحظه اهمیت آن را درک نمی‌کنیم. سال‌ها بعد، وقتی به گذشته نگاه می‌کنیم، متوجه می‌شویم همان حادثه مسیر زندگی ما را تغییر داده است.

برای من، سفر هیئت هجده‌نفره مدیران شرکت‌های آمریکایی به ایران، یکی از همان نقطه‌های عطف بود.

در آن روزها هنوز تصور نمی‌کردم روزی بیشتر وقتم را صرف مطالعه قانون اساسی، نوشتن کتاب و نامگذاری با سیاستمداران آمریکایی کنم. من همچنان خود را یک مهندس می‌دانستم؛ مهندسی که علاقه‌اش طراحی، ساختن و اجرای پروژه‌های بزرگ بود.

سیاست حرفه من نبود و حتی علاقه‌ای هم نداشتم وارد رقابت‌های سیاسی شوم.

اما تجربه آن سفر، آرام‌آرام ذهن مرا به سمت پرسش‌هایی برد که بعدها مسیر زندگی‌ام را تغییر داد.

از پروژه‌های صنعتی تا ساختن پل میان دو ملت

بعد از مهاجرت به آمریکا، تمام تلاش من بر این بود که تجربه مهندسی و مدیریتی خود را در خدمت پروژه‌های بین‌المللی قرار دهم.

اعتقاد داشتم ایران، با وجود همه مشکلات سیاسی، کشوری است که ظرفیت عظیمی برای توسعه صنعتی دارد.

در همان سال‌ها، با افراد بسیاری در صنایع آمریکا آشنا شدم. برخی مدیر شرکت‌های بزرگ بودند و برخی دیگر سال‌ها تجربه تجارت بین‌المللی داشتند.

یکی از نزدیکترین دوستان و همکاران من، آقای توماس اچ. ماینر بود.

توماس ماینر مدیری باتجربه، آرام، منطقی و آینده‌نگر بود. برخلاف بسیاری از آمریکایی‌هایی که شناختشان از ایران تنها به اخبار تلویزیون محدود می‌شد، او علاقه داشت واقعیت را از نزدیک ببیند.

ما ساعت‌های طولانی درباره ایران صحبت می‌کردیم.

من برای او از مردمی می‌گفتم که با وجود همه سختی‌ها، مهمان‌نواز، باهوش و سخت‌کوش هستند.

از مهندسان ایرانی می‌گفتم که در سخت‌ترین شرایط پروژه‌های بزرگ را اجرا می‌کنند.

از فرصت‌های اقتصادی ایران سخن می‌گفتم که سال‌ها به دلیل تنش‌های سیاسی ناشناخته مانده بود.

در مقابل، او نیز از نگاه مدیران آمریکایی برایم می‌گفت.

بیشتر آنان ایران را کشوری می‌شناختند که هر روز در تلویزیون شعار «مرگ بر آمریکا» از آن پخش می‌شود.

وقتی از ایران سخن می‌گفتند، ذهنشان بیشتر به بحران گروگان‌گیری، دشمنی سیاسی و درگیری‌های منطقه‌ای می‌رفت تا مردم عادی ایران.

با انتخاب محمد خاتمی به عنوان رئیس‌جمهور، این فکر در ذهن من جدی‌تر شد که شاید فرصت تازه‌ای برای شکستن این تصویر به وجود آمده باشد.

در همین سال‌ها، دوستی من با توماس اچ. ماینر شکل گرفت و گسترش یافت.

این دوستی بعدها نه فقط در فعالیت‌های حرفه‌ای، بلکه در بسیاری از ارتباطات من با جامعه صنعتی و تجاری آمریکا نقش مهمی پیدا کرد.

به علت همین همکاری و اعتماد تام ماینر، عنوان مدیر خاورمیانه و آسیای مرکزی را مید امریکا کمیتی به دست آوردم.

این کمیته مرا با بسیاری از مدیران و شرکت‌های بزرگ آمریکایی آشنا کرد و بعدها زمینه همان سفری را فراهم ساخت که در فصل بعد درباره آن خواهم نوشت.

پس از چند سال، تصمیم گرفتم دوباره شرکت خود را تأسیس کنم.

چمکو شکل گرفت.

یکی از نخستین قراردادهای آن مربوط به تجهیزات آزمایشگاهی برای صنایع پتروشیمی بود و پس از آن قرارداد مربوط به روتاری‌والو برای پتروشیمی اصفهان به دست آمد.

به این ترتیب، مسیری که از قشم، سرخس، آمل، رشت و اصفهان گذشته بود، در آمریکا با نامی تازه ادامه یافت.

اما در تمام این سال‌ها، یک نکته برای من روشن‌تر می‌شد:

مهندس می‌تواند در هر کشور کارخانه بسازد، نیروگاه بسازد، لوله بکشد و دستگاه نصب کند؛ اما اگر ساختار سیاسی و قانونی یک کشور ثبات نداشته باشد، بهترین طرح‌ها نیز در معرض نابودی قرار می‌گیرند.

این همان درسی بود که من نه در کتاب‌های علوم سیاسی، بلکه در زندگی حرفه‌ای خود آموختم.

یکی از مهندسان با لبخند گفت:

«اما فکر می‌کردیم مهندس چمن‌را باید دو متر قد داشته باشد و از در اتاق نتواند وارد شود»

سپس افزود که داستان مقاومت و مشکلات پروژه من را همه شنیده‌اند.

آن روز فهمیدم اعتبار واقعی یک مهندس را کار او می‌سازد.

پشت این موفقیت‌ها، فشارهای فراوانی وجود داشت.

پرونده‌های قراردادی، ضمانت‌علی‌تبدیلی، مشکلات اداری و در نهایت ممنوع‌الخروجی، بخشی از زندگی من شد.

در آن روزها، کمک انسان‌های شریفی مانند حاج‌علی را هرگز فراموش نمی‌کنم.

وقتی سرانجام ایران را ترک کردم، تصورم این بود که پس از انجام چند پروژه دوباره باز خواهم گشت.

اما سرنوشت مسیر دیگری را برگزید.

چمتک در ایران پایان یافت و سال‌ها بعد چمتکو در آمریکا آغاز شد.

اما علاقه من به ساختن هرگز پایان نیافت.

امروز که به آن سال‌ها نگاه می‌کنم، به این نتیجه رسیده‌ام که بزرگترین سرمایه یک مهندس فقط دانش فنی نیست؛ حکومت قانون است.

بدون آن، حتی بهترین مهندسان نیز بخش بزرگی از عمر خود را نه صرف ساختن، بلکه صرف مبارزه با بی‌ثباتی و نااطمینانی می‌کنند.

شش سال اول اقامت در آمریکا

شش سال نخست زندگی من در آمریکا، سال‌های ساده‌ای نبود.

برخلاف تصویری که بعضی‌ها درباره مهاجرت دارند، ورود به آمریکا برای من به معنای آغاز فوری یک زندگی راحت و موفق نبود.

من باید دوباره از پایین شروع می‌کردم.

برای مدتی، در یک کارخانه جرقه‌سازی به عنوان تکنسین برق کار کردم.

برای کسی که سال‌ها پروژه‌های بزرگ صنعتی را مدیریت کرده بود، این تغییر جایگاه آسان نبود؛ اما برای من کار، کار بود.

هیچ‌گاه از کار کردن شرم نداشتم.

مهم این بود که دوباره جای خود را در محیط حرفه‌ای آمریکا پیدا کنم.

بعد از یک سال در یو او پی استخدام شدم و بعد از مدتی عنوان مهندس ارشد طراحی به من داده شد.

در همان شرکت، مدیریت دو پروژه پتروشیمی در اصفهان و چندین پروژه در کشورهای دیگر را نیز بر عهده گرفتم.

این تجربه بار دیگر مرا به فضای پروژه‌های بزرگ بازگرداند؛ همان فضایی که از جوانی دوست داشتم.

فصل پنجم

جنگ، مهندسی و بهای حکومت بی‌قانون

انقلاب تازه پیروز شده بود و هنوز بسیاری از ما تصور می‌کردیم که پس از مدتی آشوب، کشور به آرامش خواهد رسید. من در آن روزها نه سیاستمدار بودم و نه فعال سیاسی؛ تمام ذهنم درگیر پروژه تصفیه‌خانه پالایشگاه سرخس بود که در اسفند ۱۳۵۷ قرارداد آن را با یک شرکت سوئیسی امضا کرده بودم.

جنگ برای من با صدای بمباران فرودگاه مهرآباد آغاز شد.

همراه همسر و دخترم در طبقه دوم آپارتمانی در خیابان شیراز تهران زندگی می‌کردیم. صاحبخانه‌مان، آقای مهوی، نیز در همان ساختمان بود.

فرودگاه را نمی‌دیدیم، اما صدای انفجارها چنان نزدیک بود که همگی به پارکینگ نیمه‌زیرزمینی ساختمان پناه بردیم.

وقتی صداها خاموش شد، به خانه بازگشتیم؛ اما می‌دانستم زندگی ما دیگر مانند گذشته نخواهد بود.

در آن زمان پروژه سرخس حدود هشتاد درصد پیشرفت کرده بود.

پس از آن، در پروژه دیوی نفت پردیس، پروژه شیلات و پرورش ماهی کلاردشت همراه مهندس بهراد، و سپس با تأسیس شرکت «هشتگام» در چندین پروژه برق فعالیت کردم.

دو پست ۶۳ به ۲۰ کیلوولت در آمل و رشت را به پایان رساندم و سپس از شرکت خارج شدم تا مسیر مستقل خود را ادامه دهم.

شرکت «چمتک» را تأسیس کردم و با شرکت‌های براون باوری انگلستان و کوزلکس فرانسه همکاری کردم.

پروژه‌هایی از جمله دهک ساری را اجرا کردم و سپس با امید فراوان وارد مناقصه کارخانه لوله‌های بتنی پیش‌تنیده شدم.

برای این کار با شرکت زوبلین آلمان همکاری کردم.

آن پروژه بعدها برای من به درسی بزرگ درباره تفاوت میان رقابت فنی و واقعیت‌های نظام اداری تبدیل شد.

بزرگ‌ترین تجربه فنی من در آن سال‌ها، پروژه گاز اصفهان بود.

برای عملیات نوارپیچ گرم لوله‌ها، کارگاهی را با ابتکار خودم طراحی و ساختم.

یک بار آن را از من دزدیدند؛ بار دوم دوباره ساختم و هنگامی که سال‌ها بعد ناچار به ترک ایران شدم، تجهیزات آن را به کارگرانم بخشیدم.

برای من، دانش مهم‌تر از ابزار بود.

پس از پایان پروژه، برای رسیدگی به صورت وضعیت نهایی به اداره امور پیمان‌های شرکت گاز در تهران رفتم.

خودم را معرفی کردم:

«من سهراب چمن‌آرا، مدیر شرکت چمتک هستم»

ناگهان اتاق ساکت شد.

به همین دلیل، مجلس مؤسسان را نباید مجلسی برای تأیید متن آماده یک فرد یا حزب دانست.

این مجلس، کارگاه بزرگ ملت برای طراحی آینده خویش است.

کارشناسان نقشه‌ها و محاسبات را فراهم می‌کنند، اما صاحب پروژه ملت ایران است.

پایان فصل؛ از اشخاص به قاعده

سال‌ها بسیاری از ما در پی آن بودیم که بگوییم چه کسی باید برود و چه کسی باید بماند.

اما هر چه بیشتر تاریخ معاصر ایران را مرور کردم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که این پرسش، هر چند مهم، پرسش اصلی نیست.

پرسش اصلی این است که پس از رفتن هر حکومت، چه قانونی جای آن را خواهد گرفت و چه نهادی از حق مردم برای تعیین سرنوشت خود پاسداری خواهد کرد.

تا زمانی که پاسخ این پرسش روشن نباشد، هر پیروزی سیاسی ممکن است تنها جایگزینی یک گروه با گروهی دیگر باشد، نه استقرار حاکمیت ملت.

اپوزیسیون خارج از کشور زمانی می‌تواند با مردم داخل هم‌صدا شود که از رقابت بر سر رهبر، حکومت آماده و قانون اساسی از پیش نوشته‌شده عبور کند و بر یک حق مشترک بایستد:

حق ملت ایران برای انتخاب نمایندگان مجلس مؤسسان و نوشتن قانون اساسی خود.

من هرگز از مردم ایران نخواستام از اندیشه من پیروی کنند.

تنها از آنان خواستم از حق خود برای اندیشیدن، انتخاب کردن و نوشتن قانون اساسی آینده‌شان دفاع کنند.

اگر این حق روزی به ملت ایران بازگردد، دیگر مهم نیست چه کسی این راه را آغاز کرده است.

وظیفه من ارائه مسئله و راحل است؛ تصمیم نهایی با کسانی است که قدرت دارند.

گزیده‌ای از متن فارسی چند نامه مهم، در جای مناسب این کتاب و پیوست‌ها خواهد آمد.

حضور این نامه‌ها برای اثبات نفوذ من نیست؛ زیرا چنین ادعایی ندارم.

آنها سند روشی هستند که انتخاب کرده‌ام:

هر ایرانی، در هر جای دنیا، می‌تواند از ابزارهای قانونی و مدنی کشور محل اقامتش برای رساندن صدای مردم ایران استفاده کند.

اگر یک سناتور پنج دقیقه سخن بگوید

گاهی از من پرسیده‌اند حاصل این همه کتاب، نامه، مقاله و تلاش چیست.

آیا انتظار دارم روزی مرا به عنوان رهبر یا صاحب یک طرح سیاسی بشناسند؟

پاسخ من منفی است.

من نه مقام می‌خواهم، نه عنوان و نه پیرو.

تمام آرزویم این است که روزی یک سناتور آمریکایی، یک نماینده کنگره یا یک سیاستگذار مؤثر، فقط پنج دقیقه درباره این موضوع سخن بگوید که ریشه بحران ایران در قانون اساسی جمهوری اسلامی است و راحل پایدار باید از حق مردم برای تشکیل مجلس مؤسسان و نوشتن قانون اساسی تازه حمایت کند.

اگر روزی فقط یک سناتور پنج دقیقه درباره قانون اساسی ایران و ضرورت مجلس مؤسسان سخن بگوید، احساس خواهم کرد مأموریت من به پایان رسیده است.

آن روز دیگر نام من اهمیتی ندارد.

مهم آن است که یک اندیشه، از حاشیه وارد گفت‌وگوی سیاستگذاران شده باشد.

اگر ایده دیده شود، برای من مهم نیست چه کسی آن را بیان می‌کند.

در پروژه‌های صنعتی نیز مهم آن بود که نیروگاه، تصفیه‌خانه یا کارخانه ساخته شود، نه آنکه نام مهندس بر دیوار آن نوشته شود.

راحل نزد ملت است

من پاسخ نهایی آینده ایران را در اختیار ندارم و هیچ فرد یا گروهی نیز نباید چنین ادعایی کند.

مجلس مؤسسان نیز به معنای پذیرفتن طرح من نیست. معنای آن، ایجاد فضایی است که همه طرح‌ها، دیدگاه‌ها و تجربه‌ها در برابر نمایندگان آزاد ملت قرار گیرند و مردم از طریق آنان تصمیم بگیرند.

حقوقدانان، اقتصاددانان، مهندسان، متخصصان محیط زیست، نمایندگان اقوام و مذاهب، زنان، جوانان، کارگران، کشاورزان و همه بخش‌های جامعه باید در این فرایند سهم داشته باشند.

قانون اساسی فقط درباره نام حکومت و حدود اختیارات رئیس کشور نیست.

درباره حقوق شهروندی، استقلال دادگستری، تقسیم قدرت، اداره استان‌ها، منابع طبیعی، آموزش، اقتصاد، محیط زیست و رابطه ایران با جهان نیز هست.

این کار به معنای واگذاری سرنوشت ایران به آمریکا نیست.

برعکس، هدفم آن است که سیاستگذاران خارجی بدانند حق تعیین آینده ایران فقط متعلق به مردم ایران است.

در این نامه‌ها بارها خواسته‌ام میدان بحث از جنگ، بمباران، تحریم عمومی و رقابت بر سر چهره‌های سیاسی، به قانون اساسی و حق ملت برای تشکیل مجلس مؤسسان منتقل شود.

گاهی «به درگفتم تا دیوار بشنود». مخاطب ظاهری نامه یک مقام آمریکایی بوده است؛ اما مخاطب دیگر، ایرانیانی بوده‌اند که باید ببینند می‌توان بدون ادعای رهبری و بدون درخواست مداخله نظامی، یک مطالبه روشن و قانونی را پیگیری کرد.

هشدار پیش از جنگ

ماه‌ها و سال‌ها پیش از درگیری‌های نظامی اخیر، ما درباره خطر حمله به ایران هشدار داده بودیم.

استدلالمان ساده بود:

صدام حسین با حمله به ایران، به حکومتی که هنوز در داخل تثبیت نشده بود فرصت داد جنگ را وسیله انسجام، سرکوب و استمرار خود کند.

حمله‌ای تازه نیز می‌توانست همان نتیجه را، این بار در شرایطی دیگر، تکرار کند.

پیش از جنگ، در نامه‌ها و گفت‌وگوها دو مطالبه بنیادین را مطرح می‌کردیم: حمایت اخلاقی و سیاسی از حق مردم برای تشکیل مجلس مؤسسان، و تحریم‌های هوشمند علیه صاحبان قدرت و ثروت‌های غارت‌شده، نه مجازات مردم و ویرانی زیرساخت‌های ایران.

هنگامی که احتمال حمله آشکارتر شد، به مخاطبان اسرائیلی نیز هشدار دادیم که جنگ ممکن است به جای پایان دادن به جمهوری اسلامی، عمر آن را طولانی‌تر کند.

این هشدارها را برای آن ثبت می‌کنم که نشان دهم مخالفت من با جنگ، واکنشی پس از حادثه نیست.

ما پیش از حمله، از تغییر میدان نبرد سخن می‌گفتیم: از میدان نظامی به میدان قانون اساسی.

جنگ نه تنها جان و دارایی مردم را تهدید می‌کند، بلکه مطالبه داخلی برای تغییر ساختار را نیز به عقب می‌راند و حکومت را زیر پرچم دفاع ملی پنهان می‌کند.

نامه‌هایی که برای شهرت نوشته نشدند

در طول این سال‌ها نامه‌های فراوانی به رؤسای جمهور، سناتورها، نمایندگان و دیگر مقامات نوشته‌ام.

بسیاری از آنها بی‌پاسخ مانده‌اند و بعضی فقط پاسخ‌های خودکار دریافت کرده‌اند.

من نیز به‌خوبی می‌دانم که یک شهروند عادی یا یک کمک‌کننده کوچک سیاسی، به آسانی به مرکز تصمیم‌گیری راه پیدا نمی‌کند.

با این همه، دست از نوشتن برنداشته‌ام.

در مهندسی، اگر خطری را می‌بینی، گزارش می‌کنی؛ حتی اگر مدیر پروژه به آن توجه نکند.

در سیاست نیز، اگر فکر می‌کنی تصمیمی بر سرنوشت میلیون‌ها انسان اثر دارد، نمی‌توانی فقط تماشاگر بمانی.

پس از او نیز دوستان و همکارانی بودند که نه در پی عنوان و رهبری، بلکه در جستجوی راحل بودند. دکتر رزم‌آرا و برخی از نزدیکان سیاسی بختیار برای من نمونه اپوزیسیونی بودند که کمتر ادعا می‌کرد و بیشتر به وظیفه می‌اندیشید.

شرح کامل این روابط و خاطرات، در جای مناسب خود خواهد آمد؛ اما اهمیت آنها در این فصل آن است که نشان دهند اپوزیسیون ایران فقط از مدعیان رهبری تشکیل نشده بود.

انسان‌هایی نیز بودند که نامشان کمتر شنیده شد، اما با آرامش و مسئولیت‌پذیری خدمت کردند.

با این حال، حتی میان فرهیختگان و افراد بی‌ادعا نیز توافقی روشن بر سر فرایند انتقال حاکمیت به ملت شکل نگرفت.

اینجاست که تفاوت میان «آدم خوب» و «ساختار خوب» دوباره آشکار می‌شود.

تاریخ را نمی‌توان به امید ظهور شخصیت‌های شایسته سپرد؛ باید نهادهای ساخت که اراده ملت را بر همه شخصیت‌ها حاکم کند.

مردم داخل، یک گام جلوتر

در حالی که بخش بزرگی از اپوزیسیون خارج همچنان درباره رهبران و شکل نهایی حکومت بحث می‌کرد، در داخل ایران مطالبه تغییر قانون اساسی به‌تدریج صریح‌تر شد.

بیانیه چهارده تن در خرداد ۱۳۹۸، بیانیه‌های بعدی صدها تن و زنان کنشگر، و مطالبات مطرح‌شده در جنبش‌های اجتماعی، همه نشان می‌دادند که جامعه از اصلاحات محدود در چارچوب قانون اساسی موجود عبور می‌کند.

بیانیه چهارده تن برای من اهمیت ویژه‌ای داشت، زیرا مطالبه تغییر بنیادین قانون اساسی و گذار از ساختار ولایت فقیه را آشکار و بی‌پرده مطرح کرد.

بعدها بیانیه‌های گسترده‌تر، از جمله بیانیه هشتصد تن و بیانیه هفده زن، نشان داد این صدا محدود به یک فرد یا گروه نیست.

متن کامل این بیانیه‌ها در پیوست کتاب آمده است تا خواننده خود آنها را بخواند و داوری کند.

من ادعا نمی‌کنم همه امضاکنندگان این بیانیه‌ها دقیقاً دیدگاه من را درباره مجلس مؤسسان دارند.

اهمیت آنها در این است که ریشه بحران را در ساختار و قانون اساسی دیده‌اند، نه فقط در عملکرد یک دولت یا یک مقام.

این همان نقطه‌ای است که اپوزیسیون خارج باید به جای مصادره کردن جنبش‌ها، در کنار مردم داخل قرار گیرد.

هر ایرانی در هر کجا می‌تواند کاری بکند

من همیشه گفته‌ام شیوه فعالیت یک ایرانی در داخل کشور با ایرانی‌ای که در اروپا، کانادا، استرالیا یا آمریکا زندگی می‌کند، یکسان نیست.

کسی که در داخل ایران است، هزینه و خطر مستقیم می‌پردازد.

ایرانی خارج از کشور باید متناسب با آزادی‌ها، امکانات و نهادهای محل زندگی خود عمل کند.

من در آمریکا زندگی می‌کنم و شهروند این کشورم. بنابراین طبیعی است که با رئیس‌جمهور، معاون رئیس‌جمهور، وزیر خارجه، سناتورها، نمایندگان کنگره، اندیشکده‌ها و شخصیت‌های نظامی سخن بگویم و نامه بنویسم.

قانون اساسی نباید قانون اساسی شاه، روحانی، حزب، حقوقدان یا رهبر اپوزیسیون باشد؛ باید قانون اساسی ملت ایران باشد.

از نظر من، مشروعیت قانون اساسی فقط از زیبایی متن یا دانش نویسندگان آن نمی‌آید.

مشروعیت، پیش از هر چیز، از فرایند آزاد و نمایندگی واقعی ملت سرچشمه می‌گیرد.

بهترین متن حقوقی، اگر به مردم تحمیل شود، قرارداد اجتماعی ملی نیست.

در مقابل، متنی که نمایندگان آزاد ملت آن را با کمک حقوقدانان و کارشناسان تدوین کنند، حتی اگر در آغاز کامل نباشد، ظرفیت اصلاح و دوام دارد.

چرا اپوزیسیون پراکنده ماند؟

در میان مخالفان جمهوری اسلامی، انسان‌های باسواد، وطن‌دوست و فداکار کم نبوده‌اند. بعضی زندان کشیده‌اند، بعضی خانواده و دارایی خود را از دست داده‌اند و بعضی تمام عمرشان را در تبعید گذرانده‌اند.

پس چرا حاصل کار، این همه پراکندگی شد؟

به نظر من، یکی از علت‌های اصلی این بود که بیشتر جریان‌ها به جای توافق بر هدفی مشترک، راحل مورد علاقه خود را نقطه آغاز قرار دادند.

سلطنت‌طلب از بازگشت سلطنت گفت، جمهوری‌خواه از جمهوری، گروهی از دولت انتقالی، گروهی از شورای رهبری و گروهی از رهبر یا قانون اساسی آماده خود.

در نتیجه، بحثی که باید پس از تشکیل مجلس مؤسسان صورت می‌گرفت، پیش از آن آغاز شد و هر گروه نتیجه را از قبل تعیین کرد.

اشتباه دوم این بود که اپوزیسیون خارج، به جای گوش دادن به مردم داخل ایران، بارها کوشید سخنگوی آنان شود.

هرگاه جنبشی در ایران شکل گرفت، بسیاری از گروه‌های خارج به جای تقویت مطالبه اصلی مردم، کوشیدند آن جنبش را به نام خود ثبت کنند، برایش رهبر تعیین کنند یا آن را در چارچوب ایدئولوژی خود توضیح دهند.

اشتباه سوم، تبدیل سیاست به رقابت دائمی اشخاص بود.

در رسانه‌ها، شبکه‌های اجتماعی و گردهمایی‌ها، توجه بیش از اندازه به نام‌ها و چهره‌ها سبب شد اصل موضوع، یعنی ساختار قدرت و قانون اساسی، به حاشیه برود.

حتی انتقاد از برخی چهره‌ها گاه به دیده شدن بیشتر آنان کمک می‌کند و انرژی منتقدان را از مسئله بنیادی دور می‌سازد.

به همین دلیل، در این کتاب می‌کوشم از اشخاص فقط آنجا سخن بگویم که حضورشان به فهم یک روند یا اندیشه کمک کند.

اپوزیسیون بی‌ادعا

در کنار چهره‌های پرادها و سازمان‌های پرسروصدا، کسانی نیز بوده‌اند که بی‌هیاهو برای ایران کار کرده‌اند.

شاپور بختیار، با همه نقدهایی که می‌توان به کارنامه و تصمیم‌های او داشت، در آخرین روزهای حکومت پهلوی مسئولیتی را پذیرفت که بسیاری از آن گریختند و کوشید راهی قانونی برای عبور از بحران بیابد.

اما اختلاف دوم ما دیگر فقط اختلاف سلیقه نبود؛ به هسته اصلی این کتاب مربوط می‌شد.

اختلاف دوم؛ قانون اساسی چه کسی؟

دکتر نصر احمدی سال‌ها برای تدوین یک قانون اساسی پیشنهادی برای آینده ایران کار کرده بود.

من نیز آن متن را با علاقه خواندم و از مبلغان آن بودم، زیرا باور داشتم هر نوشته جدی که گفت‌وگو درباره قانون اساسی را زنده کند، ارزشمند است.

اما او معتقد بود وقتی مجلس مؤسسان تشکیل شود، همان متن باید محور اصلی بررسی قرار گیرد.

من با او اختلاف داشتم.

بارها می‌گفتم:

نصر جان، مجلس مؤسسان برای بررسی قانون اساسی تو یا قانون اساسی من تشکیل نمی‌شود. مجلس مؤسسان متعلق به ملت است.

به او می‌گفتم در آن مجلس فقط استادان حقوق و علوم سیاسی حضور نخواهند داشت. نماینده کشاورز، کارگر، معلم، کاسب، مهندس، پزشک، زنان، جوانان، اقوام، استان‌ها و گروه‌های گوناگون جامعه نیز حضور خواهند داشت.

آنان هستند که باید درباره اصول زندگی مشترک خود تصمیم بگیرند.

حقوقدان بزرگی مانند او می‌تواند مشاور مجلس باشد، مفهوم حقوقی پیشنهادها را روشن کند و به تنظیم دقیق جمله‌ها کمک کند؛ اما نمی‌تواند جای ملت تصمیم بگیرد.

گاه با شوخی می‌گفتم:

اگر قرار باشد فقط حقوقدانان قانون اساسی بنویسند، دیگر نامش مجلس مؤسسان نیست؛ انجمن استادان حقوق است.

او با استدلال‌های حقوقی از دیدگاه خود دفاع می‌کرد و من با ذهن یک مهندس از فرایند دفاع می‌کردم.

این اختلاف هیچ‌گاه از دوستی و احترام ما کم نکرد، بلکه هر دو را وادار می‌کرد دقیق‌تر ببینیم.

«قانون اساسی من»

سال‌ها بعد فهمیدم این اختلاف فقط میان من و نصر نبود.

در تاریخ معاصر ایران، بارها کسانی از «قانون اساسی من» سخن گفته‌اند.

محمدرضا شاه نیز در سال ۱۳۵۲ و سال‌های پس از آن، اصول انقلاب سفید را چنان «قانون اساسی من» می‌نامید که مرز میان قانون مشروطه و اراده شخصی او کمرنگ می‌شد.

پس از انقلاب نیز گروه‌ها و چهره‌های مختلف، هر یک نسخه‌ای از نظام یا قانون اساسی مطلوب خود را آماده کردند.

دوستان دیگری نیز داشته‌ام که با حسن نیت از «قانون اساسی من» سخن می‌گویند.

مشکل من با ارزش علمی این متون نیست. بسیاری از آنها می‌توانند منابع مفیدی برای مجلس مؤسسان باشند.

مشکل از لحظه‌ای آغاز می‌شود که نویسنده، متن خود را جای اراده ملت می‌نشاند و می‌گوید مجلس باید فقط همان را بررسی کند.

صبحی که خبر مهمی درباره ایران می‌شنوم، نخستین واکنش من مصاحبه یا انتشار شعار نیست. پشت میز می‌نشینم و نامه می‌نویسم؛ به رئیس‌جمهور، سناتور، نماینده کنگره، ژنرال یا اندیشکده‌ای که شاید بتواند بر تصمیمی اثر بگذارد.

شاید نامه خوانده نشود؛ اما اگر حتی یک نفر در زمان مناسب درباره آن ببیند، وظیفه خود را انجام داده‌ام.

دکتر نصر احمدی؛ حقوق‌دانی که قانون اساسی را زندگی می‌کرد

یکی از کسانی که بیش از همه مرا به اندیشیدن درباره قانون اساسی واداشت، دکتر نصر احمدی بود.

آشنایی نزدیک ما سال‌ها پس از جنبش سبز ۱۳۸۸ شکل گرفت؛ زمانی که من فعالیت خود را درباره قانون اساسی ایران جدی‌تر کرده بودم. او مرا پیدا کرد و خیلی زود میان ما دوستی عمیقی پدید آمد؛ چنان صمیمی که گویی دو رفیق دوران کودکی، پس از سال‌ها یکدیگر را دوباره یافته‌اند.

دکتر نصر احمدی از شاگردان دکتر غلامحسین صدیقی بود. به گفته خودش، دکتر صدیقی او را «صدیقی جوان» می‌نامید.

او دکترای علوم اجتماعی خود را از دانشگاه سوربن پاریس گرفته بود و تخصص اصلی‌اش قانون اساسی و نظام‌های سیاسی بود. در روزهای نخست انقلاب در ایران حضور داشت و در جریان هم‌پرسی جمهوری اسلامی، همراه دریادار احمد مدنی در خوزستان فعالیت می‌کرد.

او پس از یک دوره بیماری بسیار سخت و نزدیک به دو سال بستری بودن در بیمارستان، زندگی آرام و گوشه‌گیرانه‌ای در جنوب لس‌آنجلس برگزید. خودش بیماری‌اش را ناشی از مسمومیتی می‌دانست و آن را به شاهزاده نسبت می‌داد. این روایت شخصی او بود و من در این کتاب آن را به عنوان واقعیتهای اثبات‌شده دآوری نمی‌کنم.

آنچه خود شاهدش بودم، این بود که پس از خروج از بیمارستان دیگر تمایلی به حضور در رادیو و تلویزیون نداشت و از فضای پرتنش اپوزیسیون دوری می‌کرد.

برای آنکه صدای او خاموش نماند، هزینه چند برنامه گفت‌وگوی تلفنی یکساعته در تلویزیون مردم‌توی را فراهم کردم. پس از آن برنامه‌ها نیز او دوباره از رسانه فاصله گرفت.

من اما هر از چند گاهی با او تماس می‌گیرم و هنوز درباره ایران، تاریخ، ادبیات و قانون اساسی با هم گفت‌وگو می‌کنیم.

سعدی و فردوسی؛ اختلاف شیرین دو دوست

نصر حافظه‌ای شگفت‌انگیز داشت. کلیات سعدی و بخش‌های بزرگی از شاهنامه را از حفظ بود.

کافی بود به یک بیت یا حکایت اشاره کنم؛ او بی‌درنگ بیت‌های پیش و پس از آن را می‌خواند، چنان که گویی کتابی گشوده در برابرش قرار دارد.

او عاشق سعدی بود و من عاشق فردوسی. این نخستین اختلاف سلیقه ما بود.

من شاهنامه را خلاصه کرده و بارها خوانده‌ام، اما جز چند بیت مشهور، از جمله «توانا بود هر که دانا بود» و «میاژار موری که دانه‌کش است»، حافظه‌ام یاری نمی‌کند.

هرگاه داستانی از شاهنامه را برایش نقل می‌کردم، او ادامه آن را از حفظ می‌خواند و مرا شگفت‌زده می‌کرد.

این تفاوت ذوق ادبی، دوستی ما را شیرین‌تر می‌کرد. او از حکمت و لطافت سعدی می‌گفت و من از هویت ملی و عظمت فردوسی.

فصل چهارم

چرا اپوزیسیون نتوانست با مردم داخل ایران هم‌صدا شود؟

اگر از من بپرسند پس از نزدیک به نیم قرن تجربه، مطالعه، گفت‌وگو و فعالیت، بزرگترین ضعف اپوزیسیون ایران چه بوده است، پاسخ من کوتاه است:

ما بیش از آنکه درباره قانون سخن بگوییم، درباره حاکم سخن گفتیم.

سال‌ها وقت و نیروی بسیاری صرف این شد که چه کسی باید برود و چه کسی باید بماند؛ اما کمتر از خود پرسیدیم پس از رفتن هر حکومت، چه قانونی قرار است از آزادی مردم پاسداری کند و قدرت حاکمان بعدی را محدود سازد.

هر گروه، رهبر یا نظام مطلوب خود را معرفی کرد و بسیاری حتی قانون اساسی آینده را نیز از پیش نوشتند. در این میان، حق ملت برای انتخاب نمایندگان یک مجلس مؤسسان آزاد، اغلب در حاشیه ماند.

آنچه در این فصل می‌نویسم، برای محکوم کردن افراد یا دفاع از یک گروه در برابر گروهی دیگر نیست. بعضی از کسانی که نامشان در این صفحات می‌آید، دوستان من بوده‌اند؛ از بعضی آموخته‌ام و با بعضی اختلاف داشته‌ام.

امروز دیگر قضاوت درباره اشخاص هدف من نیست. هدفم شناخت الگویی است که سبب شد مخالفان جمهوری اسلامی، با وجود تجربه، دانش، فداکاری و امکانات فراوان، نتوانند یک مطالبه مشترک و ملی را در کنار مردم داخل ایران شکل دهند.

از سیاست گریختم، اما سیاست مرا رها نکرد

من خود را سیاستمدار نمی‌دانم. زندگی‌ام را با مهندسی آغاز کردم و هنوز هم جهان را با ذهن یک مهندس می‌بینم.

در پروژه‌های صنعتی آموخته‌ام که هر خرابی، علتی بنیادی دارد. اگر لوله‌ای ترک برداشته باشد، رنگ کردن آن مشکل را حل نمی‌کند. اگر پی ساختمان سست باشد، ترمیم دیوارها فقط زمان می‌خرد.

همین شیوه اندیشیدن، آرام‌آرام وارد نگاه من به سیاست شد.

به جای آنکه فقط ببرسم چه کسی بهتر حکومت می‌کند، از خود پرسیدم چه ساختاری باعث شده است ایران بارها به همان نقطه بازگردد؟

اشخاص تغییر کرده‌اند، دولت‌ها آمده و رفته‌اند و شعارها عوض شده‌اند، اما تمرکز قدرت و بی‌پناهی مردم در برابر حاکمیت بارها تکرار شده است.

به‌تدریج به این نتیجه رسیدم که ریشه بسیاری از بحران‌ها را باید در نقشه اصلی حکومت، یعنی قانون اساسی، جست‌وجو کرد.

من وارد این بحث نشدم تا رهبر حزبی شوم یا نامم در رسانه‌ها مطرح شود. اگر شهرت سیاسی می‌خواستم، راه‌های آسان‌تری وجود داشت. حتی بعضی از کتاب‌هایم را با نام «کاو آهنگر» منتشر کردم.

زندگی حرفه‌ای من، از ایران و آمریکا تا افغانستان، هائیتی و دیگر کشورها، همچنان با پروژه‌های آب، انرژی، فاضلاب، نیروگاه و توسعه پیوند دارد. علاقه من ساختن است، نه نشستن بر کرسی سیاست.

اما مهندسی من به آموخته است که اگر راه‌حلی را می‌بینی، نباید خاموش بمانی.

به همین دلیل، پرسش این کتاب همچنان باقی است:

آیا ملت ایران خواهد توانست این بار، پیش از سپردن قدرت به اشخاص، قانونی بنویسد که قدرت را در خدمت ملت قرار دهد؟

پاسخ من در یک عبارت خلاصه می‌شود:

مجلس مؤسسان.

نه مجلسی با اعضای از پیش تعیین‌شده.

نه شورایی وابسته به یک رهبر، خاندان، حزب یا ایدئولوژی.

نه قانونی آماده که از بیرون به مردم ارائه شود تا فقط آن را تأیید کنند.

بلکه مجلسی منتخب، آزاد و نماینده تنوع واقعی ملت ایران؛ مجلسی که وظیفه آن نه حکومت کردن، بلکه نوشتن قانون اساسی آینده و سپردن آن به رأی آزاد مردم باشد.

راهی که بیش از یک قرن پیش با فریاد «عدالت‌خانه می‌خواهیم» آغاز شد، هنوز به پایان نرسیده است.

به باور من، مقصد نهایی این راه، تشکیل مجلس مؤسسان و نوشتن قانونی است که در آن هیچ شخص، مقام، نهاد مذهبی، نظامی یا سیاسی بالاتر از ملت و قانون قرار نگیرد.

تاریخ ایران، بیش از آنکه تاریخ جنگ بر سر قدرت باشد، تاریخ جستجوی قانونی است که بتواند قدرت را مهار کند.

و این جستجو همچنان ادامه دارد.

اکنون که بیش از یک قرن از انقلاب مشروطه و نزدیک به نیم قرن از انقلاب ۱۳۵۷ گذشته است، به باور من رشت‌های روشن این دو رویداد را به هم پیوند می‌دهد.

در مشروطه، مردم گفتند:

عدالت‌خانه می‌خواهیم.

در انقلاب ۱۳۵۷، وعده داده شد:

مجلس مؤسسان تشکیل خواهد شد.

هر دو خواسته، در اصل به یک معنا بود:

مردم می‌خواستند قدرت از اراده اشخاص جدا شود و در چهارچوب نهادی قانونی قرار گیرد.

در مشروطه، عدالت‌خانه به قانون اساسی و مجلس رسید، اما حکومت قانون به‌طور کامل تثبیت نشد.

در انقلاب ۱۳۵۷، وعده مجلس مؤسسان به مجلس خبرگان تبدیل شد و قانون اساسی تازه، بار دیگر نهادی فراتر از اراده مستقیم ملت ایجاد کرد.

این تجربه‌ها به من آموخت که ملت ایران پیش از انتخاب هر رهبر، هر حکومت و هر ایدئولوژی، باید درباره قانونی تصمیم بگیرد که همه آنان را محدود کند.

نام اشخاص تغییر می‌کند.

حکومت‌ها سقوط می‌کنند.

انقلاب‌ها پیروز می‌شوند.

اما اگر ساختار قدرت درست طراحی نشود، همان چرخه با نامی تازه تکرار خواهد شد.

پرسشی که هنوز بی‌پاسخ مانده است

من این فصل را برای آن نوشتم که بگویم ایرانیان در تمام این تلاش‌ها شکست خورده‌اند.

مشروطه مفاهیمی را وارد فرهنگ سیاسی ایران کرد که دیگر از میان نرفت.

شاهنامه هویت فرهنگی ایران را حفظ کرد.

میراث اخلاقی ایران باستان، مفهوم نیکی و مسئولیت را زنده نگاه داشت.

منشور کوروش به نماد رفتار انسانی فرمانروا تبدیل شد.

پیام اخلاقی قرآن، عدالت و حمایت از محرومان را در وجدان میلیون‌ها ایرانی نگاه داشت.

و انقلاب ۱۳۵۷، با همه نتایج تلخ، بار دیگر نشان داد که مردم ایران حاضر نیستند برای همیشه در برابر قدرت مطلق سکوت کنند.

مشکل این نبود که ایرانیان عدالت نمی‌خواستند.

مشکل این بود که عدالت هنوز به ساختاری پایدار برای محدود کردن قدرت تبدیل نشده بود.

فقط برای مدتی به آینده سپرده شد.

چرا مشروطه به نتیجه کامل نرسید؟

مشروطه قانونی نوشت، مجلس تشکیل داد و مفهوم مسئولیت حکومت را وارد سیاست ایران کرد. این دستاوردها را نباید کوچک شمرد.

اما قانون اساسی، بدون نهادهای نیرومند، فرهنگ سیاسی و اجرای مستمر، به‌تنهایی کافی نیست.

دخالت قدرت‌های خارجی، ضعف دولت مرکزی، درگیری‌های داخلی، فقر، بی‌سوادی، اختلاف میان نیروهای مشروطه‌خواه و مقاومت صاحبان قدرت، مانع تثبیت کامل نظام مشروطه شد.

بعدها نیز با تمرکز دوباره قدرت در دوران پهلوی، بسیاری از اصول مشروطیت در عمل تضعیف شد. مجلس باقی ماند، قانون اساسی باقی ماند و نام مشروطه نیز حفظ شد؛ اما فاصله میان متن قانون و واقعیت حکومت افزایش یافت.

در نتیجه، مردم بار دیگر به جای آنکه قانون اساسی را ابزار اصلاح حکومت بدانند، به فکر تغییر خود حکومت افتادند. و این همان نقطه‌ای بود که انقلاب ۱۳۵۷ آغاز شد.

انقلاب ۱۳۵۷؛ بازگشت همان آرزو

مردم در انقلاب ۱۳۵۷ نیز خواستهای کاملاً بیگانه با مشروطه نداشتند.

آنان آزادی می‌خواستند.

استقلال می‌خواستند.

عدالت می‌خواستند.

می‌خواستند حکومت در برابر ملت پاسخگو باشد.

حتی در راهپیمایی‌ای که خود در سال ۱۳۵۷ روی پل سیدخندان دیدم، شعار بزرگ «استقلال، آزادی، قانون اساسی» در پیشاپیش جمعیت حمل می‌شد.

این شعار نشان می‌داد مسئله قانون اساسی هنوز در ذهن جامعه زنده است.

مردم تصور می‌کردند پس از سقوط سلطنت، مجلس مؤسسانی تشکیل خواهد شد و نمایندگان واقعی ملت، قانون اساسی آینده را خواهند نوشت.

اما همان‌گونه که در فصل دوم شرح دادم، مجلس مؤسسان تشکیل نشد. به جای آن، مجلس خبرگان قانون اساسی شکل گرفت و اصلی وارد قانون اساسی شد که تعادل قدرت را به کلی تغییر داد: ولایت فقیه.

ملت برای محدود کردن قدرت انقلاب کرده بود، اما قانون تازه نهادهای به وجود آورد که اختیارات آن از رأی مستقیم مردم سرچشمه نمی‌گرفت و بر نهادهای انتخابی برتری داشت.

از این منظر، انقلاب ۱۳۵۷ سومین کوشش بزرگ ایرانیان برای رسیدن به عدالت و حکومت قانون بود؛ کوششی که بار دیگر در مرحله تدوین قانون اساسی از مسیر و عده‌های اولیه فاصله گرفت.

از عدالت‌خانه تا مجلس مؤسسان

این لرزش فقط به سبب زیبایی کلمات یا صدای گوینده نیست. احساس می‌کنم سخنانی را می‌شنوم که می‌توانستند خطاب به همه فرمانروایان تاریخ، از جمله فرمانروایان ایران، گفته شوند.

قدرت اگر می‌خواهد کشور را حفظ کند، باید خود را به قانون محدود سازد.

پادشاهی که قانون را دشمن اقتدار خود بداند، ممکن است در کوتاه‌مدت نیرومند به نظر برسد، اما پایه‌های حکومت خود را تضعیف می‌کند.

هر بار که آن سخنان را می‌شنوم، از خود می‌پرسم:

چرا محمدرضا شاه پیام اصلی مشروطه را به‌درستی نشنید؟

ممکن است او خود را پادشاهی وطن‌دوست و سازنده می‌دانست. ممکن است بسیاری از برنامه‌های اقتصادی و اجتماعی او نیز با هدف پیشرفت ایران انجام شده باشد. اما مسئله مشروطه، فقط نیت حاکم نیست.

مسئله این است که آیا حاکم می‌پذیرد قدرت او در عمل به قانون محدود باشد؟

آیا دولت در برابر مجلس پاسخ‌گوست؟

آیا احزاب آزادند؟

آیا مخالفان می‌توانند بدون ترس فعالیت کنند؟

آیا دادگستری از قدرت سیاسی مستقل است؟

و آیا قانون، در برابر نزدیکان حکومت نیز همان‌گونه اجرا می‌شود که در برابر مردم عادی؟

اگر پاسخ این پرسش‌ها منفی باشد، حتی پیشرفته‌ترین پروژه‌های اقتصادی نیز نمی‌توانند جای حکومت قانون را بگیرند.

مشروطه؛ پیروزی قانون یا آغاز یک کشمکش؟

صدور فرمان مشروطیت مرداد 1285 و تشکیل مجلس شورای ملی، تحولی بزرگ بود. برای نخستین بار، قدرت شاه در متن قانون محدود شد و ملت صاحب نمایندگی سیاسی گردید.

اما تدوین قانون اساسی نه ماه بعد، پایان کار نبود؛ آغاز کشمکشی تازه بود.

از یک سو، کسانی می‌خواستند قانون اساسی بر پایه حاکمیت ملت و اصول جدید حقوق عمومی شکل گیرد. از سوی دیگر، نیروهایی تلاش می‌کردند جایگاه سنتی دین و روحانیت را در ساختار تازه حفظ کنند.

ورود اصل نظارت مجتهدان بر قوانین در متمم قانون اساسی، نشانه یکی از نخستین سازش‌های بزرگ میان حکومت قانون جدید و اقتدار مذهبی بود.

ممکن است تدوین‌کنندگان آن زمان این سازش را برای حفظ وحدت جامعه و جلوگیری از شکست مشروطه ضروری دانسته باشند. اما از نگاه امروز من، همان‌جا بذری کاشته شد که دهه‌ها بعد به شکلی گسترده‌تر در قانون اساسی جمهوری اسلامی ظاهر شد.

پرسش این بود:

آیا قانون از رأی ملت سرچشمه می‌گیرد، یا باید به تأیید نهادهی مذهبی برسد که خود مستقیماً در برابر ملت پاسخ‌گو نیست؟

این پرسش در مشروطه حل نشد.

آغاز جنبش مشروطه با اصطلاحات پیچیده حقوق اساسی نبود. مردم کوچه و بازار از تفکیک قوا، حاکمیت ملت یا مسئولیت دولت در برابر مجلس سخن نمی‌گفتند.

خواسته آنان ساده، روشن و برخاسته از رنج زندگی روزانه بود:

«عدالت‌خانه می‌خواهیم»

مردم از ظلم مأموران، رشوه، فساد، خودسری حکام و نبود مرجعی برای دادخواهی خسته شده بودند. می‌خواستند جایی وجود داشته باشد که بتوانند شکایت خود را مطرح کنند و حتی صاحبان قدرت نیز در برابر آن پاسخگو باشند.

این شعار، به نظر من، یکی از عمیق‌ترین شعارهای تاریخ معاصر ایران است.

مردم هنوز زبان حقوق اساسی را نمی‌شناختند، اما درد نبودن قانون را با تمام وجود حس می‌کردند.

آنان نتیجه را می‌خواستند: عدالت.

اندیشمندان و روشنفکران باید راه رسیدن به آن را پیدا می‌کردند.

وقتی اندیشمندان به یاد مونتسکیو و روسو افتادند

در همان زمان، گروهی از ایرانیان که با تحولات اروپا آشنا شده بودند، دریافتند که عدالت‌خانه بدون قانون اساسی و بدون محدود شدن قدرت، دوام نخواهد آورد.

مردم عدالت می‌خواستند و اندیشمندان به این نتیجه رسیدند که راه پایدار رسیدن به آن، حکومت مشروطه است.

در سال ۱۷۴۸، شارل دو مونتسکیو کتاب «روح‌القوانین» را منتشر کرده بود. اهمیت اندیشه او در این بود که آزادی را به اخلاق شخصی فرمانروایان وابسته نمی‌دانست. او نشان داد قدرت باید تقسیم و مهار شود تا هیچ فرد یا نهادی نتواند همه اختیارات را در دست خود جمع کند.

چند سال بعد، ژان ژاک روسو در «قرارداد اجتماعی» مشروعیت حکومت را به اراده ملت پیوند داد. حکومت از نظر او ملک شخصی پادشاه و خاندان او نبود؛ قدرت باید از مردمی سرچشمه می‌گرفت که جامعه سیاسی را تشکیل می‌دهند.

این اندیشه‌ها، بیش از یک قرن پیش از انقلاب مشروطه ایران نوشته شده بودند، اما هنگامی که به ایران رسیدند، پاسخ حقوقی به همان خواسته‌ای شدند که مردم با زبان ساده بیان می‌کردند:

عدالت‌خانه می‌خواهیم.

از همین‌جا بود که عدالت‌خواهی به قانون‌خواهی تبدیل شد.

مردم موتور حرکت بودند و اندیشمندان، نقشه راه را در اختیار آنان گذاشتند.

این لحظه از نظر من یکی از مهم‌ترین نقاط تاریخ ایران است؛ زیرا برای نخستین بار، عدالت قرار نبود تنها از وجدان یا بخشندگی پادشاه به دست آید. قرار بود در قالب مجلس، قانون اساسی و مسئولیت حکومت نهاده شود.

سخنی که هنوز بدلم را می‌لرزاند

سال‌ها بعد، هرگاه سخنان ویکتور هوگو درباره آزادی، قانون و مشروطیت را با صدای پر صلابت آن گوینده خوش‌صدای رادیو و تلویزیون می‌شنوم، بدلم می‌لرزد.

فردوسی زبان و هویت ایرانی را در زمانی حفظ کرد که خطر فراموشی بخش بزرگی از گذشته کشور وجود داشت. اما اهمیت شاهنامه فقط در زنده نگه داشتن نام ایران نیست. در بسیاری از داستان‌های آن، کشمکش میان داد و بیداد، خرد و خودکامگی، وفاداری و خیانت دیده می‌شود.

فرمانروایی که از داد منحرف می‌شود، دیر یا زود کشور و تاج خود را به خطر می‌اندازد. قدرتی که با خرد همراه نباشد، به ویرانی می‌رسد.

با این حال، شاهنامه نیز بیش از آنکه یک طرح حقوقی برای حکومت ارائه دهد، وجدان اخلاقی جامعه است. هشدار می‌دهد، داوری می‌کند و پیامدهای خودکامگی را نشان می‌دهد؛ اما هنوز به پرسش اصلی قانون اساسی امروز پاسخ نمی‌دهد:

چه نهادی می‌تواند پیش از وقوع فاجعه، قدرت فرمانروا را محدود کند؟

این پرسش، قرن‌ها بعد در انقلاب مشروطه به‌صورت روشن‌تری مطرح شد.

ورود اسلام؛ وعده عدالت و مسئله حکومت

ورود اسلام به ایران، تنها تغییر یک سلسله یا جایگزینی یک حکومت با حکومتی دیگر نبود. این رویداد، ساختار سیاسی، دینی، اجتماعی و فرهنگی ایران را برای قرن‌ها دگرگون کرد.

بخش مهمی از جاذبه پیام نخستین اسلام، عدالت، برابری انسان‌ها در برابر خدا، مبارزه با امتیازات طبقاتی و مسئولیت اخلاقی حاکمان بود. برای مردمی که از تبعیض‌ها، جنگ‌ها و ضعف حکومت ساسانی رنج می‌بردند، چنین پیام‌هایی می‌توانست امیدبخش باشد.

اما در بررسی اسلام، به‌یادماندنی است که دو مرحله تفاوت گذاشت: مرحله دعوت اخلاقی و معنوی، و مرحله تشکیل حکومت و وضع مقررات سیاسی و اجتماعی.

در آیات نخستین قرآن که در مکه نازل شده‌اند، بیشتر سخن از ایمان، اخلاق، مسئولیت انسان، حمایت از محرومان و مقابله با ظلم است. اما پس از تشکیل حکومت در مدینه، موضوعاتی مانند جنگ، فرمانروایی، روابط اجتماعی، مجازات و اداره جامعه نیز وارد متن می‌شود.

من سال‌هاست معتقدم قرآن باید با توجه به ترتیب تاریخی نزول آیات خوانده شود تا خواننده بتواند این تحول را ببیند. اگر همه آیات بدون توجه به زمان و شرایط نزول در کنار هم قرار گیرند، تشخیص تفاوت میان پیام اخلاقی نخستین و مقررات مربوط به شرایط تشکیل حکومت دشوار می‌شود.

مشکل از جایی آغاز شد که مقررات مربوط به جامعه و جنگ‌های قرن هفتم، به‌جای آنکه در بستر تاریخی خود فهمیده شوند، به قوانینی همیشگی برای همه زمان‌ها و همه جوامع تبدیل شدند.

در طول قرن‌ها، حکومت‌های گوناگون از دین برای مشروعیت بخشیدن به قدرت خود استفاده کردند و روحانیان نیز به‌تدریج نقشی فراتر از هدایت معنوی یافتند.

در نتیجه، بار دیگر همان پرسش دیرینه مطرح شد:

آیا قانون برای محدود کردن قدرت به وجود آمده بود، یا قدرت از قانون و دین برای تثبیت خود استفاده می‌کرد؟

از عدالت‌خواهی تا عدالت‌خانه

قرن‌ها گذشت تا ایرانیان بار دیگر خواسته عدالت را به شکلی روشن و عمومی مطرح کردند.

این اصول به‌تنهایی قانون اساسی نیستند و نمی‌توانند جای نهادهای حقوقی و سیاسی را بگیرند، اما پایه‌ای اخلاقی برای زندگی اجتماعی فراهم می‌کنند. جامعه‌ای که در آن دروغ، فریب، خشونت و بی‌مسئولیتی فضیلت شمرده شود، حتی با بهترین متن قانونی نیز به حکومت قانون نمی‌رسد.

قانون خوب، به فرهنگ مسئولیت نیاز دارد؛ همان‌گونه که اخلاق نیز برای حفظ جامعه، به قانون و نهاد احتیاج پیدا می‌کند.

از نظر من، یکی از رشته‌های پیوسته تاریخ ایران، همین جست‌وجوی «داد» است. این مفهوم را در ادبیات، اسطوره، اندرز‌نامه‌ها و روایت‌های مربوط به فرمانروایان می‌بینیم. شاه خوب، شاه دادگر بود و فرمانروای بد، کسی بود که از داد روی می‌گرداند.

اما مشکل اینجا بود که داد، بیش از آنکه به نهادی پایدار تبدیل شود، به شخصیت فرمانروا وابسته می‌ماند. اگر پادشاه دادگر بود، مردم به عدالت امیدوار می‌شدند.

اگر فرمانروایی خودکامه بر سر کار می‌آمد، ابزار نیرومندی برای مهار او وجود نداشت.

همین تفاوت میان فرمانروای دادگر و حکومت قانون، یکی از مهم‌ترین موضوعات این کتاب است.

ملت نمی‌تواند آینده خود را فقط به امید ظهور انسانی نیک‌سرشت بسپارد. قانون باید به گونه‌ای نوشته شود که حتی فرمانروای ناتوان، جاه‌طلب یا خودکامه نیز نتواند هر چه خواست انجام دهد.

منشور کوروش؛ اخلاق فرمانروایی

منشور کوروش برای بسیاری از ایرانیان تنها یک اثر باستانی نیست؛ نمادی از شیوه‌ای در فرمانروایی است که در آن، حاکم پس از پیروزی، مردم مغلوب را نابود نمی‌کند، باورهای آنان را تحقیر نمی‌کند و اداره سرزمین را تنها بر ترس و انتقام بنا نمی‌گذارد.

نباید مفاهیم سیاسی امروز را بدون احتیاط به اسناد باستانی نسبت داد. منشور کوروش، قانون اساسی به معنای امروزی و مانند قوانین اساسی کشورهای جدید نیست. با این حال، برای من اهمیت نمادین آن بسیار زیاد است.

این منشور یادآور این اندیشه است که حتی فرمانروای پیروز نیز در برابر مردم و شیوه رفتار با آنان مسئولیت دارد.

به همین دلیل، من آن را می‌توانم «مگناکارتای تاریخی ایرانیان» بنامم؛ نه از این جهت که از نظر حقوقی با مگناکارتا یکسان است، بلکه از این جهت که هر دو در حافظه تاریخی ملت‌های خود، به نمادی از محدود شدن رفتار خودسرانه قدرت تبدیل شده‌اند.

اما باز همان مشکل اساسی باقی ماند:

این اصول بیشتر به اراده فرمانروایان وابسته بود تا به نهادی که پس از آنان نیز پابرجا بماند.

پادشاهان می‌آمدند و می‌رفتند. امپراتوری‌ها گسترش می‌یافتند و فرو می‌پاشیدند. گاه فرمانروایی دادگر بود و گاه خودکامه؛ اما هنوز قانونی وجود نداشت که سرچشمه قدرت، حدود اختیارات و حقوق مردم را به‌صورتی پایدار و الزام‌آور تعیین کند.

شاهنامه؛ نگهبان هویت و هشدار درباره قدرت

شاهنامه برای من فقط مجموعه‌ای از افسانه‌ها، جنگ‌ها و پادشاهان نیست. شاهنامه حافظه تاریخی و فرهنگی ایران است.

سه تلاش تاریخی ایران برای حکومت قانون

در دو فصل نخست، کوشیدم توضیح دهم که چگونه زندگی یک مهندس، بی‌آنکه خود بخواهد، با سیاست و قانون اساسی پیوند خورد. در سال ۱۳۵۷، من نه حقوق‌دان بودم، نه عضو حزبی سیاسی و نه در اندیشه نوشتن کتابی درباره حکومت. آینده خود را در کارخانه، پالایشگاه، نیروگاه و پروژه‌های صنعتی می‌دیدم. اما حوادثی که پس از انقلاب رخ داد، به‌تدریج مرا با پرسشی روبه‌رو کرد که نزدیک به نیم قرن رهايم نکرد:

چرا مردم ایران، با وجود این همه مبارزه، انقلاب، زندان، مهاجرت و فداکاری، هنوز نتوانسته‌اند به حکومتی برسند که در آن قانون بر قدرت حاکم باشد؟

در آغاز تصور می‌کردم پاسخ این پرسش را باید فقط در انقلاب ۱۳۵۷ و قانون اساسی جمهوری اسلامی جست‌وجو کرد. اما هرچه بیشتر در تاریخ ایران اندیشیدم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که این پرسش بسیار قدیمی‌تر است.

ایرانیان بارها در جست‌وجوی عدالت بوده‌اند. گاهی عدالت را در اندرزهای اخلاقی و کردار فرمانروایان جست‌وجو کرده‌اند، گاهی در پادشاهی دادگر، گاهی در دین، گاهی در عدالت‌خانه، گاهی در مشروطه و سرانجام در قانون اساسی و حاکمیت ملت.

به باور من، در تاریخ طولانی ایران می‌توان دست‌کم سه تلاش بزرگ را برای رسیدن به عدالت و محدود کردن قدرت تشخیص داد:

نخست، جست‌وجوی عدالت در میراث اخلاقی و فرهنگی ایران باستان و سپس در پذیرش اسلام؛

دوم، انقلاب مشروطه و کوشش برای تبدیل عدالت به قانون اساسی؛

و سوم، انقلاب ۱۳۵۷ و وعده تشکیل مجلس مؤسسان برای نوشتن قانونی برآمده از اراده ملت.

این سه تجربه از نظر زمان، شرایط و بازیگران با یکدیگر تفاوت دارند، اما در عمق همه آنها یک آرزوی مشترک دیده می‌شود:

قدرت نباید مطلق باشد و حکومت باید در برابر اصولی برتر از اراده حاکمان پاسخگو باشد.

از سه فرمان اخلاقی تا اندیشه داد

من سه اصل شناخته‌شده «پندار نیک، گفتار نیک و کردار نیک» را بیش از آنکه فرمان‌های یک دین خاص بدانم، چکیده‌ای از یک فلسفه اخلاقی بسیار کهن می‌بینم؛ فلسفه‌ای که در فرهنگ ایرانی ریشه دوانده و نسل‌های فراوانی با آن زندگی کرده‌اند.

در این سه اصل، پیش از آنکه سخن از فرمانروایی، مذهب یا ساختار حکومت باشد، از مسئولیت انسان آغاز می‌شود.

اندیشه باید نیک باشد.

سخن باید نیک باشد.

کردار باید نیک باشد.

پیش از آنکه به مردان سیاست اعتماد کنی، قانونی را که قرار است بر آنان حکومت کند، بخوان.
زیرا انسان‌ها تغییر می‌کنند.
نسل‌ها تغییر می‌کنند.
حزب‌ها و دولت‌ها تغییر می‌کنند.
اما اگر قانون، قدرت را درست تعریف و محدود نکند، تاریخ همان اشتباه را بارها و بارها تکرار خواهد کرد.
این مهم‌ترین درسی است که انقلاب ۱۳۵۷ به من آموخت.
و شاید به همین دلیل است که امروز، پس از نیم قرن، هنوز باور دارم آینده ایران، پیش از هر چیز، به کیفیت قانون اساسی آینده آن بستگی دارد.

از خود می‌پرسیدم:

این حادثه، نتیجه تصمیم چه کسی است؟

و مهم‌تر از آن:

کدام اصل از قانون اساسی چنین تصمیمی را ممکن یا ناممکن کرده است؟

این پرسش آرام‌آرام به عادت‌های فکری تبدیل شد.

از آن پس، هر خبر سیاسی را نه فقط از دریچه سیاست، بلکه از دریچه قانون اساسی می‌دیدم.

شاید در آن زمان هنوز نمی‌دانستم این نگاه، مسیر زندگی مرا تغییر خواهد داد.

اما امروز می‌توانم بگویم که بزرگترین دستاورد سال ۱۳۵۸ برای من، نه یک پیروزی سیاسی بود و نه یک شکست سیاسی.

بزرگترین دستاورد آن سال، تولد یک پرسش بود.

تأملی پس از پنجاه سال

اکنون که این سطرها را می‌نویسم، نزدیک به پنجاه سال از آن روزها گذشته است.

در این نیم قرن، ایران بحران‌های گوناگونی را تجربه کرده است؛ بحرانی که به باور من، قانون اساسی و ساختاری که در همان ماه‌های نخست شکل گرفت، در پیدایش و استمرار فضای سیاسی آن بی‌تأثیر نبود.

پس از آن، بمب‌گذاری‌ها در لبنان و کشورهای دیگر، جنگ، تحریم، درگیری‌های منطقه‌ای و بحران‌های پی‌درپی، هر یک بخشی از سرنوشت جمهوری اسلامی شدند.

ایران جنگ‌ها را تجربه کرده است.

تحریم را تجربه کرده است.

دولت‌های گوناگون را دیده است.

رئیس‌جمهورهای مختلف آمده و رفته‌اند.

نسلی رفته و نسل دیگری جای آن را گرفته است.

ثروت‌های عظیم کشور نیز در این سال‌ها غارت و تلف شده و بخشی از سرمایه ملی ایران به جای آنکه صرف آبادانی و رفاه مردم شود، در مسیرهایی مصرف شده است که مردم در تعیین آنها نقشی نداشته‌اند.

اما پرسشی که در ذهن آن مهندس جوان در سال ۱۳۵۸ شکل گرفت، هنوز با من مانده است.

اگر امروز بتوانم با آن جوان بیست‌و‌نهم‌ساله سخن بگویم، به او نخواهم گفت که از انقلاب حمایت نکن.

نخواهم گفت که به جمهوری اسلامی رأی نده.

حتی نخواهم گفت که آینده را بهتر پیش‌بینی کن.

فقط یک جمله به او خواهم گفت:

شاید اگر این نتیجه را در سال ۱۳۵۸ می‌گفتم، بسیاری آن را بدبینی یا شتاب‌زدگی می‌دانستند. اما امروز، پس از نزدیک به نیم قرن، این نتیجه نه از یک تحلیل نظری، بلکه از مشاهده تاریخ جمهوری اسلامی به دست آمده است.

بذر یک اندیشه

گاهی از من می‌پرسند چرا پس از سال‌ها فعالیت مهندسی، به نوشتن درباره قانون اساسی روی آوردم. پاسخ من این است که این تصمیم یکباره گرفته نشد. هیچ روز مشخصی وجود ندارد که بتوانم بگویم از آن تاریخ، مسیر زندگی‌ام عوض شد. این تغییر آرام‌آرام و در طول سال‌ها شکل گرفت. اما اگر بخواهم نقطه آغاز آن را مشخص کنم، باید به همان ماه‌های سال ۱۳۵۸ بازگردم. به روزهایی که مجلس خبرگان قانون اساسی را می‌نوشت. به روزهایی که آیت‌الله طالقانی دیگر در میان ما نبود. به روزهایی که کردستان درگیر بحران بود.

و به روزهایی که من، در کنار کار مهندسی، برای نخستین بار احساس کردم شاید ریشه بسیاری از مشکلات ایران را باید نه در اشخاص، بلکه در قانونی جست‌وجو کرد که بر همه آنان حکومت می‌کند.

آن زمان هنوز نمی‌دانستم این اندیشه، ده‌ها سال بعد مرا به نوشتن کتاب‌هایی درباره قانون اساسی، ارسال نامه به سیاستمداران و پیگیری تشکیل مجلس مؤسسان خواهد رساند.

اما امروز، وقتی به گذشته نگاه می‌کنم، می‌بینم که بذر همه آن فعالیت‌ها در همان سال کاشته شد.

پایان یک انقلاب؛ آغاز یک جست‌وجو

در پایان سال ۱۳۵۸، ایران دیگر آن کشوری نبود که تنها یک سال پیش در آن زندگی می‌کردم. در کمتر از دوازده ماه، نظام سلطنتی سقوط کرده بود، جمهوری اسلامی تشکیل شده بود، قانون اساسی جدید به تصویب رسیده بود و ساختار سیاسی کشور به کلی دگرگون شده بود.

اگر کسی از بیرون به ایران نگاه می‌کرد، شاید تصور می‌کرد انقلاب به پایان رسیده است.

اما من احساس دیگری داشتم.

احساس می‌کردم مهم‌ترین بخش ماجرا هنوز آغاز نشده است.

من دوباره به کار مهندسی خود بازگشتم.

پروژه سرخس، قراردادهای جدید، جلسات فنی و سفرهای کاری بار دیگر زندگی روزمره مرا پر کرده بود.

اما ذهنم دیگر مانند گذشته نبود.

هر بار که حادثه‌ای در کشور رخ می‌داد، دیگر تنها به اشخاص نگاه نمی‌کردم.

آنان تصور می‌کردند اکنون که قانون اساسی تصویب شده است، کشور به آرامش خواهد رسید و دولت جدید فرصت خواهد یافت و عده‌هایی را که در روزهای انقلاب داده شده بود، عملی کند.

اما برای من، این پایان یک انقلاب نبود.

آغاز پرسشی بود که سال‌ها بعد، همه زندگی فکری مرا تحت تأثیر قرار داد.

در آن روزها هنوز نمی‌توانستم همه ابعاد آن قانون اساسی را تحلیل کنم.

نه حقوق‌دان بودم و نه سیاستمدار.

من مهندس بودم.

اما حتی یک مهندس نیز می‌تواند تفاوت میان یک نقشه مناسب و یک نقشه معیوب را احساس کند.

وقتی به تدریج متن قانون اساسی را خواندم، به این نتیجه رسیدم که میان بسیاری از وعده‌هایی که مردم در جریان انقلاب شنیده بودند و ساختاری که در قانون اساسی شکل گرفته بود، فاصله‌ای جدی وجود دارد.

در روزهای انقلاب، سخن از آزادی بود.

از استقلال.

از حاکمیت مردم.

از عدالت.

اما اکنون قانونی تصویب شده بود که توازن قدرت را به گونه‌ای دیگر تعریف می‌کرد.

آن روز هنوز نمی‌توانستم پیامدهای آن را پیش‌بینی کنم، اما احساس می‌کردم آینده ایران، بیش از آنکه به دولت‌ها وابسته باشد، به همین قانونی وابسته است که تازه تصویب شده بود.

سال‌ها بعد، هر بار که بحرانی تازه در ایران پدید آمد، دوباره به همان قانون اساسی بازگشتم.

در آغاز تصور می‌کردم مشکل از دولت‌هاست.

بعد گمان کردم شاید اشکال از مدیران باشد.

سپس به عملکرد مجلس‌ها نگاه کردم.

اما هر چه بیشتر مطالعه کردم، بیشتر به این نتیجه رسیدم که همه این نهادها در چارچوب یک ساختار واحد عمل می‌کنند؛ ساختاری که حدود اختیارات، مسئولیت‌ها و رابطه میان نهادهای مختلف را قانون اساسی تعیین کرده است.

همین تجربه، نگاه مرا به سیاست تغییر داد.

دیگر پرسش اصلی من این نبود که چه کسی رئیس‌جمهور شود یا چه حزبی بر سر کار بیاید.

پرسش اصلی این بود:

آیا با این قانون اساسی، هر دولتی که روی کار بیاید، می‌تواند کشور را به سوی آزادی، توسعه و حاکمیت قانون هدایت کند؟

پاسخی که پس از سال‌ها تجربه به آن رسیدم، منفی بود.

اشتباهی که نباید نسل‌های آینده تکرار کنند

اگر امروز جوانی از من بپرسد بزرگترین اشتباه نسل شما چه بود، پاسخ من کوتاه است:

ما پیش از آنکه قانون را بشناسیم، به صاحبان قدرت اعتماد کردیم.

ما تصور می‌کردیم اگر انسان‌های خوبی بر سر کار باشند، کشور نیز خوب اداره خواهد شد.

در حالی که تجربه تاریخ چیز دیگری به ما آموخت.

قانون باید به گونه‌ای نوشته شود که حتی اگر فردی ناتوان، جاهل یا خودکامه بر سر کار آمد، نتواند از حدود اختیارات خود فراتر رود.

این، فلسفه قانون اساسی در همه نظام‌های مردم‌سالار است.

امروز وقتی به انقلاب مشروطه، انقلاب ۱۳۵۷ و همه فراز و نشیب‌های تاریخ معاصر ایران نگاه می‌کنم، می‌بینم که پرسش اصلی همیشه همین بوده است

چه کسی حکومت کند؟

در حالی که شاید پرسش مهم‌تر این باشد:

قدرت چگونه محدود شود؟

این دو پرسش شبیه هم به نظر می‌رسند، اما تفاوت میان آنها، تفاوت میان حکومت اشخاص و حکومت قانون است.

نقطه‌ای که زندگی من تغییر کرد

در همان روزهایی که کشور سرگرم بحث‌های سیاسی بود، من دوباره به کار مهندسی خود بازگشتم.

قرارداد پروژه تصفیه‌خانه آب پالایشگاه گاز سرخس را با یک شرکت سوئیسی امضا کرده بودم و تصور می‌کردم آینده‌ام همچنان در صنعت و پروژه‌های بزرگ رقم خواهد خورد.

نمی‌دانستم که سال‌ها بعد، همان تجربه‌های مهندسی مرا به این نتیجه خواهد رساند که همان‌گونه که هیچ کارخانه‌ای بدون نقشه ساخته نمی‌شود، هیچ کشوری نیز بدون یک قانون اساسی درست، به آزادی و توسعه پایدار نخواهد رسید.

شاید اگر انقلاب مسیر دیگری را طی می‌کرد، من هرگز این کتاب را نمی‌نوشتم.

شاید تمام عمرم را فقط به ساختن نیروگاه، پالایشگاه و پروژه‌های صنعتی اختصاص می‌دادم.

اما تاریخ، مسیر دیگری را برای من انتخاب کرد.

از آن روز به بعد، در کنار حرفه مهندسی، پرسشی نیز همواره با من ماند؛ پرسشی که نه در پروژه‌های صنعتی، بلکه در سرنوشت ملت ایران ریشه داشت:

آیا مشکل ایران، افراد هستند، یا نقشه‌ای که بر اساس آن حکومت ساخته شده است؟

انقلابی که پایان نیافت

در پاییز سال ۱۳۵۸، قانون اساسی جمهوری اسلامی به همه‌پرسی گذاشته شد.

برای بسیاری از مردم، این آخرین مرحله انقلاب بود.

هر روز نام شخصیت تازه‌ای بر سر زبان‌ها می‌افتاد.

اما هرچه بیشتر به آن روزها فکر می‌کنم، بیشتر به این نتیجه می‌رسم که همه ما، از جمله خود من، بیش از اندازه به اشخاص توجه داشتیم و کمتر به ساختاری که قرار بود بر همه آنها حکومت کند.

در آن زمان، اگر از مردم می‌پرسیدند نخست‌وزیر چه کسی است، بیشتر آنان پاسخ را می‌دانستند.

اگر می‌پرسیدند رئیس مجلس خبرگان چه کسی است، بسیاری پاسخ می‌دادند.

اما اگر از همان مردم می‌پرسیدند اصل پنجم قانون اساسی چیست، یا اصل پنجاه و هفتم چه اختیاراتی ایجاد می‌کند، کمتر کسی احتمالاً پاسخ روشنی داشت.

من نیز تفاوت چندانی با دیگران نداشتم.

من هم مانند بسیاری از هم‌نسلانم، بیش از آنکه قانون را بخوانم، حوادث را دنبال می‌کردم.

امروز که به گذشته نگاه می‌کنم، این را یکی از بزرگترین اشتباهات نسل خود می‌دانم.

یک مهندس چگونه به قانون اساسی رسید؟

گاهی از خود می‌پرسم چگونه یک مهندس برق و ابزار دقیق، که تمام زندگی‌اش را با کارخانه، پالایشگاه، نیروگاه و پروژه‌های صنعتی گذرانده بود، سال‌ها بعد بیشتر وقت خود را صرف مطالعه قانون اساسی کرد؟

پاسخ این پرسش را امروز می‌دانم.

زیرا یک مهندس، پیش از آنکه دستگاهی را بسازد، نقشه آن را مطالعه می‌کند.

اگر نقشه اشتباه باشد، بهترین مصالح، بهترین مهندسان و بهترین مجریان نیز نمی‌توانند ساختمان سالمی بسازند.

سال‌ها بعد، همین منطق را درباره حکومت به کار بردم.

دولت‌ها می‌آیند و می‌روند.

رئیس‌جمهورها تغییر می‌کنند.

مجلس‌ها تغییر می‌کنند.

حتی رهبران نیز روزی از صحنه خارج می‌شوند.

اما آنچه باقی می‌ماند، نقشه حکومت است.

و آن نقشه، قانون اساسی است.

به‌تدریج دریافتیم که اگر نقشه حکومت اشکال بنیادی داشته باشد، حتی بهترین انسان‌ها نیز در درون آن ساختار یا شکست می‌خورند یا خود بخشی از همان ساختار می‌شوند.

این نتیجه‌ای نبود که در سال ۱۳۵۸ به آن رسیده باشیم.

رسیدن به این نتیجه، ده‌ها سال مطالعه، تجربه، شکست، امید و مشاهده می‌خواست.

اما بذر آن اندیشه در همان روزهایی کاشته شد که مجلس خبرگان سرگرم تدوین قانون اساسی بود.

در ماه‌های نخست انقلاب، همه از مردم سخن می‌گفتند.

همه از انقلاب مردم، رأی مردم و اراده مردم سخن می‌گفتند.

اما کمتر کسی این سؤال را مطرح می‌کرد:

چه قانونی قرار است از رأی مردم محافظت کند؟

امروز، پس از پنجاه سال، به این نتیجه رسیده‌ام که بزرگترین اشتباه نسل ما همین بود.

ما بیش از اندازه درباره افراد حرف زدیم؛ درباره شاه، درباره خمینی، درباره بازرگان، درباره بنی‌صدر، درباره طالقانی و درباره شخصیت‌ها.

اما کمتر نشستیم و ماده به ماده قانون اساسی را بخوانیم و از خود بپرسیم:

اگر روزی افراد تغییر کردند، این قانون چگونه از آزادی مردم محافظت خواهد کرد؟

آن روز، من هنوز مهندس بودم.

عادت داشتم هر دستگاهی را پیش از راه‌اندازی، با مطالعه نقشه آن بشناسم.

اما درباره مهم‌ترین نقشه کشور، یعنی قانون اساسی، همان دقت را به خرج نادم.

این اعتراف را امروز با صداقت می‌نویسم، زیرا معتقدم نسل‌های بعد باید از اشتباهات نسل ما نیز درس بگیرند.

نخستین درس انقلاب

هرچه از سال ۱۳۵۸ فاصله می‌گرفتم، یک حقیقت برایم روشن‌تر می‌شد.

انقلاب‌ها با احساسات آغاز می‌شوند.

اما کشورها با قانون اداره می‌شوند.

احساسات می‌توانند یک حکومت را سرنگون کنند.

اما فقط قانون می‌تواند آزادی را حفظ کند.

اگر قانون قدرت را مهار نکند، هیچ انسان صالحی نیز نمی‌تواند برای همیشه ضامن آزادی مردم باشد.

این نخستین درس بزرگی بود که انقلاب ۱۳۵۷ به من آموخت.

در آن زمان هنوز نمی‌دانستم که این اندیشه، سال‌ها بعد محور همه کتاب‌ها، مقاله‌ها و نامه‌هایی خواهد شد که خواهم نوشت.

اما بذر آن، در همان تابستان ۱۳۵۸ در ذهن من کاشته شد.

قانون اساسی؛ موضوعی که کسی درباره آن سخن نمی‌گفت

در ماه‌های نخست پس از انقلاب، همه درباره دولت سخن می‌گفتند.

عده‌ای از دولت موقت دفاع می‌کردند.

عده‌ای از آن انتقاد می‌کردند.

اما در همان جلسات، اصلی به قانون اساسی افزوده شد که به باور من، بیش از هر اصل دیگری آینده جمهوری اسلامی را رقم زد.

آن اصل، ولایت فقیه بود.

امروز که نزدیک به پنجاه سال از آن روزها گذشته است، هر بار که به گذشته نگاه می‌کنم، به این نتیجه می‌رسم که انقلاب ایران را نه اشغال سفارت آمریکا، نه جنگ، نه تحریم و نه بحران‌های بعدی، بلکه پیش از همه، همین تصمیم دگرگون کرد.

از همان لحظه‌ای که بالاترین مقام کشور نه از رأی مستقیم مردم، بلکه از سازوکاری دیگر مشروعیت گرفت، تعادل میان حاکمیت مردم و حاکمیت قانون تغییر کرد.

شاید آن روز کمتر کسی به پیامدهای این اصل می‌اندیشید.

اما امروز، پس از نیم قرن تجربه، من معتقدم بسیاری از بحران‌های بعدی ایران را نمی‌توان بدون شناخت همان تصمیم تاریخی فهمید.

اصل پنجم؛ لحظه‌ای که آینده ایران تغییر کرد

جلسات مجلس خبرگان ادامه داشت.

بیرون از ساختمان مجلس، زندگی ظاهراً جریان عادی خود را طی می‌کرد. مردم به دنبال کار، زندگی، ساختن خانه و بازسازی کشوری بودند که انقلاب بزرگی را پشت سر گذاشته بود.

اما در درون آن جلسات، تصمیم‌هایی گرفته می‌شد که سرنوشت نسل‌های آینده ایران را رقم می‌زد.

در آن روزها، من مانند بسیاری از مردم، هر روز متن مذاکرات مجلس خبرگان را دنبال نمی‌کردم. نه روزنامه‌ها همه چیز را منتشر می‌کردند و نه رادیو و تلویزیون بحث‌های حقوقی را برای مردم توضیح می‌دادند.

اما کم‌کم روشن شد که در کنار اصول مربوط به مجلس، دولت و قوه قضائیه، اصل دیگری نیز در حال شکل گرفتن است؛ اصلی که جایگاه تازه‌ای برای یک فقیه در رأس حکومت تعریف می‌کرد.

آن روز شاید کمتر کسی می‌توانست پیامدهای این تصمیم را پیش‌بینی کند.

من نیز نمی‌توانستم.

اگر کسی در همان تابستان ۱۳۵۸ به من می‌گفت که این اصل، ده‌ها سال بعد بر همه ارکان حکومت سایه خواهد انداخت، شاید باور نمی‌کردم.

اما امروز که نزدیک به نیم قرن از آن روزها گذشته است، وقتی مسیر تاریخ جمهوری اسلامی را مرور می‌کنم، می‌بینم بسیاری از بحران‌هایی که بعدها با آنها رویرو شدیم، ریشه در همان روزها داشت.

از آن زمان به بعد، هر رئیس‌جمهور، هر مجلس، هر دولت و هر نهاد سیاسی ناچار بود جایگاه خود را با آن اصل تعریف کند.

آن روز هنوز این حقیقت را درک نمی‌کردم.

من فقط احساس می‌کردم چیزی با آن وعده‌هایی که در روزهای انقلاب شنیده بودیم، تفاوت دارد.

تفاوت میان حکومت مردم و حکومت قانون

برای من، این نخستین باری بود که این پرسش جدی در ذهنم شکل گرفت:

اگر حکومتی که تنها چند ماه از تولدش می‌گذرد، برای حل نخستین اختلاف داخلی خود به نیروی نظامی متوسل می‌شود، در آینده با مخالفانش چگونه رفتار خواهد کرد؟

آن روز هنوز پاسخ این پرسش را نمی‌دانستم.

اما سال‌ها بعد، وقتی تاریخ جمهوری اسلامی را مرور کردم، دیدم همان الگو بارها و بارها تکرار شد.

هرگاه اختلافی پدید آمد، به جای آنکه قانون و گفت‌وگو داور باشد، قدرت جای آن را گرفت.

و درست در همین جا بود که برای نخستین بار رابطه میان قانون اساسی و رفتار حکومت را در ذهن خود احساس کردم.

قانون اساسی فقط مجموع‌ای از مواد حقوقی نیست.

قانون اساسی، فرهنگ حکومت کردن را می‌سازد.

اگر قانون قدرت را محدود نکند، صاحبان قدرت نیز خود را محدود نخواهند کرد.

آن روز هنوز این جمله را نمی‌توانستم بیان کنم، اما احساس می‌کردم.

آیت‌الله طالقانی؛ صدایی که زود خاموش شد

در همان روزهایی که بحران کردستان ادامه داشت، خبر دیگری منتشر شد که بسیاری از مردم را اندوهگین کرد.

آیت‌الله سید محمود طالقانی درگذشت.

در آن زمان، او برای بخش بزرگی از جامعه فقط یک روحانی نبود. او یکی از چهره‌هایی بود که مردم تصور می‌کردند می‌تواند میان انقلاب، آزادی و اعتدال پلی برقرار کند.

اخباری که از جلسات مجلس خبرگان به بیرون درز می‌کرد، نشان می‌داد که او درباره برخی اصول قانون اساسی، به‌ویژه درباره تمرکز قدرت، نگرانی‌هایی دارد.

من نیز این خبرها را دنبال می‌کردم.

وقتی خبر درگذشت او منتشر شد، مانند بسیاری از مردم ناراحت شدم.

اما سال‌ها بعد، وقتی حوادث را کنار هم گذاشتم، احساس کردم که با رفتن آیت‌الله طالقانی، یکی از آخرین صداهای میان‌رو در درون انقلاب نیز خاموش شد.

شاید تاریخ را نتوان با «اگر» نوشت. نمی‌توان گفت اگر او زنده می‌ماند، مسیر ایران تغییر می‌کرد. اما ترتیب زمانی این دو واقعه برای من همیشه قابل توجه بوده است: آیت‌الله طالقانی در ۲۵ شهریور درگذشت و اصل ولایت فقیه در ۲۸ شهریور به تصویب رسید.

اما می‌توان گفت که پس از او، مخالفت مؤثری با تمرکز روزافزون قدرت در ساختار جدید باقی نماند.

اصلی که سرنوشت ایران را تغییر داد

در همان روزها، مجلس خبرگان سرگرم بررسی اصول قانون اساسی بود.

برای بیشتر مردم، این جلسات پیچیده و دور از زندگی روزمره به نظر می‌رسید.

اما سال‌ها بعد، هر بار که آن روزها را مرور کردم، احساس کردم مرگ او فقط از دست رفتن یک شخصیت محبوب نبود؛ بلکه پایان یکی از معدود صداهایی بود که می‌توانست در درون انقلاب، از تعادل و اعتدال دفاع کند.

در همان زمان، کشور با بحران دیگری نیز روبه‌رو شد.

در کردستان، درگیری‌ها آغاز شده بود.

من اخبار کردستان را با حساسیت بیشتری دنبال می‌کردم؛ نه فقط به این دلیل که زادگاه کرمانشاه بود، بلکه به این دلیل که می‌دیدم نخستین شکاف جدی میان حکومت جدید و بخشی از مردم ایران، در همان ماه‌های نخست انقلاب شکل گرفته است.

امروز که به آن روزها نگاه می‌کنم، احساس می‌کنم تاریخ با شتابی عجیب در حال حرکت بود.

مردم هنوز سرگرم جشن پیروزی انقلاب بودند.

اما قانون اساسی در حال نوشته شدن بود.

کردستان درگیر بحران شده بود.

آیت‌الله طالقانی از میان ما رفته بود.

و اصل ولایت فقیه آرام‌آرام جای خود را در قانون اساسی باز می‌کرد.

در آن زمان شاید کمتر کسی تصور می‌کرد این اصل، بیش از هر اصل دیگری، آینده سیاسی ایران را تحت تأثیر قرار خواهد داد.

اما برای من، همان روزها نخستین نشانه‌ها آشکار شد.

کم‌کم به این نتیجه می‌رسیدم که مسئله ایران دیگر فقط این نیست که چه کسی حکومت می‌کند.

مسئله اصلی این بود که قدرت، بر اساس چه قانونی تعریف و محدود می‌شود.

کردستان؛ نخستین زخم انقلاب

هنوز جوهر قانون اساسی خشک نشده بود که نخستین بحران بزرگ جمهوری اسلامی آغاز شد.

این بحران نه در تهران، بلکه در کردستان شکل گرفت.

من اخبار کردستان را با حساسیتی بیش از بسیاری از مردم دنبال می‌کردم. زادگاه من کرمانشاه بود و در کودکی نیز دو سال خانواده من در سنج و یک سال در مریوان زندگی کرده است. کردستان برای من فقط یک نام روی نقشه نبود؛ بخشی از سرزمین، خاطرات و فرهنگ من بود.

در آن روزها، بسیاری از مردم کرد، مانند دیگر ایرانیان، در انقلاب شرکت کرده بودند. آنان نیز امید داشتند که حکومت جدید، حقوق شهروندی، آزادی‌های سیاسی و مشارکت واقعی مردم را به رسمیت بشناسد.

اما فاصله میان انتظار مردم و رفتار حکومت بسیار زود آشکار شد.

به جای گفت‌وگو، فضای امنیتی بر منطقه حاکم شد.

به جای آنکه دولت تازه‌تأسیس بحران را از راه مذاکره و اعتمادسازی حل کند، کشور به سوی رویارویی نظامی رفت.

و من هنوز نمی‌دانستم که مهمترین اصل آن قانون، یعنی اصل ولایت فقیه، به‌زودی سرنوشت ایران را برای دهه‌های بعد رقم خواهد زد.

مجلس خبرگان؛ نقطه‌ای که مسیر انقلاب تغییر کرد

در ماه‌های نخست پس از انقلاب، هنوز بسیاری از مردم با شور و امید تحولات کشور را دنبال می‌کردند. هر روز خبر تازه‌ای منتشر می‌شد. دولت موقت سرگرم اداره کشور بود، گروه‌های سیاسی آزادانه فعالیت می‌کردند و روزنامه‌ها پر از بحث و گفت‌وگو درباره آینده ایران بودند. در ظاهر، همه چیز نشان می‌داد که انقلاب به سوی استقرار یک نظام مردمی پیش می‌رود. اما در پشت این هیاهوی سیاسی، اتفاق مهم‌تری در حال وقوع بود؛ اتفاقی که بعدها، به باور من، از خود انقلاب نیز مهم‌تر شد.

آن اتفاق، تدوین قانون اساسی جمهوری اسلامی بود.

در آن روزها، بیشتر مردم هنوز متن پیش‌نویس قانون اساسی را نخوانده بودند. من نیز مانند بسیاری از مردم، بیش از آنکه درگیر جزئیات حقوقی باشم، تحولات روزانه را دنبال می‌کردم.

اما هر چه جلسات مجلس خبرگان پیش می‌رفت، خبرهایی منتشر می‌شد که برایم سؤال‌های تازه‌ای ایجاد می‌کرد.

کم‌کم روشن شد که قانون اساسی آینده تنها درباره تشکیل دولت، مجلس و قوه قضائیه نیست.

بحث تازه‌ای مطرح شده بود؛ موضوعی که پیش از آن، در افکار عمومی کمتر درباره آن سخن گفته می‌شد.

آن موضوع، اصل ولایت فقیه بود.

من بار دیگر به یاد همان کتاب کوچک «حکومت اسلامی» افتادم که چند ماه پیش از انقلاب خوانده بودم.

اکنون می‌دیدم اندیشه‌هایی که آن روز برایم دور از ذهن و حتی غیرقابل باور بود، آرام‌آرام به متن قانون اساسی راه پیدا می‌کند.

در همان روزها، شخصیت‌هایی که خود از رهبران انقلاب بودند نیز نگرانی‌هایی ابراز می‌کردند. از میان آنان، آیت‌الله سید محمود طالقانی جایگاه ویژه‌ای داشت.

او در میان بخش بزرگی از مردم شخصیتی مورد احترام بود؛ روحانی‌ای که سال‌ها زندان را تحمل کرده بود و بسیاری او را نماد اعتدال و نزدیکی دین و آزادی می‌دانستند.

وقتی خبر اختلاف او با برخی از روندهای تدوین قانون اساسی منتشر شد، برای من و بسیاری از مردم، این فقط یک اختلاف سیاسی نبود.

این پرسش در ذهن ما شکل گرفت که اگر حتی آیت‌الله طالقانی نیز نگران مسیر تدوین قانون اساسی است، پس در مجلس خبرگان چه می‌گذرد؟

چندی بعد، خبر دیگری رسید که فضای کشور را دگرگون کرد.

آیت‌الله طالقانی درگذشت.

در آن روزها، من مانند میلیون‌ها ایرانی، این خبر را با اندوه شنیدم.

لحن بسیاری از روحانیان تغییر کرده بود. در روزهای انقلاب، سخن از آزادی، استقلال و حقوق مردم بود؛ اما اکنون بحث‌های تازه‌ای وارد زندگی روزمره مردم می‌شد.

در حالی که هنوز صدها هزار زن، همان‌گونه که پیش از انقلاب زندگی می‌کردند، در خیابان‌های تهران رفت‌وآمد می‌کردند، ناگهان این استدلال مطرح شد که حتی یک روسری نازک یا پوششی مانند آنچه بی‌نظیر بوتو بر سر داشت، باید نشانه مسلمان بودن زنان باشد.

ممکن است امروز این موضوع برای نسل جوان ساده به نظر برسد، اما برای ما که تنها چند هفته پیش در فضای دیگری زندگی می‌کردیم، این تغییر بسیار محسوس بود.

من هنوز امیدوار بودم که این‌ها بحث‌هایی گذرا باشد و با تشکیل مجلس مؤسسان، همه چیز در چارچوب قانون و رأی مردم سامان پیدا کند.

اما حادثه‌ای رخ داد که امید مرا به تردید تبدیل کرد.

آنچه قرار بود مجلس مؤسسان باشد، ناگهان به مجلس خبرگان قانون اساسی تبدیل شد.

همان روز، برای نخستین بار، این احساس در ذهنم شکل گرفت که شاید آنچه به مردم وعده داده شده بود، دقیقاً همان چیزی نباشد که در عمل در حال وقوع است.

امروز اگر بخواهم آن احساس را در یک جمله خلاصه کنم، می‌گویم:

از همان روز، دیگر یقین داشتم که انقلاب از مسیری که مردم انتظار داشتند، منحرف شده است.

با این همه، زندگی شخصی من مسیر دیگری را طی می‌کرد.

در همان روزها، قرارداد بزرگی را با یک شرکت سوئسی برای اجرای پروژه برق و ابزار دقیق تصفیه‌خانه آب پالایشگاه گاز سرخس امضا کرده بودم. تصور می‌کردم چند ماه دیگر پروژه به پایان می‌رسد و سپس با اندوخته‌ای که طی سال‌ها در ایران، آلمان و آمریکا به دست آورده بودم، زندگی تازه‌ای را در ایالات متحده آغاز خواهم کرد.

اما زندگی برنامه دیگری برای من داشت.

پروژه‌ای که تصور می‌کردم چند ماه بیشتر طول نکشد، سال‌ها ادامه یافت و در همین فاصله، ایران نیز هر روز بیشتر از آرمان‌هایی که مردم برای آن انقلاب کرده بودند، فاصله گرفت.

اعتراض‌ها نیز از همان ماه‌های نخست آغاز شد. بسیاری از مردم احساس می‌کردند موضوعاتی مانند حجاب، موسیقی، نوع پوشش و محدودیت‌های تازه، همان چیزهایی نیست که برای آن انقلاب کرده بودند.

یکی از صحنه‌هایی که هنوز در ذهنم مانده است، رفتار غرضی، مدیرعامل انقلابی شرکت نفت، بود که بر پله‌های ساختمان شرکت نفت می‌ایستاد و کراوات کارکنان را با قیچی می‌پرید.

شاید آن روز این رفتار برای برخی نشانه انقلابی‌گری بود، اما برای من علامتی بود که نشان می‌داد انقلاب آرام‌آرام از مسائل بزرگ ملی فاصله می‌گیرد و وارد زندگی خصوصی مردم می‌شود.

آن زمان هنوز نمی‌دانستم این‌ها فقط آغاز راه است.

بحث اصلی هنوز در مجلس خبرگان جریان داشت؛ جایی که درباره اصول قانون اساسی آینده تصمیم گرفته می‌شد.

در چنین فضایی، بسیاری از ما با اطمینان تصور می‌کردیم که پس از همه‌پرسی جمهوری اسلامی، وعده‌ای که بارها داده شده بود عملی خواهد شد؛ یعنی تشکیل مجلس مؤسسان.

من نیز همین انتظار را داشتم.

در ذهن من، مجلس مؤسسان نهادی بود که مردم، نمایندگان خود را از سراسر کشور انتخاب می‌کنند تا بدون وابستگی به هیچ قدرتی، قانون اساسی آینده ایران را بنویسند.

این برداشت فقط یک تصور شخصی نبود. مجلس مؤسسان در حقوق اساسی ایران سابقه داشت و حتی در متمم قانون اساسی مشروطه، نحوه تشکیل آن برای بازنگری قانون اساسی پیش‌بینی شده بود.

اما ناگهان، بدون آنکه جامعه فرصت گفت‌وگوی جدی درباره این تغییر پیدا کند، نام مجلس مؤسسان کنار گذاشته شد و نهادی با عنوان مجلس خبرگان قانون اساسی جای آن را گرفت.

در آن روزها شاید بسیاری از مردم، از جمله خود من، اهمیت این تغییر را درک نکردیم. گمان می‌کردیم فقط نام عوض شده است و نتیجه همان خواهد بود.

امروز، پس از نزدیک به پنجاه سال، به این نتیجه رسیده‌ام که این فقط تغییر یک نام نبود. این تغییر، مسیر آینده ایران را عوض کرد.

از همان روز، مسیر تدوین قانون اساسی از مسیری که بسیاری از مردم انتظار داشتند، فاصله گرفت.

سال‌ها بعد، هر بار که متن قانون اساسی جمهوری اسلامی را دوباره خواندم، همان سؤال در ذهنم تکرار شد:

اگر مجلس مؤسسان واقعی تشکیل می‌شد، آیا قانون اساسی ایران نیز همین می‌شد؟

من پاسخ قطعی این پرسش را نمی‌دانم. تاریخ را نمی‌توان دوباره نوشت، اما می‌توان از آن درس گرفت.

یکی از مهم‌ترین درس‌هایی که من از انقلاب ۱۳۵۷ گرفتم این بود که سرنوشت یک ملت، بیش از آنکه به نام اشخاص وابسته باشد، به قواعدی بستگی دارد که قدرت را تعریف و محدود می‌کنند.

آن روزها، بیشتر ما درباره رهبران انقلاب سخن می‌گفتیم. کمتر کسی درباره متن قانون اساسی آینده سخن می‌گفت.

شاید بزرگ‌ترین غفلت نسل ما همین بود.

نخستین نشانه‌های تردید

من به جمهوری اسلامی رأی دادم.

امروز نیز این واقعیت را پنهان نمی‌کنم، زیرا معتقدم اگر نویسنده حقیقت را از خواننده پنهان کند، دیگر حق ندارد از دیگران انتظار صداقت داشته باشد.

رأی من، مانند رأی اکثریت مردم ایران، بر پایه امید بود؛ امید به آنکه حکومت آینده، حکومتی ملی، مردمی و قانون‌مند باشد.

اما این امید، عمر چندان نداشت.

تنها چند روز پس از همه‌پرسی دوازدهم فروردین ۱۳۵۸، احساس کردم فضای کشور آرام‌آرام در حال تغییر است؛ تغییری که در ابتدا شاید چندان بزرگ به نظر نمی‌رسید، اما بعدها فهمیدم نشانه آغاز مسیری بود که ایران را به جای دیگری برد.

اما امروز، وقتی به گذشته نگاه می‌کنم، می‌بینم که آن کتابچه کوچک نخستین زنگ خطری بود که در برابر چشمان من قرار گرفت؛ زنگ خطری که صدایش را شنیدم، اما معنای واقعی آن را سال‌ها بعد فهمیدم.

همپرسی جمهوری اسلامی

در روزهای نخست پس از پیروزی انقلاب، فضای عمومی جامعه سرشار از امید بود. بیشتر مردم تصور می‌کردند دوران استبداد پایان یافته و اکنون زمان آن رسیده است که ایران، پس از ده‌ها سال، صاحب حکومتی شود که بر پایه رأی مردم و حاکمیت قانون اداره شود.

در چنین فضایی، همپرسی تعیین نوع حکومت برگزار شد. من نیز مانند میلیون‌ها ایرانی، به جمهوری اسلامی رأی دادم. امروز، پس از گذشت نزدیک به نیم قرن، هرگز رأی آن روز خود را انکار نمی‌کنم. آن رأی، رأی من بود؛ اما رأیی بود که بر پایه شناخت ناقص و اطلاعاتی محدود داده شد.

من گمان می‌کردم مردم، پس از تعیین نوع حکومت، نمایندگان خود را برای تدوین قانون اساسی آینده انتخاب خواهند کرد و همان وعده‌ای که بارها شنیده بودیم، یعنی تشکیل مجلس مؤسسان، عملی خواهد شد.

در ذهن من، مجلس مؤسسان نهادی بود که ملت، بدون دخالت هیچ گروه یا فردی، نمایندگان خود را برای نوشتن قانون اساسی برمی‌گزید و آنان پس از بحث و بررسی، متن نهایی را تهیه می‌کردند تا دوباره به رأی مردم گذاشته شود.

این برداشت فقط تصور شخصی من نبود. مفهوم مجلس مؤسسان در حقوق اساسی ایران نیز شناخته‌شده بود و حتی در قانون اساسی مشروطه، سازوکار تشکیل آن برای تجدیدنظر در قانون اساسی پیش‌بینی شده بود.

اما حوادث، مسیر دیگری را طی کرد.

به جای مجلس مؤسسان، نهادی با عنوان مجلس خبرگان قانون اساسی تشکیل شد.

در آن روزها شاید بسیاری از مردم تفاوت این دو را به‌درستی درک نمی‌کردند. من نیز در آغاز، این تغییر را فقط تفاوتی در نام می‌دانستم.

سال‌ها بعد فهمیدم که این، تنها تغییر یک نام نبود؛ بلکه تغییر مسیر انقلاب بود.

اگر مجلس مؤسسانی که به مردم وعده داده شده بود تشکیل می‌شد، نمایندگان منتخب ملت می‌توانستند درباره همه اصول قانون اساسی آزادانه گفت‌وگو کنند و درباره شکل نهایی حکومت تصمیم بگیرند.

اما مجلس خبرگان، با ترکیب و مأموریتی متفاوت، راه دیگری را در پیش گرفت.

امروز که به آن روزها نگاه می‌کنم، احساس می‌کنم بزرگترین اشتباه من و بسیاری از هم‌سلانم این بود که بیش از اندازه به اشخاص اعتماد کردیم و کمتر درباره قانونی که قرار بود بر آینده کشور حکومت کند، اندیشیدیم.

شاید اگر آن روز، همان اندازه که درباره شخصیت‌ها بحث می‌کردیم، درباره قانون اساسی نیز گفت‌وگو می‌کردیم، تاریخ ایران مسیر دیگری پیدا می‌کرد.

مجلس مؤسسان؛ وعده‌ای که هرگز عملی نشد

در روزهای نخست پس از انقلاب، کمتر کسی تصور می‌کرد که مهم‌ترین حادثه سیاسی آن روزها نه در خیابان‌ها، بلکه در روند تدوین قانون اساسی رخ خواهد داد.

تمام توجه مردم به سقوط حکومت گذشته، تشکیل دولت موقت و بازگشت آرامش به کشور معطوف بود.

فصل دوم

انقلاب ۱۳۵۷؛ جمهوری اسلامی و آغاز بزرگترین فریب

انقلاب ۱۳۵۷ برای من فقط پایان حکومت پهلوی نبود. آن روزها هنوز نمی‌دانستم که وارد طولانی‌ترین و مهم‌ترین فصل زندگی خود شده‌ام؛ فصلی که نزدیک به نیم قرن ادامه خواهد یافت.

در زمستان ۱۳۵۷، مانند میلیون‌ها ایرانی، من نیز امیدوار بودم که کشور به سوی آزادی، قانون و حکومتی مردمی حرکت کند. هیچ تصمیمی برای ترک ایران نداشتم. تمام زندگی حرفه‌ای من در ایران شکل گرفته بود و آینده خود را در همین سرزمین می‌دیدم.

من یک فعال سیاسی نبودم. نه عضو حزب خاصی بودم و نه در جلسات سیاسی شرکت می‌کردم. ذهنم بیشتر درگیر پروژه‌های مهندسی، توسعه صنعت و ساختن ایران بود. اما انقلاب، حتی کسانی را که خود را دور از سیاست می‌دانستند، به درون سیاست کشید.

چند روز پیش از پیروزی انقلاب، حادثه‌ای به ظاهر ساده رخ داد که بعدها فهمیدم یکی از مهم‌ترین لحظه‌های زندگی فکری من بوده است.

روزی در خیابان پهلوی، که پس از انقلاب ابتدا خیابان مصدق و سپس ولی‌عصر نام گرفت، هنگام عبور از کنار بساط یک کتابفروشی، چشمم به کتابچه‌ای کوچک افتاد. روی جلد آن تصویر آیت‌الله خمینی چاپ شده بود و عنوانش «حکومت اسلامی» بود.

از روی کنجکاوی کتاب را خریدم و همان روز آن را تا پایان خواندم. هرچه بیشتر می‌خواندم، بیشتر دچار حیرت می‌شدم. با خود گفتم: امکان ندارد این کتاب را آیت‌الله خمینی نوشته باشد.

در آن روزها، بسیاری از مردم، از جمله خود من، تصور می‌کردیم آیت‌الله خمینی رهبری مذهبی است که می‌خواهد استبداد را از میان بردارد و حکومت را به مردم بازگرداند. اما مطالب این کتاب تصویر دیگری ارائه می‌داد؛ تصویری از حکومتی که در آن روحانیت، نه فقط در امور دینی، بلکه در اداره حکومت نیز نقش اصلی را بر عهده می‌گرفت.

نخستین واکنش من این بود که شاید ساواک این کتاب را جعل کرده باشد تا مردم را از روحانیت بترساند.

امروز که نزدیک به پنجاه سال از آن روز گذشته است، هنوز آن لحظه را به روشنی به یاد دارم؛ لحظه‌ای که برای نخستین بار میان آنچه مردم در خیابان‌ها شعار می‌دادند و آنچه در این کتاب نوشته شده بود، تناقضی آشکار دیدم.

اما مانند بسیاری از مردم، آن تردید را جدی نگرفتم. فضای انقلاب، فضایی نبود که کسی فرصت کند کتابی را با دقت تحلیل کند. خیابان‌ها هر روز شاهد تظاهرات بود، دولت‌ها یکی پس از دیگری سقوط می‌کردند و همه نگاه‌ها به آینده‌ای دوخته شده بود که قرار بود آزادی، عدالت و استقلال را برای ایران به ارمغان آورد.

من نیز مانند میلیون‌ها ایرانی، بیش از آنکه به آینده قانون اساسی بیندیشم، به پایان یافتن حکومت گذشته فکر می‌کردم.

هیچکس به ما نگفته بود که چند ماه بعد، بسیاری از همان اندیشه‌هایی که در کتاب «حکومت اسلامی» آمده بود، به متن قانون اساسی جمهوری اسلامی راه خواهد یافت.

اگر آن روز کسی به من می‌گفت که پنجاه سال بعد کتابی خواهم نوشت و خواهم گفت ریشه بسیاری از مشکلات ایران در قانون اساسی جمهوری اسلامی است، شاید باور نمی‌کردم.

بعدها این موضوع نیز مطرح و بتدریج در افکار عمومی شایع شد که فردوست پیش از آن، فهرستی شامل نام حدود دویست نفر را که قرار بود اعدام شوند، در اختیار خمینی گذاشته بود.

هیچ‌گاه به‌طور قطعی نفهمیدیم آزادی پدرم به توصیه فردوست انجام شد یا به وساطت امام جماعت مسجد یوسف‌آباد، آقای گلپایگانی، که با پدرم دوستی داشت.

همین ابهام‌ها بخشی از فضای ماه‌های نخست انقلاب بود؛ دورانی که قانون و روند قضایی روشن جای خود را به تصمیم‌های شخصی، توصیه، انتقام و دادگاه‌های شتاب‌زده داده بود.

چرا این کتاب را نوشتم؟

من این خاطرات را برای دفاع از شاه، محکوم کردن یک فرد یا اثبات نظریه‌ای پنهان ننوشته‌ام.

بسیاری از شخصیت‌هایی که در این فصل نام برده شدند، هر کدام نقشی در تاریخ ایران داشتند و سپس از صحنه خارج شدند. قهرمان اصلی این کتاب نه شاه است، نه خمینی، نه اپوزیسیون و نه هیچ سیاستمدار دیگری.

****قهرمان اصلی این کتاب «قانون اساسی» است****

تمام شخصیت‌ها وارد داستان می‌شوند، تصمیمی می‌گیرند، فرصتی را از دست می‌دهند یا حادثه‌ای را رقم می‌زنند؛ اما رشته‌ای که از نخستین خاطرات نوجوانی من تا امروز ادامه دارد، یک پرسش است:

چرا قانون در ایران نتوانسته قدرت را محدود کند و اراده مردم را به پایه حکومت تبدیل سازد؟

در سال ۱۳۵۷ من مهندسی بودم که آینده خود را در پروژه‌ها و کارخانه‌ها می‌دید. هنوز باور داشتم اگر شرکت‌های خارجی بروند، ما می‌توانیم کشور را خودمان بسازیم.

امروز نیز به توانایی ایرانیان باور دارم؛ اما پس از نیم قرن فهمیده‌ام ساختن کارخانه و نیروگاه، بدون ساختن نهادهای قانونی پایدار، کافی نیست. کشوری که قانون اساسی‌اش قدرت را مهار نکند، دیر یا زود حتی دستاوردهای مهندسی و اقتصادی خود را نیز از دست خواهد داد.

راه من از قشم آغاز شد؛ از پروژه‌ای در خلیج فارس و از اعتماد یک مهندس جوان به توان ساختن. اما این راه در نهایت مرا به آمریکا، به نوشتن کتاب‌ها، به گفت‌وگو با سیاستمداران و به پیگیری مداوم مسئله قانون اساسی کشاند.

این فصل آغاز آن مسیر است؛ مسیری که در فصل‌های بعد، از انقلاب و مهاجرت تا اپوزیسیون خارج از کشور و مطالبه مجلس مؤسسان ادامه خواهد یافت.

پرسش من همچنان همان است:

چرا مردم ایران، با وجود این همه انقلاب، اعتراض، زندان، مهاجرت، جنگ و فداکاری، هنوز نتوانسته‌اند به حکومتی مبتنی بر قانون و اراده ملت دست یابند؟

پیشنهاد صدیقی و مسئله ماندن شاه

دیدار غلامحسین صدیقی با شاه و شروط او برای پذیرفتن نخست‌وزیری بارها در منابع مختلف آمده است. آنچه من از روایت‌های نزدیک شنیدم این بود که شرط نخست صدیقی، ماندن شاه در ایران بود.

اجرای قانون اساسی، رسیدگی به اموال نامشروع و بازگرداندن سرمایه‌های خاندان سلطنتی نیز از دیگر شروط او شمرده می‌شد. در روایت نقل‌شده، شاه در پاسخ گفته بود:

«آقای آکادمیسین، من باید بروم»

فارغ از جزئیات دقیق این گفت‌وگو، اصل موضوع برای من روشن است: در واپسین ماه‌ها، هنوز امکان‌هایی برای بازگشت به قانون اساسی و تشکیل دولتی با اعتبار ملی وجود داشت، اما تصمیم شاه برای ترک کشور بسیاری از آن راه‌ها را بست.

پس از آن، شاپور بختیار با شهادت مسئولیت نخست‌وزیری را پذیرفت، اما زمانی وارد صحنه شد که بخش بزرگی از قدرت واقعی از دست دولت خارج شده بود.

فردوست و فروپاشی فرماندهی

آنچه بعدها درباره نقش حسین فردوست شنیدم و خواندم، پرسش‌های زیادی برایم ایجاد کرد. او پس از برکناری یزدان‌پناه، نفوذ گسترده‌ای در نهادهای امنیتی و بازرسی داشت. بنا بر روایت‌هایی که نقل شده، شاه پیش از خروج از ایران به فرماندهان ارتش گفته بود در غیاب او به فردوست گوش کنند و بختیار فرمانده ارتش نیست.

در کتابی که گفته می‌شود سرکار علی‌ه غریبه دیبا، مادر شهبانو، پس از انقلاب نوشته است، داستانی درباره فردوست و زنی به نام خانم طلا، که نامزد یا همسر عقدی او معرفی شده، نقل می‌شود. بنا بر این روایت، شاه از فردوست می‌خواهد خانم طلا را در اختیار او بگذارد و سپس آپارتمانی در نیاوران برای او فراهم می‌کند. همچنین در همان روایت آمده است که روزی در کاخ، شهبانو سیلی محکمی به خانم طلا می‌زند.

من نمی‌خواهم در این کتاب درباره همه ادعاهای مربوط به فردوست حکم قطعی بدهم. زندگی‌نامه و اعترافات او، که سال‌ها پس از انقلاب در دسترس عموم قرار گرفت، خود نیازمند نقد و بررسی است.

اما آنچه برای من اهمیت دارد، تفاوت میان تصور شاه از فردوست و واقعیتی است که بعدها درباره او مطرح شد. شاه گمان می‌کرد فردوست، دوست دوران کودکی و یار همیشگی او، می‌تواند در غیابش نقشی شبیه سپهبد زاهدی در سال ۱۳۳۲ ایفا کند؛ یعنی در صورت لزوم کودتا کند و زمینه بازگشت شاه را فراهم سازد. در حالی که شاه، بنا بر این روایت‌ها، نه از کینه و تنفر درونی فردوست نسبت به خود – که ریشه آن را به ماجرای خانم طلا نسبت داده‌اند – آگاه بود و نه از آنچه بعدها درباره ارتباط فردوست با سرویس اطلاعاتی انگلستان گفته شد.

نتیجه عملی اما روشن بود: دولت بختیار نتوانست بر ارتش و دستگاه امنیتی تسلط کامل پیدا کند و در روزهای منتهی به ۲۲ بهمن، ساختار قدرت با شتاب فروپاشید.

بازداشت پدرم پس از انقلاب

پدرم در ۲۴ بهمن ۱۳۵۷ بازداشت شد و در زندان با تیمسار نشاط و تیمسار برنجیان هم‌سول بود؛ دو نفری که هم دوست خانوادگی ما بودند و هم نسبت فامیلی داشتند.

اعدام آنان، به‌ویژه تیمسار نشاط که همسرش از دوستان کودکی مادرم بود و خود او نیز مانند پدرم گرایش درویشی داشت، شادی آزادی پدرم در ۲۷ اسفند را تحت‌الشعاع قرار داد.

هوشنگ معین زاده در چندین مقاله مفصل در فصلنامه ره آورد با عنوان "من و امام موسی صدر" به شرح دقیق آن پرداخته است.

آنچه برای من اهمیت دارد این است که حکومت پهلوی، آگاهانه یا ناآگاهانه، فضایی ساخت که در آن مخالفان سکولار و ملی ضعیف شدند، اما روحانیت توانست شبکه اجتماعی و مذهبی خود را نه تنها حفظ بلکه قدرتمند کند.

شاه؛ رهبر ناخواسته انقلاب؟

سال‌ها بعد، مهندس مهدی بازرگان جمله‌ای گفت که به نظر من بخش بزرگی از تناقض انقلاب ۱۳۵۷ را در خود دارد:

«شاهنشاه آریامهر، رهبر انقلاب ایران بود»

مقصود این نبود که شاه خواهان انقلاب بود، بلکه بسیاری از تصمیم‌های او، از محدود کردن نیروهای سیاسی تا ایجاد حزب واحد، از تضعیف نهادهای مشروطه تا خروج ناگهانی از کشور، راه را برای انقلابی هموار کرد که خودش نخستین قربانی آن شد.

در آن زمان من این مجموعه را چنین نمی‌دیدم. هر رویداد برایم خبری جداگانه بود: مقاله‌ای در روزنامه، اعتراضی در تهریز، تظاهراتی در تهران، خروج یک شرکت خارجی یا سخنرانی شاه

تنها پس از گذشت سال‌ها بود که این نقاط پراکنده در ذهنم به خطی پیوسته تبدیل شد.

دیدار پدرم با شاه در بهار ۱۳۵۷

خاطره دیگری از سال ۱۳۵۷ به پدرم مربوط است. گمان می‌کنم در فروردین آن سال بود که برای دیدنش رفتم. او آماده بیرون رفتن بود و گروهان کابلی، راننده قدیمی‌اش، همراهش بود. گفت با آنان بروم.

آن دو را جلوی کاخ نیاوران پیاده کردم و پدرم از من خواست تا پایان کارش به منزل آقای انجوی شیرازی، در خیابان روبه‌روی کاخ، بروم.

خانه آقای انجوی همیشه به روی دوستان باز بود. او معمولاً در اتاقی نزدیک در، کنار سماور می‌نشست و کتاب می‌خواند. دامادش، داریوش باقرپور، پسر عمه من و همسن من بود و رابطه‌ای نزدیکتر از برادری با او داشتم.

آن روز علی دشتی نیز در کنار انجوی نشسته بود. پس از معرفی، علی دشتی نسخه‌ای از کتاب «بیست‌وسه سال» را به من داد.

نیم ساعت بعد پدرم بازگشت؛ بسیار ناراحت و گرفته بود. بعداً توضیح داد که گروهی از افسران بازنشسته، از جمله برخی دوستان قدیمی او، تیمسار نصراللهی، تیمسار مبین و سرهنگ مشرف نوری، به حضور شاه رفته بودند تا از او بخواهند ایران را ترک نکند.

آنان پیشنهاد کرده بودند مانند سربازان مسلح در کاخ نیاوران مستقر شوند و از شاه محافظت کنند. به گفته پدرم، شاه با عصبانیت پاسخ داده بود که این سخنان چیست؛ گارد جاویدان وجود دارد و او فقط برای درمان، مدتی کوتاه ایران را ترک خواهد کرد.

پدرم بعدها با لحنی تلخ، سخن یکی از افسران ترک‌زبان را تقلید می‌کرد که می‌گفت: "بع! الاحضررت گسم خورده، نمی‌تانه قرار کنه".

این جمله، سال‌ها بعد برای من معنایی فراتر از یک شوخی خانوادگی یافت؛ بسیاری از کسانی که به نظام وفادار بودند، تا آخرین لحظه نمی‌خواستند باور کنند شاه تصمیم به رفتن گرفته است.

سنگسری بودند و ارتباط و منافع مشترکی داشتند. یزدان‌پناه از شاه خواست در برابر این نفوذ و سوءاستفاده‌ها اقدامی جدی انجام دهد.

شاه از این سخن برآشفته و به او گفت کارش به جایی رسیده است که به شاه می‌گوید چه کند، و بهتر است به کار سابق خود در بانک سپه بازگردد.

پس از آن، اختیارات بازرسی شاهنشاهی به حسین فردوست منتقل شد. سپهبد یزدان‌پناه نیز، بنا بر روایت پدرم، یک هفته بعد پشت میز کارش دچار سکتة شد و درگذشت.

پدرم این ماجرا را خصوصی برایم تعریف کرد و از من خواست تا زمانی که زنده است آن را برای کسی بازگو نکنم. من این روایت را نه به عنوان سند قطعی تاریخی، بلکه به عنوان خاطره‌ای خانوادگی از یک شاهد مستقیم ثبت می‌کنم.

شاه، مذهب و مخالفان

از نگاه امروز من، حکومت پهلوی با چند جریان عمده مخالف روبه‌رو بود: جبهه ملی، حزب توده و نیروهای مذهبی. این گروه‌ها در بسیاری از مسائل با یکدیگر اختلاف داشتند، اما بر یک نکته تأکید می‌کردند: شاه قانون اساسی مشروطه را رعایت نمی‌کند و قدرتی فراتر از حدود قانونی خود در اختیار گرفته است.

شاه از یک سو مخالفان سیاسی را محدود کرده بود و بسیاری از نیروهای جبهه ملی و حزب توده به زندان، مهاجرت یا انزوا رانده شده بودند؛ از سوی دیگر، برای نشان دادن پایبندی خود به مذهب، از تجربه‌های شخصی و باورهای دینی سخن می‌گفت و در دانشگاه‌ها مسجد می‌ساخت.

اما همین فضا به نیروهای مذهبی امکان داد پایگاه‌های خود را گسترش دهند. روحانیانی که به اصل ولایت فقیه باور داشتند، برای تحقق هدف خود عجله‌ای نداشتند؛ آنان می‌توانستند سال‌ها منتظر فرصت بمانند.

در همین دوران، تجربه جنگ طفار در عمان نیز برایم آموزنده بود. ایران نیرو و تلفات زیادی در آن جنگ داد، اما سلطان قابوس پس از پیروزی، برخی از رهبران شورشی مارکسیست را به جای نابود کردن، وارد ساختار دولت کرد.

این روش با برخورد حکومت ایران با مخالفانش تفاوت داشت. شاید اگر حکومت پهلوی نیز راه بیشتری برای حضور قانونی مخالفان و نخبگان سیاسی باز می‌گذاشت، مسیر حوادث به شکل دیگری رقم می‌خورد.

خمینی از عراق تا پاریس

در سال‌های پایانی حکومت پهلوی، تصمیم‌های متناقض بسیاری گرفته شد. آنچه درباره روابط شاه، صدام حسین و آیت‌الله خمینی شنیده‌ام و بعدها در روایت‌های مختلف دیده‌ام، نشان می‌دهد که حکومت ایران گاه خطر او را دست‌کم می‌گرفت و گاه می‌کوشید حضورش را مدیریت کند.

در هنگام صرف شام با رئیس‌جمهور چین، صدام به شاه تلفن می‌کند و شاه برخلاف تمام پروتکل‌های سیاسی از سر میز بلند می‌شود و به تلفن صدام جواب می‌دهد. صدام به شاه پیشنهاد می‌کند اگر او اجازه بدهد، چون خمینی پاسپورت ایرانی دارد، ترتیب خمینی را هم مثل بقیه بدهد و شاه به صدام می‌گوید، کاری به کارش نداشته باش.

در همین زمینه، از ملاقات شاه با ژرژ مارش، رئیس دستگاه امنیتی دولت ژسکاردستن، نیز سخن گفته شده و این موضوع در خاطرات مربوط به آن دوران آمده است. انتقال خمینی از عراق به فرانسه، که بنا بر این روایت با نظر و توصیه شاه صورت گرفت، در نهایت تربیونی جهانی در اختیار او گذاشت که در نجف نداشت.

در سال‌های بعد، روایت‌های گوناگونی درباره نقش ساواک، پرویز ثابتی، فردوست، امام موسی صدر، علی شریعتی و رقابت‌های درونی میان نیروهای مذهبی منتشر شد. بعضی از این روایت‌ها نیازمند بررسی تاریخی مستقل است. ولی

پیش از آن نیز نام قانون اساسی را شنیده بودم. نامه معروف سه امضا، با امضای کریم سنجابی، شاپور بختیار و داریوش فروهر، در ذهنم مانده بود.

حتی در اوایل دهه چهل، زمانی که دانش‌آموز دبیرستان در کرمانشاه بودم، دوستی به نام کیهان نوارهای سخنرانی آیت‌الله خمینی را برایم می‌گذاشت. از میان سخنان آن روزها، دو موضوع را به یاد دارم: مخالفت او با آزادی زنان با استناد به قانون اساسی، و اعتراضش به اصلاحات ارضی و واگذاری زمین‌های موقوفه.

همچنین جمله‌ای به شاه نسبت داده می‌شد که در پاسخ به تهدید او گفته بود: "چکمه‌های رضا شاه برای تو گشاد است".

وقتی این خاطرات دهه چهل را کنار وقایع دهه پنجاه می‌گذارم، می‌بینم جامعه ایران در حال طی کردن مسیری بود که در آن همه از قانون اساسی سخن می‌گفتند، اما هر گروه برداشت خود را از آن داشت. عده‌ای آن را سپری در برابر اصلاحات می‌دیدند، عده‌ای وسیله‌ای برای محدود کردن قدرت شاه، و عده‌ای نیز تنها شعار برای بسیج مردم.

هنوز کمتر کسی از خود می‌پرسید قانون اساسی مطلوب باید چگونه باشد و چه تضمینی برای اجرای آن وجود دارد.

وصیت سیاسی شاه در سال ۱۳۵۲

از رویدادهایی که در سال ۱۳۵۲ در ذهنم باقی ماند، متنی است که شادروان تیمسار آریانپور با عنوان "وصیت سیاسی شاه" در اختیارم گذاشت.

اهمیت این متن برای من در این بود که نشان می‌داد حتی در درون ساختار قدرت نیز نگرانی از آینده، فساد و احتمال فروپاشی وجود داشته است. متن کامل آن سند، همراه تصویر اصل نوشته، بهتر است در بخش اسناد یا پیوست کتاب چاپ شود تا خواننده بتواند آن را جدا از روایت من ببیند.

در این کتاب میان سه نوع مطلب تفاوت می‌گذارم: آنچه خود دیده‌ام، آنچه از شاهد مستقیم و مورد اعتماد شنیده‌ام، و آنچه بعدها از کتاب‌ها و اسناد به دست آورده‌ام.

این تفاوت برایم مهم است، زیرا هدفم نوشتن یک تاریخ رسمی نیست؛ می‌خواهم روایت خود را صادقانه ارائه کنم و داوری نهایی را به خواننده واگذارم.

آخرین دیدار سپهبد یزدان‌پناه با شاه

یکی از روایت‌هایی که از پدرم شنیدم و سال‌ها به احترام توصیه او بازگو نکردم، مربوط به آخرین دیدار خصوصی سپهبد یزدان‌پناه با شاه در سال ۱۳۵۲ است.

شاه در دهه چهل بازرسی شاهنشاهی را به ریاست سپهبد یزدان‌پناه تشکیل داده بود. یزدان‌پناه از یاران نزدیک رضا شاه بود و در زمان ترک ایران، محمدرضا شاه به او سپرده شده بود. تصویر او در مراسم تاج‌گذاری، در کنار شاه، برای بسیاری شناخته‌شده بود.

بازرسی شاهنشاهی قرار بود مستقل از ساواک باشد و شکایت مردم را بدون ترس و واسطه به شاه برساند. یزدان‌پناه گروه خود را از میان افسران و صاحب‌منصبان بازنشسته و جوانان مورد اعتماد انتخاب کرده بود. پدر من، که سرلشکر بازنشسته بود، ابتدا ریاست بازرسی کردستان و سپس بازرسی شاهنشاهی خراسان را بر عهده داشت.

به گفته پدرم، در آخرین ملاقات خصوصی فقط شاه، سپهبد یزدان‌پناه و پدرم حضور داشتند.

یزدان‌پناه درباره گزارش‌هایی از تصرف زمین‌ها و گله‌های مردم و نفوذ افرادی چون هژبر یزدانی، تیمسار عیادی پزشک مخصوص شاه، نصیری رئیس ساواک و پرویز ثابتی سخن گفت؛ چهار نفری که، بنا بر آنچه در آن زمان گفته می‌شد،

حقوق یک مهندس مانند من در آمریکا شاید ماهانه هفتصد تا هزار دلار بود، در حالی که درآمد ماهانه من در قشم، حتی در زمانی که حقوق‌بگیر بودم و نه پیمانکار، به حدود پنج هزار دلار بدون مالیات می‌رسید. از نظر مالی و حرفه‌ای، دلیلی برای رفتن نمی‌دیدم.

انقلاب برای من در آغاز بیش از آنکه ترسناک باشد، هیجان‌انگیز بود. در سال ۱۳۵۲ کتاب مربوط به فراماسونری نوشته اسماعیل رائین را خوانده بودم و مانند بسیاری از مردم، به جای آنکه تحولات را از زاویه ساختار سیاسی و قانون اساسی ببینم، می‌کوشیدم نقش شبکه‌های پنهان و فراماسونری را در آن پیدا کنم.

اکنون که به گذشته نگاه می‌کنم، می‌بینم چگونه ذهن ما به حاشیه‌ها مشغول بود و کمتر به اصل مسئله، یعنی قانون و حدود قدرت، توجه می‌کرد.

از جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تا انقلاب

خاطرات سال‌های ۱۳۵۰ تا ۱۳۵۷ هنوز در ذهنم زنده است؛ دوره‌ای هفت‌ساله از جشن‌های ۲۵۰۰ ساله تا انقلاب.

آن جشن‌ها مانند فیلم‌های عظیم و پرخرج سینمایی آن روزگار، دیدنی و هیجان‌انگیز بود، اما بسیاری از مردم معنای تاریخی آن را درک نکردند یا با روایت رسمی آن ارتباط نگرفتند. برای من پرسش این بود که پانصد سال پادشاهی ماد، تمدن ایلام و پیشینه گسترده فرهنگ ایرانی از میان‌رودان تا رود سند، چرا باید در سایه یک روایت محدود از شاهنشاهی قرار گیرد؟

اگر امروز فرصتی داشتم که با شاه آن زمان سخن بگویم، می‌گفتم بهتر بود آن مراسم نه فقط «جشن شاهنشاهی»، بلکه جشن یکی از نخستین اسناد شناخته‌شده درباره حکومت و حقوق انسان در تاریخ ایران، یعنی منشور کوروش، معرفی می‌شد.

شاید اگر پیوند میان تاریخ، قانون و حقوق مردم برجسته می‌شد، آن جشن برای بخش بزرگتری از جامعه معنا پیدا می‌کرد.

فضای باز سیاسی و خیابان به عنوان منبع خبر

در سال‌های پایانی حکومت پهلوی، آنچه «فضای باز سیاسی» نامیده می‌شد و بسیاری آن را نتیجه فشار دولت کارتر می‌دانستند، سبب شد اخبار رشوه، کمیسوین و فساد نقل محافل شود.

من که برای پایان دادن به کار قشم بیشتر در تهران بودم، گاه به خیابان می‌رفتم؛ نه فقط برای شنیدن خبر، بلکه برای دیدن آنچه در جامعه می‌گذشت.

در یکی از روزهای اوایل سال ۱۳۵۷، روی پل سپیدخندان ایستاده بودم. جمعیتی از سمت تجریش به سوی حسینیه ارشاد حرکت می‌کرد. در پیشاپیش راهپیمایی، پارچه نوشته‌ای به پهنای خیابان حمل می‌شد؛ یک سوی آن را مهندس مهدی بازگان گرفته بود و سوی دیگر را دکتر سبحانی، بر آن نوشته شده بود:

****استقلال، آزادی، قانون اساسی****

این نخستین بار بود که واژه «قانون اساسی» را چنین آشکار، در ملا عام و به صورت یک مطالبه مردمی می‌دیدم.

آن روز معنای کامل آن صحنه را درک نکردم. امروز می‌فهمم چرا آن شعار نزدیک به نیم قرن در ذهنم باقی ماند. این فاصله میان نگاه جوان بیست‌وساله آن روز و نویسنده هفتادوساله امروز است.

خاطره‌ای از دهه چهل

سرانجام در سال ۱۳۵۶ راهی جزیره قشم شدم؛ جایی که مسئولیت برق و ابزار دقیق شش چاه گاز، پالایشگاه گاز قشم و خط لوله دوازده‌اینچی انتقال گاز از قشم به نیروگاه بندرعباس را تا آستانه انقلاب بر عهده داشتم.

قشم؛ جزیره‌ای ثروتمند و محروم

قشم برای من فقط یک محل کار نبود. طبیعت آن، به‌ویژه سواحل جنوبی و نقطه‌ای که جزیره هرمز از دور دیده می‌شد، چنان زیبا بود که هنوز تصویرش در ذهنم مانده است.

با این حال، گرفتاری پروژه چنان زیاد بود که فرصت نکردم همه زیبایی‌های درون جزیره را ببینم. در کنار آن طبیعت چشم‌نواز، محرومیت مردم نیز آشکار بود. جزیره‌ای با آن همه ثروت طبیعی، آب تصفیه‌شده کافی نداشت. به من گفته می‌شد بسیاری از ساکنان، بر اثر کیفیت نامناسب آب، در سنین بالا دچار مشکلات جدی بینایی می‌شوند.

یکی از کارگرانم قایقی داشت و بارها اصرار می‌کرد یک روز مرا به دوبی ببرد. من با نگاه آن روز خود می‌گفتم: مهندسان و کارگران ژاپنی از کویت برای آخر هفته به بندرعباس می‌آیند؛ دوبی جز خانه‌های گلی چه دارد که دو روز وقتم را صرف دیدنش کنم؟

آن سخن امروز برایم نمادی از فاصله میان آنچه می‌دیدیم و آنچه در حال ساخته شدن بود، شده است. دوبی در حال آغاز مسیری بود که ما اهمیتش را درک نمی‌کردیم، و قشم با آن همه ظرفیت، همچنان از ابتدایی‌ترین امکانات محروم مانده بود.

یک تجربه مهندسی در خط لوله زیر دریا

پیمانکار خارجی بخش زیرآبی خط لوله، در سال ۱۳۵۶ ایران را ترک کرده بود، بدون آنکه آند تیتانیومی سامانه حفاظت کاتدی خط لوله را نصب کند. ادامه کار به شرکت تهران جنوب واگذار شد.

روش معمول آن بود که یک بارج بزرگ با جرثقیل اجاره شود تا آند چندنتی در محل خود، در حدود پنجاه متری ساحل، نصب گردد. هزینه اجاره بارج برای آن زمان سنگین بود.

من با استفاده از شبکه‌های خالی گلیکول، که در پالایشگاه برای گرفتن آب از گاز چاه مصرف می‌شد، یک پانتون ساختم. طرح نخست واژگون شد، اما پس از آن شبکه‌ها را با چوب، تسمه و جوشکاری محکم کردیم و با یک تیفور در مرکز پانتون، آند را در محل مورد نظر زیر آب نصب کردیم.

این کار برای من فقط حل یک مسئله فنی نبود؛ اعتمادبنفس مرا نسبت به توانایی مهندسان و صنعتگران ایرانی بسیار بالا برد.

در اوایل سال ۱۳۵۷، هنگامی که بسیاری از شرکت‌های بزرگ خارجی ایران را ترک کرده بودند و مهاجرت سرمایه‌داران و تحصیل‌کردگان آغاز شده بود، من می‌دیدم که پروژه قشم ابتدا به شرکت انگلیسی «لند اند مرین» داده شده، سپس شرکت تهران جنوب پیمانکار دست دوم شده و من مهندس اجرایی آن هستم؛ در حالی که چهار مهندس انگلیسی ناظر بر کار بودند و من خود را از بسیاری از آنان باتجرب‌تر می‌دیدم.

این احساس به من و بسیاری از هم‌نسلانم دست داده بود که دیگر چه نیازی به شرکت‌های خارجی داریم؟ زمان آن رسیده است که کارها را خود مهندسان ایرانی انجام دهند.

گرین‌کارت آماده و تصمیم به ماندن

در همان زمان، تقاضای گرین‌کارت من تأیید شده بود و کافی بود برای انجام تشریفات نهایی به یکی از کشورهای اروپایی بروم. با این حال، طمع کار و امید به آینده ایران مرا نگه داشت.

فصل اول

از قشمت تا آمریکا؛ چرا این کتاب را نوشتم؟

خاطرات و تأملات یک مهندس ایرانی از سال‌های پیش از انقلاب ۱۳۵۷ تا آغاز یک پرسش پنجاهساله وقتی در سال ۱۳۴۸، پس از پایان تحصیل در رشته مهندسی برق در دانشگاه لندن، به ایران بازگشتم، هرگز تصور نمی‌کردم روزی مهم‌ترین دغدغه زندگی‌ام نه مهندسی، بلکه قانون اساسی کشورم باشد.

آن روزها تنها آرزویم ساختن بود؛ ساختن کارخانه، پالایشگاه، نیروگاه و هر چیزی که بتواند سهمی در آبادانی ایران داشته باشد. سیاست برایم موضوعی دور بود؛ موضوعی برای سیاستمداران، روزنامه‌نگاران و کسانی که زندگی خود را در آن راه گذاشته بودند. من مهندس بودم و جهان را بیشتر از پشت نقشه، محاسبه، کابل، لوله، دستگاه و کارگاه می‌دیدم.

اما تاریخ، آرام و بی‌صدا، مرا از مسیر مهندسی به پرسشی کشاند که نزدیک به نیم قرن بعد هنوز رهایم نکرده است:

چرا مردم ایران، با وجود این همه فداکاری، هنوز نتوانسته‌اند به حکومتی مبتنی بر قانون و اراده ملت دست یابند؟

بازگشت به ایران و شوق ساختن

پس از بازگشت به ایران، دو سال خدمت نظام وظیفه را گذراندم و سپس دو سال دیگر در ذوب‌آهن اصفهان ماندم. حضور در ذوب‌آهن برای جوانی در حدود بیست‌وپنج سالگی، فقط یک شغل نبود؛ مدرسه‌ای عملی بود که در آن عظمت پروژه‌های صنعتی را از نزدیک دیدم.

چهار سال شاهد ساخته شدن مجموعه‌ای بودم که برای ایران آن روز نماد پیشرفت و صنعتی‌شدن به شمار می‌رفت. همین تجربه باعث شد ناخودآگاه به کارهای بزرگ دل ببندم و دیگر پروژه‌های کوچک برق و ابزار دقیق، هرچند در تخصص من بود، راضی‌ام نکنم.

در سال ۱۳۵۲ ذوب‌آهن را ترک کردم و به تهران آمدم. برای مدتی کوتاه، با استخدامی موقت در مهندسی ارتش کار کردم و هم‌زمان به دنبال گرفتن پیمان‌های کوچک رفتم تا راه خود را به پروژه‌های بزرگ‌تر باز کنم.

اما در آن سن و سال، بیش از آنکه سرمایه و پشتوانه داشته باشم، آرزو داشتم. به واسطه آشنایی با یک سرهنگ بازنشسته که با امیر اسدالله علم ارتباط داشت، سپس آشنایی با آقای باقر پیرنیا که پس از اختلاف با نخست‌وزیر هویدا از استانداری خراسان کناره‌گیری کرده بود، و نیز دوستی با هوشنگ معین‌زاده، نزدیک به دو سال به دنبال پروژه‌هایی رفتم که از توان مالی و تشکیلاتی جوانی مانند من بزرگ‌تر بود.

نخستین رویارویی با فساد

نتیجه آن کوشش‌ها بیش از آنکه قرارداد باشد، تجربه بود؛ تجربه‌ای تلخ از مناسبات پشت پرده در آن سال‌ها.

بعترج دیدم که بسیاری از کارهای بزرگ، به‌ویژه پروژه‌هایی با ارزش بیش از ده میلیون تومان آن زمان، بدون رضایت، نفوذ یا مشارکت نزدیکان دربار به‌سادگی به دست نمی‌آمد. این مشاهده برای من که از محیط فنی و دانشگاهی آمده بودم، تکان‌دهنده بود. هنوز وارد سیاست نشده بودم، اما می‌دیدم چگونه فساد می‌تواند میان توانایی فنی و فرصت کار فاصله بیندازد.

با وجود این، کارهای کوچک خود را ادامه دادم. از سال ۱۳۵۵ تصمیم گرفتم تمام‌وقت به حرفه اصلی خود، یعنی برق و ابزار دقیق، بازگردم. مدتی در اصفهان، در پروژه اتوبان فرودگاه جدید و سپس در فولاد مبارکه فعالیت کردم.

5- ترتیب تاریخی نزول سوره‌های قرآن

6- بیانیه ۱۴ تن - خرداد ۱۳۹۸

7- اسناد و بیانیه 800 تن مربوط به مطالبه تغییر قانون اساسی

8- بیانیه 17 تن و خاتم‌ها

9- ترجمه نمونه نامه به سناتورهای آمریکا - فوریه ۲۰۲۴

فهرست مطالب

****سخن اول****

****فصل اول****

از قشَم تا آمریکا؛ چرا این کتاب را نوشتم؟

****فصل دوم****

انقلاب ۱۳۵۷؛ جمهوری اسلامی و آغاز بزرگترین فریب

****فصل سوم****

سه تلاش تاریخی ایران برای حکومت قانون

****فصل چهارم****

چرا اپوزیسیون نتوانست با مردم داخل ایران همصدا شود؟

****فصل پنجم****

جنگ، مهندسی و بهای حکومت بی‌قانون

****فصل ششم****

سفری که نگاه مرا تغییر داد

****فصل هفتم****

سخن از قانون اساسی؛ گوشی که نمی‌خواست بشنود

****فصل هشتم****

یک عمر جست‌وجو

ندای پایانی

****پیوست‌ها****

1- وصیت سیاسی شاه - آذر ۱۳۵۲

2- بریده جراید سال ۱۳۵۷

3- کشتار خلخالی - تابستان ۱۳۵۸

4- نتیجه سفر هیئت آمریکایی به ایران - آبان ۱۳۷۷ - نامه تام ماینر به سهراب چمن‌آرا

در جستجوی قانون اساسی حکومت پارلمانی

از "عدالت‌خانه می‌خواهیم" در آستانه انقلاب مشروطه
تا "مجلس مؤسسان می‌خواهیم" امروز

سهراب چمن آرا

